

**KATHOLIEKE UNIVERSITEIT LEUVEN**

FACULTEIT SOCIALE WETENSCHAPPEN

**OPLEIDING POLITIEKE WETENSCHAPPEN**

# **KLASSIEK TERRORISME VERSUS AL- QAEDA**

Een comparatieve analyse

Promotor : Dr. T. SAUER

Verslaggever : Prof. Dr. L. REYCHLER

VERHANDELING

aangeboden tot het verkrijgen van

de graad van Licentiaat in de

Politieke Wetenschappen

door

**Peter SAERENS**

academiejaar 2005-2006

*Voor Moeke*

Het schrijven van een eindverhandeling is zwaar, slopend zelfs. De deadline bezorgt je ongelooflijk veel verlamvend werkende stress, want je slaagt er niet meer in om de overdosis input om te zetten in leesbare output binnen de vooropgestelde termijn. Je komt niet meer buiten, aangezien je dag en nacht aan je computerscherm gekluisterd zit. Je familie en vrienden lijden onder je thesis, want de frustraties worden logischerwijs op hen uitgewerkt. Last but not least komt daar nog eens bij dat je na slechts enkele weken je onderwerp - dat je tenslotte in een bui van gemakzucht gekozen hebt - zo beu bent dat het je zelfs niet denkbaar lijkt om er een jaar dag in dag uit te hoeven rond werken.

Het waren slechts enkele van de vele ervaringen, opmerkingen en verzuchtingen van mijn voorgangers, die me aanvankelijk niet bepaald op mijn gemak stelden. Nu ik me zelf een beeld heb kunnen vormen van wat het schrijven van een thesis nu in werkelijkheid inhoudt, kan ik - ik spreek slechts vanuit mijn eigen ervaring - gerust stellen dat al die clichématige cowboyverhalen met een grove korrel zout genomen dienen te worden. Mijn enige vrees was te verdrinken in de overvloed aan informatie in combinatie met een afnemende mate van interesse. Het tegendeel is echter bewaarheid geworden. Het werken aan deze thesis heeft niet alleen mijn belangstelling voor het fenomeen terrorisme en voor internationale veiligheid in het algemeen nog meer doen toenemen, ook heb ik me een weg weten banen door de massa aan beschikbare informatiebronnen, om uiteindelijk te kunnen eindigen met een kritische eigen visie op terrorisme. Alleen al om die laatste reden ben ik van mijn mening dat de vele dagen/weken/maanden nuttig besteed zijn geweest en ook op persoonlijk vlak erg leerrijk zijn gebleken.

Uiteraard is dit voorwoord ook het uitgelezen moment voor een woordje van dank.

Eerst en vooral voor Lien, mijn grootste geluk, om te zijn wie ze is: het geduld zelve wanneer ik weer eens te koppig was, mijn immer goedlachse en begripvolle vriendin, maar vooral mijn steun en toeverlaat onder alle omstandigheden.

Dr. Tom Sauer, mijn promotor, wil ik ook hartelijk bedanken. Niet alleen voor het aanbrenge van nieuwe invalshoeken, maar ook en vooral voor zijn manier van begeleiding, die me veel ruimte liet voor zelfstandigheid en eigen inbreng.

Mijn mama wens ik graag te bedanken - niet alleen voor de kans te kunnen verder studeren aan de universiteit - maar tevens voor de vele wijze lessen die ik daar nooit had kunnen leren. Door haar besef ik dat bescheidenheid mooi is, maar dat uitgaan van mijn eigen sterkte vaak tot nog betere resultaten leidt.

Ook een woord van dank voor zij die zich de moeite hebben getroost de tekst van mijn thesis minutieus na te lezen en te bekritisieren: Bram, Tim, Stefaan, Rob, Hilde en Michel. Ik apprecieer jullie gebaar enorm, beseffende dat de tekst niet altijd even lichtverteerbaar was.

Natuurlijk geen inspanning zonder ontspanning en daarom wil ik ook nog enkele andere mensen uit mijn naaste omgeving bedanken: Viviane & Dirk, Michel, Lies & Gert en al mijn kotgenoten (Karen, Karolien, Lieselot, Sarah, Alexander, Frederik en Wouter) voor het schitterende laatste jaar.

## Inhoud

Algemene inleiding .....	1
Hoofdstuk 1: Theoretisch kader: het concept terrorisme .....	4
<b>1.1 Wat is klassiek terrorisme?</b> .....	<b>8</b>
<b>1.2 Wat is catastrofaal terrorisme?</b> .....	<b>10</b>
<b>1.3 Toekomstperspectief</b> .....	<b>13</b>
Hoofdstuk 2: Motieven.....	18
<b>2.1 Klassiek terrorisme</b> .....	<b>19</b>
<b>2.2 Catastrofaal terrorisme</b> .....	<b>26</b>
Hoofdstuk 3: Grootorde van aanslagen.....	36
<b>3.1 Klassiek terrorisme</b> .....	<b>37</b>
<b>3.2 Catastrofaal terrorisme</b> .....	<b>44</b>
Hoofdstuk 4: Middelen.....	54
<b>4.1 Klassiek terrorisme</b> .....	<b>55</b>
4.1.1 Financiering.....	55
4.1.2 Gijzeling .....	57
4.1.3 Wapens .....	59
<b>4.2 Catastrofaal terrorisme</b> .....	<b>61</b>
4.2.1 Financiering.....	62
4.2.2 Zelfmoordterrorisme .....	67
4.2.3 Nieuwe media.....	75
Hoofdstuk 5: Actieterrein .....	78
<b>5.1 Klassiek terrorisme</b> .....	<b>78</b>
<b>5.2 Catastrofaal terrorisme</b> .....	<b>80</b>
Hoofdstuk 6: Organisatie.....	85
<b>6.1 Klassiek terrorisme</b> .....	<b>85</b>
<b>6.2 Catastrofaal terrorisme</b> .....	<b>87</b>
Conclusie .....	92
Bibliografie.....	97

## Algemene inleiding

*This is not the end. It is not even the beginning of the end. But it is, perhaps, the end of the beginning.* -Winston Churchill-

Terrorisme. Vaak is het niet meer dan één van de vele dagelijkse items die de revue passeren in de televisiejournals en waaraan kijkers nog weinig aandacht besteden. Gepleegde aanslagen moeten vaak al een waanzinnige graad van spektakel bewerkstelligen, willen ze erin slagen om de banaliteit van de doordeweekse terroristische aanslag te doorbreken en de volle aandacht van de kijker naar zich toe te trekken.

Tot op de dag van vandaag lijken de gebeurtenissen van 11 september 2001, de aanslagen tegen onder andere het World Trade Center in New York, de kroon te spannen. Voor het merendeel van de wereldbevolking had deze aanslag meer betekenis dan alleen maar een aanval tegen twee Amerikaanse wolkenkrabbers. Een belangrijke conclusie die men wereldwijd trok uit deze gebeurtenissen was immers dat zelfs een natie als de Verenigde Staten van Amerika, dé regulerende politieagent bij uitstek in de wereld en vaak beschouwd als beschermer van 's werelds welzijn, toch kwetsbare plekken vertoonde in haar zo robuust gepercipieerde harnas. Het leek alsof de denkbeeldige muur die ons moest beschermen tegen de boosaardige terroristen door de aanslagen van 11 september werd neergehaald, waardoor opeens de hele wereld open kwam te liggen en een potentieel doelwit werd voor terroristen. Misschien wel de grootste verwezenlijking van de aanslagen in kwestie is dat ze een zodanige angst heeft opgewekt onder de burgers, een angst die sindsdien quasi onafgebroken aanwezig is geweest, dat eenieders leven erdoor veranderd werd. Wantrouwen ten aanzien van bepaalde bevolkingsgroepen is een ander, niet te onderschatten, gevolg geweest. In de plaats van blindelings vertrouwen is algemeen wantrouwen gekomen, want tenslotte kan het gevaar van terroristische aanslagen om de hoek loeren. '9/11' heeft de discussie over terrorisme en de internationale aanpak van de bestrijding daarvan dan ook terug enorm doen oplaaien, bij wereldleiders evenals bij de burgerbevolking. De zogenaamde 'war on terror' en de jacht op Osama Bin Laden door de 'Bush-Administration' en haar bondgenoten waren een direct gevolg van 11 september 2001.

De, met enig gevoel voor overdrijving, ontstane massahysterie moet ergens een oorsprong kennen. Iets moet er voor gezorgd hebben dat de aanslagen van 11 september 2001 zulk een impact gehad hebben op de wereld. Wat maakt deze aanslagen, samen met andere door Al-Qaeda gepleegde aanslagen, zo speciaal? Waarin ligt het verschil met de talrijke eerder gepleegde terroristische aanslagen, die het werk waren van een zeer verscheiden verzameling van terroristen? Dit werk stelt zich ondermeer tot doel aan te tonen dat er altijd al sprake is geweest van terroristen en terroristische aanslagen. Doorheen dit werk zal het onderscheid tussen klassieke terroristen en catastrofale terroristen worden gemaakt (cfr. infra) en zal getracht worden om een duidelijke scheidingslijn aan te brengen tussen beide ‘soorten’ van terrorisme. Hiervoor zal een beroep worden gedaan op vijf vergelijkingspunten, die al dan niet essentiële gelijkenissen en/of verschillen zullen weergeven.

Doorheen de tijd zijn steeds meer definities en omschrijvingen van wat terrorisme nu eigenlijk is, een eigen leven gaan leiden. Om die misverstanden de wereld uit te helpen en om een zo volledig en zo actueel mogelijk beeld te schetsen van wat terrorisme vandaag de dag betekent, volgt in *hoofdstuk 1* dan ook een grondige analyse van het begrip terrorisme as such. Ook wordt verduidelijkt waarom er in dit werk bewust wordt gekozen voor de opdeling ‘klassiek’ en ‘catastrofaal’ terrorisme evenals wat de feitelijke betekenis van beide termen is. Aan het begin van de 21<sup>ste</sup> eeuw wordt niet alleen teruggekeken in het verleden, maar eveneens naar de toekomst, met andere woorden: waarvoor dient de wereld zich in de ( nabije) toekomst te hoeden en al dan niet te wapenen?

Dat de opdeling ‘klassiek’ en ‘catastrofaal’ terrorisme mogelijk is, ligt grotendeels aan de geproclameerde motieven van beide groepen terroristen. *Hoofdstuk 2* biedt een overzicht van de verschillende motieven en objectieven. Wat duidelijk zal worden, is dat er vooral binnen de groep van de klassieke terroristen nog onderverdelingen te maken zijn, terwijl dat bij de catastrofale terroristen veel minder het geval is.

Dat de ravage na de aanslagen van 11 september 2001 afschuwelijk groot was, valt niet te ontkennen, noch op materieel, noch op menselijk vlak. Echter, waar kan het terrorisme van Al-Qaeda best geplaatst worden in een algemeen overzicht van terroristische aanslagen? De kans bestaat dat vroeger gepleegde aanslagen ook enorme dodencijfers teweeg brachten, maar dat deze veel minder aandacht genoten dan de recentste. *Hoofdstuk 3* behandelt de grootorde van de gepleegde aanslagen.

De financiering van terroristische groeperingen, de gehanteerde methoden en technieken en de ingezette wapens, komen aan bod in het hoofdstuk over de terroristische middelen, *hoofdstuk 4*. Om in staat te zijn aanslagen van het niveau van '9/11' te plegen, moet een terroristische groepering immers over bepaalde destructieve capaciteiten beschikken die hen onderscheiden van andere terroristen. Het fenomeen van het zelfmoordterrorisme krijgt in dit hoofdstuk speciale aandacht.

De locatie(s) van terroristische aanslagen of van terroristische activiteiten tout court wordt besproken in *hoofdstuk 5*, dat handelt over het actieterrein van zowel klassiek terroristische als catastrofaal terroristische groeperingen. Het actieterrein hangt overigens nauw samen met de doelstellingen die elke terroristische groepering voor zichzelf beoogt.

De verschillen in organisatorische structuur worden besproken in *hoofdstuk 6*. Klopt de bij het grote publiek nog steeds levende perceptie, als zou Osama Bin Laden de leider zijn van Al-Qaeda? Hiërarchie, centralisering en decentralisering zijn de sleuteltermen van dit afsluitende hoofdstuk.

Uit de vijf aangehaalde vergelijkingspunten zal tenslotte getracht worden een conclusie te extraheren, die een algemeen beeld kan bieden van het klassiek terrorisme versus het catastrofaal terrorisme van Al-Qaeda.



## Hoofdstuk 1: Theoretisch kader: het concept terrorisme

Terrorisme is niet nieuw. Ook al is het als begrip pas de laatste decennia echt ingeburgerd geraakt bij het grote publiek als gevolg van bepaalde terroristische acties, toch is het een fenomeen dat van alle tijden is. Eigenlijk is het eerder bizar te noemen dat dit fenomeen pas de laatste jaren als dreiging ervaren wordt door burgers van over heel de wereld. Er kan uit sommige statistieken zelfs worden opgemaakt dat het terrorisme vandaag de dag als één van de grootste bedreigingen voor de Europese veiligheid wordt beschouwd door de Europeanen.<sup>1</sup> Deze angst kan enigszins begrepen worden wanneer men kijkt naar het stijgende aantal terroristische incidenten.<sup>2</sup> Andere bronnen betwisten die stijging in het aantal terroristische aanslagen, veelal omwille van beleidsdoeleinden.<sup>3</sup> De oorlog tegen het terrorisme (en vooral het gespendeerde overheidsbudget door bepaalde landen) kan op die manier een succes genoemd worden. Echter, het is niet alleen het aantal aanslagen dat de Europeaan doet huiveren, maar ook, en vooral, de graad van dodelijkheid van aanslagen. Aanslagen worden steeds doeltreffender en worden op steeds grotere schaal uitgevoerd, waardoor de dodentol hoger is dan ooit tevoren.<sup>4</sup> Een ook niet te onderschatten factor die de perceptie van terrorisme als levensbedreigend voedt, is zonder twijfel het almaar dichterbij komen van aanslagen en andere terroristische activiteiten. Zolang aanslagen zich bij wijze van spreken aan de andere kant van de wereld voordeden en men er alleen kennis van kon nemen via de media, was er immers geen noemenswaardige belangstelling voor zulke daden. Nu het gevaar als het ware om de hoek schuilt, wordt de dreiging ook als levensbedreigend ervaren.

Het substantief 'terrorisme' kent zijn oorsprong in het Latijnse werkwoord 'terrere' dat niet meer of niet minder dan 'mensen schrik aanjagen' betekent.<sup>5</sup> Over de betekenis van het concept terrorisme vandaag de dag bestaat in de wetenschappelijke literatuur nogal wat onenigheid, vooral omwille van de zich constant wijzigende omstandigheden en dan

---

<sup>1</sup> EUROPEAN COMMISSION, "Iraq and peace in the world" in *Eurobarometer*, x, (2003), x, p. 10.

<sup>2</sup> NATIONAL MEMORIAL INSTITUTE FOR THE PREVENTION OF TERRORISM, *Terrorism knowledge base: incident analysis wizard*, Oklahoma City, MIPT, 2006 (15/02/2006 MIPT: <http://www.tkb.org/ChartModule.jsp>).

<sup>3</sup> U.S. DEPARTMENT OF STATE, *Patterns of global terrorism*, Washington, U.S. Department of State, 2003 (16/02/2006 U.S. Department of State: <http://www.state.gov/s/ct/rls/pgtrpt/2003/c12153.htm>).

<sup>4</sup> H. MULLER, "Terrorism, proliferation: a European assessment" in *Chaillot Papers*, x, (2003), 58, p. 24; U.S. DEPARTMENT OF STATE, *o.c.*

<sup>5</sup> R. COOLSAET, *De mythe Al-Qaeda: terrorisme als symptoom van een zieke samenleving*, Leuven, Van Halewyck, 2004, p. 19.

voornamelijk in het licht van de toenemende modernisering en globalisering. Geen enkele definitie is exhaustief en ook in de toekomst zal geen enkele definitie zich die eer kunnen toe-eigenen, net omwille van de complexiteit en de veranderlijkheid van het begrip. Daarom zullen er enkele definities - de ene al wat vollediger dan de andere - ter vergelijking naast elkaar gelegd worden en worden er enkele algemene basiscomponenten uit besproken om aldus tot een zo compleet mogelijk antwoord op het terrorismevraagstuk te komen.

De uitleg die Van Dale vandaag geeft is: *“het ontwrichten van een samenleving door daden van terreur (georganiseerde geweldpleging om politieke of andere doelen te bereiken), met een politiek oogmerk.”*<sup>6</sup> Deze definitie brengt ons meteen op een belangrijk punt: het politieke en dus subjectieve karakter van acties met een terroristische inslag. Immers, een terroristische daad wordt steeds gepleegd vanuit een bepaalde overtuiging, waardoor er ook een bepaalde legitimatie aan kan worden gegeven door de dader(s). De slachtoffers delen deze mening normaal gezien niet en kunnen er bijgevolg weinig begrip voor opbrengen. Wat voor de ene een goede daad is, is voor de andere partij een daad van terreur zonder meer. Een huizenhoog cliché met toch een grond van waarheid is dan ook dat voor de ene een dader een vrijheidsstrijder is, terwijl hij voor de andere een terrorist zonder meer is. Terrorisme is steeds een daad waaraan uitsluitend de andere zich bezondigt. Men zal niet gauw *mea culpa* slaan en stellen dat men zich schuldig heeft gemaakt aan terroristische activiteiten. Een Palestijnse zelfmoordactivist zal door Israël afgeschilderd worden als een gevaarlijke terrorist, terwijl de Palestijnse bevolking zijn daden zal ophemelen in haar strijd voor bevrijding. Daarom zal men er meer dan waarschijnlijk ook nooit in slagen om een universeel aanvaardbare omschrijving van wat een terrorist is, te geven.<sup>7</sup>

De volgende definitie van het concept terrorisme wordt gehanteerd door het Amerikaanse ‘Central Intelligence Agency’ (CIA): *“de term terrorisme betekent politiek gemotiveerd geweld, gepleegd met voorbedachten rade, tegen niet-vechtende doelwitten, door subnationale groepen of clandestiene agenten, met als belangrijkste doel de beïnvloeding van*

---

<sup>6</sup> P. G. J. VAN STERKENBURG, *Van Dale Handwoordenboek Hedendaags Nederlands*, Utrecht/Antwerpen, Van Dale Lexicografie, 1996, p. 1004.

<sup>7</sup> U.S. DEPARTMENT OF STATE, *Patterns of Global Terrorism: 1998*, Washington, U.S. Department of State, 1999 (06/11/2005 U.S. Department of State: <http://www.state.gov/www/global/terrorism/1998Report/1998index.html>).

*de publieke opinie.*”<sup>8</sup> De nadruk die men hier legt op het feit dat het moet gaan om daden gericht tegen niet-vechtende doelwitten, verwijst naar de intentie om burgers te treffen in de strijd. Dit is een belangrijk verschilpunt met een traditioneel militair optreden. Door ook burgerdoelwitten te viseren kan men inderdaad inspelen op het veiligheidsgevoel van de onschuldige burger en zo druk uitoefenen op een zittende democratische regering, die per slot van rekening voor haar stemmen afhankelijk blijft van die burgers. De directe doelwitten, in dit geval de burgers, zijn dus niet het belangrijkste doelwit van de terroristen. Het belangrijkste is dat ze op een indirecte manier een boodschap kunnen overbrengen aan hun regering, leiders of andere politieke verantwoordelijken.

Een andere interpretatie van het begrip terrorisme vertoont weer subtiele andere nuances dan de voorgaande: *“het berekende gebruik van geweld of bedreiging met geweld om doelstellingen van politieke, religieuze of ideologische aard te bereiken, van de kant van een onwettige en niet-gevestigde macht tegen een legitieme en gevestigde staat en waarbij dat gebeurt door middel van intimidatie, dwang of door het inboezemen van angst.”*<sup>9</sup>

Dat terroristische activiteiten echter alleen van de kant van een onwettige en niet-gevestigde macht kunnen komen, is geen algemeen aanvaarde stelling, want dan zit men met het probleem van het zogenaamde staatsterrorisme opgescheept, waarbij een staat systematisch haar eigen burgers terroriseert binnen haar eigen territorium. Een staat kan tevens participeren in terroristische activiteiten door middel van steun aan een organisatie of andere staat, evenals door zelf aanvallen uit te voeren op niet-statelijke instanties buiten haar territorium. In het licht van dit laatste kan men zich de vraag stellen of een staat als Israël als een voorbeeld van staatsterrorisme kan beschouwd worden. Libië is overigens tot op vandaag de enige staat die ooit effectief veroordeeld is geweest voor terrorisme, na de aanslag op een Pan Am-vlucht boven het Schotse Lockerbie.

Dat niet iedereen ervan uit gaat dat terrorisme uitsluitend door clandestiene organisaties bedreven wordt, bewijst volgende definitie: *“terrorisme is een type van politiek geweld dat elke wettelijke rechtvaardiging of adequate moraal ontbeert, ongeacht of de dader een revolutionaire groep is, dan wel een regering.”* Over het ontbreken van een moraal valt te

---

<sup>8</sup> LEGAL INFORMATION INSTITUTE, *Annual country reports on terrorism*, Ithaca, LII, 2004 (04/04/2005 LII: <http://www4.law.cornell.edu/uscode/22/2656f.html>).

<sup>9</sup> L. NAPOLEONI, *NV Terreur: de nieuwe economie van de terreur*, Amsterdam/Antwerpen, De Arbeiderspers, 2004, p. 335.

discussiëren uiteraard, gezien het subjectieve karakter van elke terroristische activiteit (cfr. supra). Wat belangrijker is hier, is dat de kwestie van het staatsterrorisme in deze definitie niet uit de weg wordt gegaan, in tegenstelling tot in de voorgaande definitie. Een overheid wordt net zo goed in staat geacht om in terrorisme te vervallen dan elke al dan niet geheime organisatie.<sup>10</sup>

Het Amerikaanse ‘Federal Bureau of Investigation’ (FBI) omschrijft een terroristische daad op een nog andere manier, in vergelijking met voorgaande definities: *“een daad die voor de mens levensbedreigend is, strijdig is met de strafwet van de Verenigde Staten of van elke andere staat en tot doel heeft om een regering, burgerbevolking of elk deel van die bevolking te intimideren of te dwingen en gepleegd werd door groeperingen met het oog op politieke of sociale objectieven.”*<sup>11</sup> De expliciete verwijzing naar het gebruik van geweld wordt hier niet gehanteerd, waardoor ook andere activiteiten met als doel politieke of sociale verandering in aanmerking kunnen komen om onder de terroristische noemer te kunnen worden gerekend. Het concept terrorisme wordt hier dus vanuit een breder perspectief bekeken dan in voorgaande omschrijvingen.

Uit de bovenvermelde definities en uitleg één enkele correcte definitie moeten extraheren, is zich wagen op glad ijs, net omdat zulke definitie met de tijd moet mee evolueren en onderworpen moet zijn aan voortdurende aanpassing. Waarschijnlijk is, paradoxaal genoeg in het licht van de steeds evoluerende maatschappij, de al iets oudere definitie van Schmid en Jongman uit 1988 één van de meest volledige verduidelijkingen van het concept terrorisme, waarin bovendien alle boven reeds aangehaalde elementen in terugkomen: *“terrorisme is een angstaanjagende methode van herhaalde gewelddadigheid, toegepast door clandestiene individuele groepen of vertegenwoordigers van staten, om idiosyncratische, criminele of politieke redenen, waarbij - in tegenstelling tot politieke moord - de rechtstreekse doelwitten van het geweld niet de belangrijkste doelwitten zijn. De directe menselijke slachtoffers van geweld worden meestal willekeurig gekozen (gelegenheidsslachtoffers), of ze worden selectief gekozen (vertegenwoordigers van symbolische doelwitten) uit een doelpopulatie die kan dienen om een boodschap door te*

---

<sup>10</sup> R. A. FALK, “Definitions of terrorism” in B. DAVIES, *Terrorism: inside a world phenomenon*, Londen, Virgin Books Ltd., 2003, p. 14.

<sup>11</sup> FEDERAL BUREAU OF INVESTIGATION, *Terrorism in the United States 1999*, Washington D.C., U.S. Department of Justice, 1999, p. 2.

geven.”<sup>12</sup> De auteurs van deze laatste beschrijving geven overigens grif toe dat een echt adequate definitie tot op heden nog onbestaande is.

## 1.1 *Wat is klassiek terrorisme?*

Klassiek of conventioneel terrorisme is een benaming die in de wetenschappelijke literatuur wordt gebruikt voor een vorm van terrorisme waarbij de nadruk niet ligt op het geweld an sich. Men kan het oude terrorisme beschouwen als een manier om andere, hetzij ideologische, hetzij territoriale, doelstellingen te ondersteunen en op die manier druk te zetten op een overheid en haar bevolking. Het gebruik van geweld is met andere woorden ondergeschikt aan het doel en slechts bruikbaar in zoverre het kracht kan bijzetten aan politieke doelstellingen.

Aan de hand van vijf grote verschilpunten zal getracht worden een duidelijk beeld te schetsen van de kenmerken die klassiek of conventioneel terrorisme tot een apart domein binnen het terrorisme maken.

Wat betreft de *motieven* van het klassieke terrorisme kan over het algemeen gesteld worden dat dit terrorisme slechts één van de middelen is ter bereiking van het vooropgestelde doel. Niet het aantal doden is het belangrijkste objectief, wel de manier waarop men via deze terroristische activiteiten de aandacht van de burgers en de politiek kan trekken voor zijn eisen. Klassiek terrorisme kan met andere woorden nog enigszins beschouwd worden als een vorm van ‘gelimiteerd terrorisme’. Klassieke terroristen zijn zich immers maar al te goed bewust van het feit dat, hoe meer slachtoffers ze maken, hoe minder geneigd een overheid zal zijn om rond de tafel te gaan zitten om hun politieke eisen in te willigen.

De *grootorde* van klassiek terroristische aanslagen is beperkt. Wanneer we spreken over grootorde, hebben we het voornamelijk over het aantal doden en gewonden na een terroristische daad. In de meeste gevallen gaat het om ‘kleinere’ aanslagen met een beperkt aantal slachtoffers tot gevolg. Deze vaststelling past in de hierboven aangehaalde doelstellingen die men beoogt met dit soort terrorisme. Men zou een massale aanslag niet

---

<sup>12</sup> A. P. SCHMID en A. J. JONGMAN, *Political terrorism: a new guide to actors, authors, concepts, databases, theories and literature*, Amsterdam, North-Holland, 1988, p. 28.

meer kunnen verantwoorden, waardoor men het doorgaans houdt bij terroristisch geweld op een beperktere schaal, dit in scherp contrast met bijvoorbeeld de aanslagen van 11 september 2001.

De *middelen* waarover een klassiek terroristische organisatie beschikt, blijven beperkt tot wat men conventionele wapens pleegt te noemen. Kidnappings worden georganiseerd om druk te zetten op de politieke wereld en worden tevens beschouwd als een ‘vreedzaam’ alternatief voor echte aanslagen. Verder maakt men gebruik van doorgaans kleinschalige bomaanslagen en andere traditionele wapens om zijn eisen kracht bij te zetten. Van massavernietigingswapens is bij het klassieke terrorisme nooit echt sprake geweest.

In navolging van het vorige punt is het *actieterrein* bij dit soort terrorisme eerder nationaal begrensd. Groeperingen opereren doorgaans binnen de grenzen van een staat, tegen een binnen dat territorium heersende regering of een particulier gevoerd beleid.

Een laatste punt waarop het klassiek terrorisme geanalyseerd zal worden, betreft de (*organisatie*)*structuur* van deze organisaties. Er is hier sprake van een zeer gecentraliseerd organisatiepatroon met een strikte hiërarchie waarin een duidelijke leidersfiguur naar voren treedt.

De bekendste voorbeelden van klassiek terroristische groeperingen zijn het ‘Irish Republican Army’ (IRA) in Noord-Ierland en de ‘Euskadi Ta Askatasuna’ (ETA) in Spanje voor wat betreft nationalistisch-separatistisch georiënteerd klassiek terrorisme en (extreem)-linkse groeperingen uit de jaren '70 zoals de Baader-Meinhof Groep/Rote Armee Fraktion (RAF) in Duitsland of de Rode Brigades in Italië die zich graag vereenzelvigden met communistische en marxistische principes. De meeste van de linksgeoriënteerde terroristische groeperingen zijn ondertussen van het toneel verdwenen omdat hun doelstellingen in veel gevallen voorbijgestreefd zijn en omdat er ook geen afdoende maatschappelijk draagvlak meer te vinden is voor hun principes. De eisen die het IRA en de ETA stellen ter bewerkstelling van onafhankelijkheid gelden ook vandaag nog, al hebben de aan de gang zijnde vredesprocessen evenals een tanende publieke steun een matigend effect hierop (cfr. *infra*).

Ook al is het moeilijk om van deze verschillende bewegingen te zeggen dat ze alle eenzelfde achterliggend doel nastreven, toch worden ze geacht meer gelijkenissen dan verschillen te vertonen, iets wat maar al te duidelijk werd toen het catastrofaal terrorisme de kop opstak in de jaren '90.

## 1.2 *Wat is catastrofaal terrorisme?*

Catastrofaal terrorisme, hyperterrorisme, megaterrorisme: het zijn allemaal termen die verwijzen naar eenzelfde terrorisme, een nieuwsoortig terrorisme, een terrorisme van de 21<sup>ste</sup> eeuw. Er kan gewag worden gemaakt van een kwalitatieve upgrade op alle vlakken.

Wat betreft de *motieven* van de nieuwe terroristen ligt een belangrijk element in het feit dat waar klassieke terroristen zich nog sterk gebonden weten aan een maatschappelijk draagvlak, dit in mindere mate het geval is bij het nieuwe, catastrofale terrorisme. De limiteringen waarbinnen gehandeld wordt in het klassiek terrorisme, zijn zo goed als niet terug te vinden bij het catastrofale terrorisme. Men zou kunnen stellen dat voor de ongelimiteerde ambities een ongelimiteerde inzet van middelen rechtvaardig wordt geacht.<sup>13</sup> Islamitisch fundamentalisme vormt vandaag de hoofdmoot van het als nieuw gepercipieerde terrorisme. Uit verscheidene verklaringen, afgelegd door belangrijke figuren binnen nieuwe terroristische organisaties, blijken vooral antiwesterse gevoelens te primeren. Ook de bezetting van een aantal islamitische landen en hun heiligdommen door de Verenigde Staten is een doorn in het oog van radicale moslims.<sup>14</sup> Hun terroristische activiteiten concentreren zich dan ook voornamelijk op Amerikaanse doelwitten, evenals op die van hun bondgenoten. Ook heeft men duidelijk gemaakt dat ook islamitische landen die westerse troepen op hun territorium dulden, voor de veiligheid van de staat en haar burgers hoeven te vrezen.

De *grootorde* van catastrofaal terroristische aanslagen is een belangrijk kenmerk. Terroristen van de nieuwe soort trachten een zo hoog mogelijk aantal slachtoffers teweeg te

---

<sup>13</sup> ERDMANN A. P. N., *Future challenges in the war on terrorism*, Washington, United States Department of State, 2002 (25/11/2004, U.S. D.O.D.: <http://www.state.gov/s/p/rem/15554.htm>).

<sup>14</sup> J. S. ROBBINS, "Bin Laden's war", in R.D. HOWARD en R.L. SAWYER, *Terrorism and Counterterrorism: understanding the new security environment, readings and interpretations*, Guilford, McGraw-Hill/Duskin, 2002, p. 355.

brengen.<sup>15</sup> De ontwikkeling en het gebruik van massavernietigingswapens kan vanuit dit standpunt als een uiterst gevaarlijk verschijnsel worden beschouwd (cfr. infra).

De *middelen* waaruit de nieuwe terroristische organisaties kunnen putten, zijn legio. Naast de conventionele wapens wordt steeds meer een beroep gedaan op niet-conventionele varianten. Vooral het gebruik van zelfmoordterroristen is een belangrijke ‘vooruitgang’ ten opzichte van voorgaande vormen van terrorisme. In combinatie met de menselijke factor kan voor een nog grotere destructiecapaciteit gezorgd worden dan met om het even welk conventioneel wapen alleen. Ook op het gebied van financiering heeft het catastrofale terrorisme een stapje voor op het klassieke, gezien het enorme kapitaal dat schuilgaat achter de toonaangevende nieuwe terroristische organisaties.

Het *actieterrain* van ‘het terrorisme van de 21<sup>ste</sup> eeuw’ is niet zo eenvoudig af te bakenen als dat het geval was bij haar klassieke tegenhanger. Vandaag de dag gelden immers regeringen en bevolkingen van over de hele wereld als potentieel doelwit waartegen men aanslagen zou kunnen plegen. Dit alles is één van de gevolgen van de globalisering golf waarin we ons bevinden en waardoor ook terroristen transnationaal gaan handelen. Het fenomeen van de mondiale terroristische netwerken is dan ook een uiting van de almaar toenemende interdependentie in de wereld.

*Organisatorisch* is er binnen de moderne terroristische groeperingen niet echt sprake meer van een gecentraliseerd bestuur, net omwille van het wereldwijde karakter van de hedendaagse terroristische groeperingen. Er kan tot op zeker niveau gesproken worden van een grote overkoepelende organisatie met een mondiaal karakter, waaronder zich een aantal kleinere groeperingen ontwikkeld hebben, die handelen in naam van de overkoepelende organisatie. Ook bestaan er zogenaamde ‘slapende cellen’, over de hele wereld verspreid, die als het ware geactiveerd kunnen worden wanneer men dit op een hoger niveau nodig zou achten.

Het is vooral Al-Qaeda, de beweging van de Saoedische miljonair Osama Bin Laden, die zich in het verleden heeft beroept op deze geperfectioneerde en tot op heden onovertroffen vorm van aanslagen en er zijn niet meteen signalen te vinden die aangeven dat ze dat in de

---

<sup>15</sup> M. VAN LEEUWEN, “Trends in terrorisme”, in *Atlantisch Perspectief*, 25, (2001), 6, pp. 1-7.



toekomst niet meer zal doen, integendeel. De stelling van Machiavelli dat het doel de middelen heiligt, is meer dan ooit van toepassing, waardoor we zijn terechtgekomen in een nieuw tijdperk, één waarin er ook geen begrenzings zijn die het geweld aan banden zouden kunnen leggen zoals dat bij het klassieke terrorisme nog enigszins het geval was.

Osama Bin Laden was ten tijde van de oorlog in Afghanistan één van de vele moslims die de Afghanen in 1979 ter hulp kwam in hun strijd tegen de toenmalige Sovjet-Unie, als teken van religieuze solidariteit ten aanzien van de Afghaanse moslims. Naast moslimsteun stonden ook China en vooral de Verenigde Staten - de Koude Oorlog was nog volop aan de gang - paraat met zowel logistieke als financiële steun. De oorlog in Afghanistan was een scharnierperiode in het ontstaan van de Al-Qaeda-groepering, aangezien de basis van het netwerk hier haar oorsprong kent. Bin Laden ontmoette hier immers voor het eerst een aantal van zijn gelijkgezinde fundamentalistische moslimbroeders, contacten die door de jaren heen onderhouden en versterkt werden en hebben bijgedragen tot het uitbouwen van het transnationale netwerk dat Al-Qaeda vandaag de dag is. Kortom, de linken die ten tijde van de oorlog in Afghanistan gelegd werden, hebben voor een voortdurende samenwerking en onderlinge steun tussen islamitische groeperingen van over heel de wereld gezorgd, een gegeven waarvan Al-Qaeda vandaag de vruchten plukt.<sup>16</sup>

Al-Qaeda - de basis, de bron<sup>17</sup> - is ondertussen één van de belangrijkste en invloedrijkste terroristische organisaties van de laatste jaren geworden. Bij het grote publiek heeft de organisatie pas echte bekendheid verworven na de aanslagen van 11 september 2001 op de torens van het World Trade Center (WTC). Bin Laden, de geestelijke vader van de organisatie, wordt er ook van verdacht het brein te zijn achter een resem aanslagen die reeds gepleegd zijn vóór die bewuste 11 september. Het maakt van hem één van de tien meestgezochte voortvluchtigen op de lijst van het Amerikaanse FBI.<sup>18</sup> De aanslagen van 11 september 2001 waren ongetwijfeld tot op vandaag het hoogtepunt van Al-Qaeda en Bin Laden, zowel wat betreft slachtoffers, als wat betreft de media-aandacht die naar de aanslagen ging. Deze gedachte heeft er velen toe gebracht om ervan uit te gaan dat Al-Qaeda niet meer in staat zou zijn om zulke acties te herhalen omdat de organisatie uiteen gevallen is in

---

<sup>16</sup> J. FRIEDMAN, "Impaired Empire" in *Anthropological Quarterly*, 75, (2001), 1, p. 101.

<sup>17</sup> L. NAPOLEONI, *o.c.*, p. 304.

<sup>18</sup> FEDERAL BUREAU OF INVESTIGATION, *The FBI ten most wanted fugitives*, Washington D.C., U.S. Department of Justice, 2005 (07/11/2005, U.S. Department of Justice: <http://www.fbi.gov/mostwant/topten/fugitives/fugitives.htm>).

verscheidene splintergroeperingen zonder een echte hiërarchie.<sup>19</sup> De draconische antiterrorismemaatregelen die de Verenigde Staten genomen heeft na de aanslagen in combinatie met de militaire nederlaag in 2002 van de Taliban tijdens de oorlog in Afghanistan, hebben deze hypothese alleen maar versterkt. De Taliban, een Afghaanse fundamentalistische islamitische organisatie, geraakte sterk verweven met Al-Qaeda, nadat Bin Laden in Afghanistan onderdak had gekregen om er trainingskampen op te richten. Het feit dat velen zich de mening toegedaan zijn dat Al-Qaeda niet meer bestaat in dezelfde hoedanigheid als ten tijde van de aanslagen van 11 september 2001, heeft niettemin niet verhinderd dat de vele ‘nieuwe terreurgroepen’ hun aanslagen nog steeds opeisen in naam van Al-Qaeda en ook veelal op dezelfde manier te werk te gaan daarbij. Dit werk koestert dan ook niet de ambitie om het al dan niet nog bestaan van de Al-Qaeda-groep rond Bin Laden te achterhalen, maar eerder om de eventuele innovaties of veranderingen, die Al-Qaeda ten tonele heeft gebracht, te beschrijven en te vergelijken met voordien gepleegde aanslagen door andere terroristische groeperingen of individuen. Met andere woorden: is er sprake van een stijlbreuk en in welke zin?

De verschijning van Al-Qaeda op de wereldscène heeft een enorme stijging met zich meegebracht van het aantal aanslagen met een religieus karakter, dit in tegenstelling tot het nationalistisch-separatistisch en het ideologisch (extreem)-links geïnspireerd terrorisme. Met de enorme opkomst van de religieus getinte terroristische aanslagen, ging ook de slachtoffertol van die aanslagen sterk de hoogte in: de dodelijkste aanslagen van de laatste jaren werden bijna allemaal gepleegd door religieus geïnspireerde groeperingen.<sup>20</sup>

### ***1.3 Toekomstperspectief***

Moderne terroristische organisaties hebben al meermaals hun wens uitgedrukt om zoveel mogelijk terreur te zaaien en aldus een maximaal aantal slachtoffers te maken in een samenleving. Totnogtoe is hen dat gelukt met behulp van al bij al conventionele wapens, vaak in combinatie met inventievere methoden (cfr. infra), maar de kans bestaat dat ze zich op een

---

<sup>19</sup> R. COOLSAET, “Al-Qaeda: tussen mythen en realiteit” in *Internationale Spectator*, 58, (2004), 11, pp. 523-525.

<sup>20</sup> U.S. STATE DEPARTMENT, *Patterns of global terrorism 2001*, Washington D.C., U.S. State Department, 2001, xx-xx.

dag toch tot het gebruik van niet-conventionele middelen zullen wenden, met ongetwijfeld nog meer catastrofale gevolgen voor de samenleving dan nu al het geval is. Met andere woorden: de vraag is of de toekomst van het terrorisme in het gebruik van massavernietigingswapens ligt. Gezien het almaar dodelijker karakter van terroristische aanslagen en het bestaan van zulke wapens met massale destructiecapaciteiten, is dit geen irrelevante vraag. Ook kan men zich paradoxaal genoeg de vraag stellen of onze moderne samenleving, net als gevolg van de technologische vooruitgang, geen gemakkelijkere prooi is geworden voor een alternatieve soort van nieuw terrorisme.

De familie van de massavernietigingswapens bestaat hoofdzakelijk uit drie soorten: nucleaire wapens, biologische wapens en chemische wapens (de zogenaamde ‘NBC-wapens’). Zeggen dat ze alle gemakkelijk binnen het bereik van terroristen liggen, is overdreven. In theorie is het voor een terroristische groepering inderdaad mogelijk om een *nucleair wapen* te produceren; hoe krachtiger een wapen, hoe beter. In de praktijk echter zal dat bijna onmogelijk blijken, gezien de technische complexiteit van nucleaire technologie en gezien de noodzakelijke steun van één van de staten die over nucleaire capaciteiten beschikken. Internationale afspraken verbieden de proliferatie van nucleaire wapens, waardoor het zeer moeilijk wordt voor terroristen om aan de nodige basisbestanddelen (verrijkt uranium en/of plutonium) te geraken voor de productie van hun nucleaire wapens. Daarom verwachten de meeste specialisten ook dat het nog een tijd zal duren vooraleer terroristen zich zullen beroepen op een nucleaire bom voor het plegen van aanslagen.<sup>21</sup> Bij dit alles kan echter een kanttekening gemaakt worden. Na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie heerste - en heerst eigenlijk nog steeds - de totale chaos. Getuige daarvan zijn de vele arsenalen in het huidige Rusland die nog tot de nok gevuld zijn met nucleair materiaal, daterend uit het Sovjet-tijdperk en de Koude Oorlog. Die hangars nodigen als het ware uit tot plundering, aangezien de beveiliging niet van dien aard is om eventuele diefstallen af te weren. Terroristische organisaties zien daarin een buitenkans om op een niet-koosjere manier aan nucleaire basismaterialen te geraken. Ook bestaat de kans dat andere kerngrootmachten zowel kennis als materiaal ter beschikking zouden kunnen stellen van terroristische groeperingen, voor zover ze eenzelfde doel nastreven. We hebben het dan vooral over de zogenaamde schurkenstaten met op kop Iran en Noord-Korea.<sup>22</sup> Ook Pakistan, meer bepaald

---

<sup>21</sup> POLICY WORKING GROUP ON THE UNITED NATIONS AND TERRORISM, *Report of the Policy Working Group on the United Nations and Terrorism*, New York, United Nations Security Council, 2002, xx-xx.

<sup>22</sup> G. ALLISON, “How to stop nuclear terror” in *Foreign Relations*, 83, (2004), 1, pp. 64-75.

Dr. Abdel Qadeer Khan, werkt aan een nucleair programma en zou bereid zijn haar nucleaire technologie en kennis te delen met groeperingen als Al-Qaeda.<sup>23</sup> In dat opzicht zou nucleair terrorisme dé ultieme bedreiging voor de wereld kunnen zijn, vanwege de enorme omvang van zulke aanslagen. Staten staan echter voor wat betreft de productie van nucleair materiaal onder het strenge toezicht van het Internationaal Atoom Energie Agentschap (IAEA) dat controleert of de afgesloten internationale verdragen gerespecteerd worden. Door de vele controles zou steun aan nucleaire terroristen moeilijker onopgemerkt kunnen blijven, hoewel er nog steeds delen van nucleaire installaties overblijven waar staten geen controle in dulden.<sup>24</sup> Een nucleaire optie die minder tot de verbeelding spreekt vanwege haar mindere destructieve capaciteiten, is het gebruik van een ‘vuile bom’. Zulk explosief is zeer goedkoop en bovendien veel makkelijker om samen te stellen dan de atoomwapens waarvan hierboven sprake was. Het volstaat immers om radioactief afval te assembleren in een gewone bom. Minder utopisch dan het gebruik van nucleaire wapens door terroristen, is een aanval op een kerncentrale, met de catastrofale gevolgen vandien. Uit verscheidene berichten is duidelijk geworden dat Al-Qaeda in 2001 aanvankelijk plannen koesterde om een aanslag te plegen op een nucleaire reactor in de VS. De uiteindelijke aanslagen van 11 september 2001 zouden dan slechts een alternatief geweest zijn voor een aanval op een Amerikaanse kerncentrale. Slechts het feit dat de gevolgen niet op voorhand inschatbaar waren, temperde het enthousiasme van de terroristen, maar het is allerminst zeker dat dit nog lange tijd zo blijft.<sup>25</sup>

Het gebruik van *chemische wapens* door terroristen bij aanslagen is vandaag al geen utopie meer. In 1995 gebruikte de Japanse sekte Aum Shinrikyo sarin-gifgas bij haar aanslag op de metro van Tokio, waarbij twaalf mensen het leven verloren en enkele duizenden anderen gewond geraakten. Tot op vandaag is het wat betreft effectief terroristisch gebruik van chemische wapens hierbij gebleven, al zijn er signalen die voorspellen dat er meer zulke aanslagen zullen volgen.<sup>26</sup> Chemische wapens zijn immers veel makkelijker te produceren door terroristen dan nucleaire wapens, wat ze voor terroristen misschien wel aantrekkelijker maakt dan de andere wapens. Ook de financiële factor kan een rol spelen, gezien de al bij al goedkope kostprijs in vergelijking met nucleaire wapens.<sup>27</sup> Op de schaal van

---

<sup>23</sup> D. LINZER, “U.S. misled allies about nuclear export” in *The Washington Post*, 20/03/2005, p. A01

<sup>24</sup> W. LAQUEUR, “Postmodern terrorism”, in *Foreign Affairs*, 75, (1996), 5, p. 27.

<sup>25</sup> J. FOUDA en N. FIELDING, *Masterminds of terror*, New York, Arcade Publishing, 2003, p. 122.

<sup>26</sup> A. K. CRONIN, “Terrorist motivations for chemical and biological weapons use: placing the threat in context” in *CRS Report RL 31831*, x, (2003), x, p. 4.

<sup>27</sup> F. BARNABY, *The role and control of weapons in the 1990s*, Londen, Routledge, 1992, xx-xx.

massavernietiging staan ze lager dan de nucleaire wapens, maar het feit dát ze erop staan, bewijst hun enorme dodelijke capaciteiten. Chemische producten kunnen het alledaagse leven van een samenleving redelijk gemakkelijk binnendringen, waardoor vooral nietsvermoedende burgers in een heel kwetsbare positie komen te staan. Nucleaire wapens hebben ten opzichte van de chemische wapens wel het voordeel dat ze niet afhankelijk zijn van externe omstandigheden om haar doel effectief te bereiken. Met andere woorden, alles moet meezitten om succes te kunnen oogsten met chemische wapens.

*Bio-terrorisme* is door overheden lange tijd verwaarloosd als bron van bedreiging. Vandaag de dag ligt het gebruik van virussen bij terroristische aanslagen meer voor de hand, evenals aanslagen met bacteriologische wapens. Het grote voordeel van biologische wapens is de efficiëntie ervan: met een kleine hoeveelheid levende biologische organismen kan men een massaal sterftecijfer veroorzaken. Antrax en het pokkenvirus lijken op dit moment de grootste bedreiging te vormen, maar ook botulisme en Ebola behoren tot de mogelijkheden. Kort na de aanslagen van 11 september geraakte de Verenigde Staten in de ban van een wit poeder, dat verpakt was in ordinaire enveloppen en verdeeld werd via de normale postbedeling. Het poeder veroorzaakte een massahysterie, zeker nadat de regering bekend maakte dat het ging om het uiterst dodelijke antrax, waarmee elk contact vermeden moest worden. Net zoals bij chemische wapens maakte het feit dat een dodelijk wapen via het dagelijkse ritueel van de postbedeling het leven van de burgers kon binnenkomen, hen erg kwetsbaar voor terroristen. Ondanks alle voorzorgen die werden genomen, maakte het poeder toch verschillende slachtoffers, al is de dodentol van deze ‘aanslag’ waarschijnlijk niet te vergelijken met een eventuele aanval met het pokkenvirus. Dit virus kan immers van mens tot mens overgedragen worden en zichzelf voortzetten, wat bij antrax niet het geval is.

Al bij al kan men stellen dat de opgesomde massavernietigingswapens niet alle even massavernietigend zijn. Alleen de nucleaire wapens, die totnogtoe niet zijn gebruikt door terroristen, bezitten een massale destructiecapaciteit, terwijl de biologische en chemische wapens tot op heden alleen bewezen hebben effectief te zijn op kleinere schaal. Wel kan men argumenteren dat de laatstgenoemde wapens vooral een groter psychologisch effect kunnen hebben voor een samenleving. Men loopt meer kans om er persoonlijk door getroffen te worden of ermee te maken te krijgen, wat de angst alleen maar in de hand werkt. Men mag het risico op gebruik van non-conventionele wapens niet onderschatten, evenmin als men de vernietigingskracht ervan mag overschatten, gezien de verschillende gradaties binnen die niet-

conventionele wapens. Voor terroristen hebben ook de oude vertrouwde conventionele wapens hun nut nog, gezien het feit dat ook een ‘gewone’ bom nog steeds gemakkelijk enkele honderden slachtoffers kan maken en vooral omwille van de mate van succes die terroristen hiermee al gekend hebben.<sup>28</sup> Het zou echter van weinig realiteitszin getuigen te ontkennen dat, wanneer de omstandigheden én de mogelijkheden er zich toe lenen, terroristische groeperingen massavernietigingswapens zullen inzetten tegen hun potentiële vijanden.

Dat de gemoderniseerde en hoogtechnologische samenleving waarin we vandaag leven voor velen een zegen is, lijdt geen twijfel. Een aspect dat echter minder belicht wordt, is het feit dat die gezegende technologie ook een vloek kan worden. Ze kan ons ook in de steek laten wanneer we er te afhankelijk van worden, of erger, de technologie kan het slachtoffer worden van sabotage door terroristen die de kern van de maatschappij beogen te treffen: de economie. Databanken, informatie-uitwisseling, financiële transacties, het zijn maar enkele van de vele procedures die via het internet gebeuren en aldus in zich de mogelijkheid van hacking dragen. Eenvoudigweg gezegd kan men door middel van hacking als het ware inbreken in andermans computer en gegevens manipuleren of privé-informatie onderscheppen. Op grote schaal zouden computerhackers het openbare leven grondig kunnen verstoren en op die manier chaos veroorzaken in een anders zo geordende wereld, al dan niet mits het gebruik van computervirussen. Voor geavanceerde maatschappijen, die voor hun dagelijks functioneren afhankelijk zijn van de geïnformatiseerde netwerken, zou het niet functioneren van hun computersystemen een enorme kost met zich kunnen meebrengen, gezien het vitale belang ervan voor de economie.<sup>29</sup>

---

<sup>28</sup> M. KRONENWETTER, *Terrorism: a guide to events and documents*, Westport, Greenwood Press, 2004, p. 76; G. CAMERON, “Multi-track microproliferation: lessons from Aum Shinrikyo and Al-Qaeda” in *Studies in Conflict and Terrorism*, 22, (1999), 4, p. 279.

<sup>29</sup> W. LAQUEUR, *l.c.*, p. 29.

## Hoofdstuk 2: Motieven

Betreffende terrorisme zijn in de loop der jaren verschillende algemene verklaringmodellen aangegeven, voornamelijk afkomstig uit de psychologie. Hierin wordt vertrokken vanuit de gedachte dat terroristen niet als terrorist worden geboren, maar eerder tot terrorist worden gemaakt, nurture in plaats van nature als het ware. Een zeer pertinent hypothetisch model op het gebied van terrorisme is dat van de ‘frustratie-agressie-theorie’. Dit model stelt meer bepaald dat agressieve handelingen in alle gevallen voorafgegaan worden door een zekere mate van frustratie bij een persoon. Het gevoel van frustratie wordt dan geacht om enkele effecten te produceren, waarvan agressie één mogelijke uiting is; er kan met andere woorden gesproken worden van een causale relatie tussen beide fenomenen. Frustratie is steeds de oorzaak van agressie, al dan niet zichtbaar. Agressie zal een reactie zijn op een gevoel van frustratie.<sup>30</sup> Omgezet naar de praktijk van het terrorisme, wordt vaak vertrokken vanuit de stelling dat terroristisch geweld een antwoord is op het gefrustreerd mislopen van politieke, economische of persoonlijke doelen of noden. Dit gemis kan zich dan op termijn gemakkelijk vertalen naar het zich aansluiten bij terroristische groeperingen en het daarbijhorende geweld.<sup>31</sup> Net de simpliciteit van het model - agressie is het gevolg van frustratie - zorgt ervoor dat sommigen twijfelen aan het waarheidsgehalte ervan.

Een vaak aangehaalde variant van het vorige model ter verklaring van het fenomeen terrorisme is de ‘narcistische woede-hypothese’. In deze hypothese komt het er in feite op neer dat iemand in reactie op een afwijzing of een mislukking woedend gedrag zal vertonen ten opzichte van diegene(n) die hij/zij verantwoordelijk acht voor zijn/haar niet slagen in een bepaald opzet. Terrorisme is in dat opzicht slechts een poging om toch het gevoel te hebben dat men de touwtjes in handen heeft en waarmee men tracht het gevoel van mislukking te verdringen.<sup>32</sup>

---

<sup>30</sup> J. DOLLARD, *Frustration and aggression*, New Haven, Yale University Press, 1939, pp. 12-19.

<sup>31</sup> J. MARGOLIN, “Psychological perspectives in terrorism”, in Y. ALEXANDER en S. M. FINGER, *Terrorism: interdisciplinary perspectives*, New York, John Jay, 1977, pp. 273-274.

<sup>32</sup> J. W. CRAYTON, “Terrorism and the psychology of the self” in L. Z. FREEDMAN en Y. ALEXANDER, *Perspectives on terrorism*, Wilmington, Scholarly Resources, 1983, pp. 33-41.

## 2.1 *Klassiek terrorisme*

Linkse sociaal-revolutionaire terroristen uit de jaren '70 kenden een vrij algemeen gelijkend profiel. Men kan absoluut niet zeggen dat zij zelf, uit eigenbelang, aanslagen pleegden omwille van armoede in hun middens, gezien ze allemaal uit de betere milieus, de betere sociale middenklasse, afkomstig waren. De meesten van hen kwamen voort uit het academische milieu, waarvan vooral studenten de hoofdmoot uitmaakten, maar ook priesters, journalisten en andere hogeschoolden 'bekeerden zich' tot het terroristische geweld. Hun motivatie lag dus meer in het verbeteren van de sociale posities van andere bevolkingsgroepen in de samenleving, vanuit een soort van sociaal engagement als het ware.<sup>33</sup>

Ook het fenomeen van het generatieconflict als oorzaak van links-ideologisch terroristisch geweld is hier op haar plaats, aangezien het aanvankelijk voornamelijk linkse studenten waren die op de barricades sprongen tegen het bewind. Het beleid waarmee de jongeren het niet eens waren, stamde immers uit de tijd van hun ouders, een tijd en tegelijk een samenleving waarmee de actievoerders snel komaf wilden maken. Veel van de ouders van de jonge terroristen in Duitsland bijvoorbeeld hadden indertijd het Nazi-regime nog (verplicht) gediend, een daad waarmee hun kinderen geen vrede konden nemen, ook niet toen de feiten reeds enkele decennia achter hen lagen. Het politieke systeem en de regering in het toenmalige West-Duitsland werd door de 'revolutionairen' beschouwd als een voortzetting van Nazi-Duitsland.<sup>34</sup> Het links revolutionair terroristisch geweld tegen de machthebbers was in dat opzicht een vergelding voor de schande die hun ouders hen hadden aangedaan en het etiket dat ze Duitsland daardoor hadden bezorgd in de wereld. Ook in Italië werd deze visie aangehangen door uiterst-linkse sympathisanten van de Rode Brigades. Zij zagen de naoorlogse parlementaire democratie als een voortzetting van het fascistische regime dat Italië gekend had onder Mussolini, een politiek systeem waarin ze zichzelf absoluut niet konden vinden.<sup>35</sup>

---

<sup>33</sup> P. WALDMAN, "Social-revolutionary terrorism in Latin-America and Europe", in T. BJORGO, *Root causes of terrorism: myths, reality and ways forward*, Londen, Routledge, 2005, pp. 154-155.

<sup>34</sup> M. CRENSHAW, "Thoughts on relating terrorism to historical contexts" in M. CRENSHAW (ed.), *Terrorism in context*, University Park, Pennsylvania University Press, 1995, p. 21.

<sup>35</sup> G. MARTIN, *Understanding terrorism: challenges, perspectives, and issues*, Thousand Oaks, Sage Publications, 2004, p. 150.



Samenhangend met het fenomeen van het generatieconflict is er een andere sociologische theorie mogelijk ter verklaring van het links-ideologisch terrorisme, namelijk die van het postmaterialisme. De West-Duitse studenten die deelnamen aan de massale protesten in 1968 waren immers allen opgegroeid in een klimaat waarin hun bestaanszekerheid gegarandeerd was. De oorlog was voorbij en West-Duitsland was op weg een economische grootmachtstatus te verwerven. Geleidelijk aan was er sprake van een verschuiving in waarden en normen. Het accent hoefde niet zozeer meer gelegd te worden op het overleven an sich zodat de mensen zich konden gaan toeleveren op andere behoeften. Dit alles vindt een verklaring in het sociologische postmaterialistisch behoeftepatroon, dat tot uiting komt in de behoeftepiramide van Abraham H. Maslow. Dat model stelt dat de mens verschillende behoefteniveaus heeft op de piramide die van laag naar hoog oplopen. Eens aan een behoefte op een lager niveau voldaan is, zal de mens zijn aandacht gaan toespitsen op het bevredigen van behoeften op een hoger niveau. Zodra een behoefte bevredigd is, ontstaat met andere woorden vroeg of laat een volgende.<sup>36</sup> Toegepast op het Duitse links-ideologisch terrorisme betekent dit dat de revolutionaire linkse studenten die aan de basis van dat terrorisme liggen, hun behoeften naar een hoger niveau hebben verschoven, aangezien door het einde van de oorlog aan de lagere, meer materiële noden voldaan kan worden, namelijk zelfbehoud, vrede en veiligheid. Als hogere behoeften wordt dan ondermeer zelfactualisering, individuele vrijheid, gelijkheid nagestreefd door de linkse revolutionairen.

Eind jaren '60 - begin jaren '70 startte de Baader-Meinhof-groepering rond Andreas Baader en Ulrike Meinhof haar terroristische bommencampagne in Duitsland. Zelf noemden ze zich de Rote Armee Fraktion, een fractie waarvan de ideeën hun fundamenteën kenden in de massale en wijdverspreide studentenprotesten van 1968 tegen het autoritaire karakter van de toenmalige westerse regeringen en ordediensten en tegen het groeiende belang van kapitalisme en materialisme in de toenmalige maatschappij. Zowel de oorlog in Vietnam, het falen van de studentenprotesten in 1968, de armoede en hongersnood in de derde wereld als de mislukte pogingen tot verwerven van rechten voor de Palestijnen, werden op het conto van het kapitalisme geschreven (cfr. infra). Het is deze marxistisch-leninistische inslag - met de klassenstrijd voorop - die duidelijk werd voortgezet door Baader en Meinhof, al kan men stellen dat ze het slachtoffer zijn geworden van hun eigen revolutionaire waanbeelden.

---

<sup>36</sup> A. H. MASLOW, "A theory of human motivation" in *Psychological Review*, 50, (1943), x, pp. 370-396.

Lange tijd waren ze één van de dodelijkste Europese terroristische groeperingen, met enkele Duitse politici van hoge rang op hun palmares.<sup>37</sup> De beweging slaagde erin om haar activiteiten enigszins te internationaliseren en aldus contacten te leggen met links-georiënteerde en antikapitalistische zusterbewegingen in de rest van Europa. De mate waarin er sprake was van een effectieve internationale samenwerking was uiteindelijk veel kleiner dan wat de organisatie zelf had gehoopt, maar biedt toch een indicatie van het relatieve belang van de Rote Armee Fraktion in de rest van Europa.<sup>38</sup>

Nationalistisch-separatistisch terrorisme is een volgende onderverdeling in het klassiek terrorisme, die van het irredentisme. Het moet wel gezegd dat, in tegenstelling tot het links-ideologisch terrorisme, nationalistische of separatistische eisen als uiting van politieke ontevredenheid niet per definitie hoeven uit te monden in terroristisch geweld. De bestaande overkoepelende staat waarvan men deel uitmaakt, wordt misschien niet als legitieme macht beschouwd en op basis van dit argument gaan regio's of bevolkingsgroepen zich organiseren tegen de heersende macht om een terugkeer naar een vroeger bestaande geografische en politieke situatie mogelijk te maken. Dat wil nog niet zeggen dat iedereen achter een gewelddadige aanpak van de problematiek staat, wat nog maar eens bewezen wordt door de tanende publieke steun voor de ETA-aanslagen bij het eigen Baskische volk, dat meer en meer de weg van de diplomatie verkiest boven die van, in Bismarckiaanse termen, bloed en ijzer. Net die verminderde publieke steun voor de nationalistische eisen van de ETA kan een reden temeer zijn voor de organisatie om het aantal aanslagen op te drijven, in de hoop hiermee toch een bepaald niveau van aandacht en mogelijk erkenning te krijgen in de samenleving. Men kan dit dan als een soort van compensatie voor het teruglopende ledenbestand beschouwen.<sup>39</sup>

In de literatuur wordt vaak een onderscheid gemaakt tussen nationalisme gebaseerd op etniciteit en burgerlijk nationalisme, dat gebaseerd is op een soort van nationale collectieve gemeenschap. Etnische nationalisten leggen vaak de klemtoon op raciale kenmerken, hun gemeenschappelijke cultuur, taal, religie of gedeelde historische achtergronden. De

---

<sup>37</sup> B. DAVIES, *Terrorism: inside a world phenomenon*, Londen, Virgin Books Ltd., 2003, pp. 64-71.

<sup>38</sup> D. A. PLUCHINSKY, "An organizational and operational analysis of Germany's Red Army Faction terrorist group (1972-1991)" in Y. ALEXANDER en D. A. PLUCHINSKY (eds.), *European terrorism: today and tomorrow*, Washington DC, Brassey's, 1992, p. 44.

<sup>39</sup> F. REINARES, "Nationalist separatism and terrorism in comparative perspective", in T. BJORGO, *Root causes of terrorism: myths, reality and ways forward*, Londen, Routledge, 2005, pp. 126-127.

burgerlijke nationalisten beklemtonen doorgaans meer hun politieke tradities, instituties en waarden als kenmerk om zich te onderscheiden van andere bevolkingsgroepen. Het lidmaatschap van een burgerlijk nationalistische groep verdient men als gevolg van politieke loyaliteit, die men van vader op zoon doorgeeft of die men verkrijgt door een voldoende lang verblijf op het nationale grondgebied.<sup>40</sup> Het onderscheid tussen beide soorten nationalisme is relevant omwille van het feit dat de algemeen aanvaarde stelling is dat een nationalisme meer neigend naar de burgerlijke variant een meer gematigd en tevens inclusief nationalisme zal zijn, dan een nationalisme dat meer etnische kenmerken heeft. Deze laatste soort heeft een meer exclusief karakter, waardoor het ook minder geneigd is om de gewelddadige confrontatie uit de weg te gaan.

Ook de perceptie van dominantie en zelfs kolonisatie speelt een rol bij het opduiken van nationalistisch-separatistisch georiënteerde bevolkingsgroepen. Ze werpen zich dan als het ware op als bevrijdingsbewegingen. Wetenschappelijk objectief zou men zeer eenvoudig kunnen bewijzen dat de verschillen tussen de opstandige groep en de rest van de samenleving waarvan ze deel uitmaken, miniem of nihil zijn: dit kan gaan van het spreken van zo goed als eenzelfde taal tot het bezitten van hetzelfde erfelijk materiaal en dus dezelfde voorouders. Het is echter de subjectieve perceptie van de leden van zulke bewegingen die hen aanzet tot (terroristische) acties tegen de dominante structuur, als voortzetting van de grieven van hun (voor)ouders.<sup>41</sup>

In deze context kan men het links-sociaal-revolutionair terrorisme vergelijken met het nationalistisch-separatistisch terrorisme. Bij het eerstgenoemde terrorisme van bijvoorbeeld de Baader-Meinhof-groep kan men immers zonder al te veel schroom stellen dat die extreem-linkse terroristische en anarchistische acties gericht waren op de vernietiging van hun eigen staat, een staat die het levenswerk was geweest van hun ouders, maar waar ze het fundamenteel niet mee eens waren. Zij werden net terrorist vanuit het objectief zoveel mogelijk lijden teweeg te brengen aan de samenleving van hun ouders omwille van boven reeds aangehaalde redenen. Het laatstgenoemde terrorisme van onder andere de ETA en het Provisional IRA is net gericht op het verderzetten van de missie waarmee hun ouders hen hadden opgezadeld. In dit geval gaat het om vergeldingsacties in de strijd tegen een

---

<sup>40</sup> L. GREENFELD, *Nationalism: five roads to modernity*, Cambridge, Harvard University Press, 1992, xx-xx.

<sup>41</sup> J. M. LUTZ en B. J. LUTZ, *Global terrorism*, Londen, Routledge, 2004, pp. 14-15.

samenleving die pijn en lijden heeft teweeggebracht bij hun ouders.<sup>42</sup> Opgroeien in een omgeving waarin terroristisch geweld alledaags was geworden, zorgde voor een zekere gewenning en bovendien voor het kweken van dezelfde haatgevoelens tegenover de vijand, want die veroorzaakte leed in de nabije omgeving van het kind. Een kind dat in zulke omstandigheden grootgebracht is, heeft uiteraard meer kans om op latere leeftijd terroristische activiteiten te ondernemen dan een leeftijdsgenoot die opgegroeid is in vreedzame gebieden.<sup>43</sup>

Het mag duidelijk zijn dat het overgrote deel van de klassiek terroristische groeperingen met onafhankelijkheids- of andere nationalistisch-geïnspireerde eisen (waaronder ook de ETA en het PIRA) zich meer geroepen voelt door het etnisch nationalisme, dat meer geweld predikt dan de burgerlijke variant. Bij etnisch nationalisme wordt vaak teruggesproken naar historische mythes, legendes of andere gebruiken om geweld tegen (politieke) vijanden te rechtvaardigen. Haat is dan ook een centraal concept in zulk nationalistisch terrorisme. Deze haat wordt doorheen de geschiedenis overgedragen via de opvoeding, zodat de diepgewortelde vete blijft voortduren. Herstel van goede relaties behoort niet tot de opties, aangezien de wrok ten aanzien van de geviseerde groep of overheid hen als het ware in het bloed zit.<sup>44</sup> Het PIRA pleegt terroristische aanslagen tegen een traditioneel gewelddadige achtergrond die de organisatie gebruikt als ‘excuus’ voor haar terrorisme.<sup>45</sup> De Baskische afscheidingsbeweging ETA grijpt terug naar het eeuwenoude beeld van de Baskische oorlogszuchtige mannen die hun territorium met een groot hart verdedigden tegen iedereen die het wilde veroveren en inpalmen. De Baskische vrijheidsstrijders vereenzelvigen zich maar al te graag met de heldhaftige verdedigers van hun ‘vaderland’ destijds in heroïsche veldslagen. In deze eigentijdse interpretatie van dat historisch gegeven gaat de ETA door met de uiterst legitieme opdracht van hun voorvaders, die ze als een erfenis beschouwen.<sup>46</sup>

Zoals hierboven reeds gesteld, zijn nationalistische of separatistische grieven op zich geen voldoende oorzaak van terroristisch geweld, hoewel de etnische variant er wel sterk naar

---

<sup>42</sup> J. M. POST, “Notes on a psychodynamic theory of terrorist behaviour”, in *Terrorism: An international journal*, 7, (1984), 3, p. 243.

<sup>43</sup> R. M. FIELDS, “Child terror victims and adult terrorists”, in *Journal of Psychohistory*, 7, (1979), 1, pp. 71-76.

<sup>44</sup> J. M. POST, “Current understanding of terrorist motivation and psychology: implications for a differentiated antiterrorist policy”, in *Terrorism*, 13, (1990), 1, pp. 65-71.

<sup>45</sup> P. ALTER, “Traditions of violence in the Irish National Movement”, in W. J. MOMMSEN en G. HIRSCHFELD, *Social protest, violence and terror in nineteenth- and twentieth century Europe*, Londen, St. Martin's Press, pp. 137-154.

<sup>46</sup> F. REINARES, “Democratization and state responses to protracted terrorism in Spain”, in M. VAN LEEUWEN, *Confronting terrorism: European experiences, threat perceptions and policies*, Den Haag, Kluwer Law International, 2003, pp. 57-70.

neigt. Er spelen uiteraard meerdere factoren een rol. Vaak zijn eisen tot separatisme slechts een gevolg van een economisch achtergestelde positie ten opzichte van een andere regio, streek of bevolkingsgroep binnen dezelfde overkoepelende staat, al zou dit een te simplistische verklaring zijn van het fenomeen terrorisme, aangezien er net zo goed terroristische campagnes gevoerd zijn door bevolkingsgroepen die een relatief hoge welvaart kenden. Wat wel het geval is, is dat vreedzame nationalistische groepen van mensen doorgaans wel de voorbode vormen van wat later terroristisch geweld met nationalistische of separatistische eisen wordt. Een klein incident tussen vreedzame nationalistische organisaties en de autoriteiten, waarbij die eerste groep zich miskend voelt door de laatste, kan dan een aanleiding zijn voor een opstoot van terroristisch geweld tegen in de eerste plaats die autoriteiten waartoe men behoort. In Noord-Ierland was dit bijvoorbeeld het geval, toen Britse troepen repressief optraden en trachtten zwaarbewapend relatief vreedzame betogingen neer te slaan begin jaren '70.<sup>47</sup>

Het separatistische terrorisme van de ETA en dat van het IRA zijn op vele manieren vergelijkbaar met elkaar, zeker wat betreft hun ontstaansreden met onderliggende doelstelling. Het is dan ook geen geheim dat beide organisaties elkaar vonden voor zowel strategische als praktische doeleinden. Het conflict tussen de ETA enerzijds, opgericht in 1958, en de Spaanse overheid anderzijds gaat hoofdzakelijk over het feit dat het Baskenland - één van de Spaanse regio's - zich niet Spaans genoeg voelt om zich aangesloten te voelen bij Spanje. Ook Franse affiniteiten - Baskenland viel doorheen haar geschiedenis afwisselend onder Spaans en Frans bewind - werden afgewezen door de Basken. Een eigen cultuur, met inbegrip van eigen taal - Euskura - die zo verschillend is van de Spaanse (en de Franse) is dan ook de hoofdoorzaak van het terrorisme van de ETA. Na het dictatoriale regime van Franco in Spanje, die de Basken veel van hun burgerlijke rechten ontnam, kwam er in 1976 een democratische regering aan de macht die als eerste regering oor had naar de verzuchtingen van de Baskische organisatie. Die regering achtte het voor haar eigen behoud noodzakelijk om een aantal toegevingen te doen in de hoop het Baskische terrorisme niet te laten escaleren en de vrede te laten wederkeren. Zo werd aan Baskenland meer autonomie gegeven dan aan andere Spaanse regio's en werden enkele toenmalige Baskische terroristen buiten vervolging gesteld doordat hen de kans werd geboden om in ballingschap te gaan. De ETA was misnoegd over de in hun ogen slechts povere hervormingen van de regering, gezien er aan hun oorspronkelijke eis tot

---

<sup>47</sup> R. WHITE, *Provisional Irish Republicans: an oral and interpretive history*, Westport, Greenwood Press, 1993, xx-xx.

volledige onafhankelijkheid van Baskenland met erkenning en behoud van de eigen taal geen gehoor werd gegeven.<sup>48</sup> De organisatie ging dan ook verder met haar terroristische aanslagen tegen de Spaanse overheid, waardoor de publieke opinie in Baskenland begon te neigen naar diplomatieke oplossingen ter vervanging van terroristische bommencampagnes om Baskische onafhankelijkheid te bereiken. Tenslotte was de opponent van de ETA niet langer een dictator à la Franco, maar een democratisch verkozen politiek systeem. Daardoor bleef slechts de harde kern van de ETA over, die zich weliswaar tot op vandaag in een bikkelharde strijd met de Spaanse overheid bevindt. Die overheid heeft meermaals kenbaar gemaakt dat ze geen enkele verdere toegeving zal doen aan Baskenland.

Het Iers Republikeins Leger, een paramilitaire katholieke organisatie, kent haar ontstaan in 1919 met de eis tot hereniging van de Republiek Ierland met Noord-Ierland (Ulster), dat een provincie van het Verenigd Koninkrijk geworden was, maar toch een aanzienlijke mate van zelfbestuur bezat. Noord-Ierland bestond hoofdzakelijk uit protestanten, waardoor katholieken fel gediscrimineerd werden op het gebied van hun burgerrechten. Deze discriminatie zette kwaad bloed bij de katholieken, waardoor aanvankelijk banale rellen uitbraken tussen de beide clans. Deze incidenten escaleerden tot een grootschalig en diepgeworteld conflict tussen enerzijds de protestanten en anderzijds de katholieken. De Britse regering besliste om, ter bescherming van de katholieke minderheid tegen het protestantse wanbestuur, het Noord-Ierse zelfbestuur af te schaffen. Britse troepen werden ingezet in Noord-Ierland ter handhaving van de orde, een manoeuvre dat bij extreme katholieken niet in goede aarde viel. Ze beschouwden de actie van de Britten als een poging tot bezetting van Noord-Iers grondgebied. Het IRA (ondertussen het Provisional IRA of 'the Provo's', dat ondertussen de hoofdtak van het IRA geworden was) wierp zich nu op als verdediger van de katholieken tegen de Britse regering. Na 'Bloody Sunday', waarbij dertien katholieke burgers vermoord werden door Britse militairen, dreef het (P)IRA haar terroristische aanslagen op.<sup>49</sup>

Men kan stellen dat de motieven van de traditionele terroristische groeperingen voornamelijk politiek zijn, dus dat hun aanslagen een hogere doelstelling dienen. Terroristisch geweld is slechts één manier om die doelen te verwezenlijken, al lukte dat in het verleden niet altijd. Voor zover men met succes terrorisme heeft toegepast in haar klassieke variant, was het

---

<sup>48</sup> B. DAVIES, *o.c.*, pp. 61-64.

<sup>49</sup> H. W. KUSHNER, *Encyclopedia of terrorism*, Londen, Sage Publications, 2003, pp. 182-185.

doorgaans met de bedoeling om zoveel mogelijk aandacht te trekken door hun acties, niet om per se zo dodelijk mogelijk aanslagen te plegen. Door middel van de opeising van aanslagen, kan een klassiek terroristische groepering naambekendheid verwerven via de media, wat voor hen een belangrijke vorm van publieke erkenning kan betekenen. Klassiek terroristische groeperingen zijn immers nog afhankelijk van een maatschappelijk draagvlak dat met hen sympathiseert, waardoor ze zich verplicht voelen om binnen bepaalde grenzen en vooral rationeel te ageren. Een vaakgeciteerde stelling inzake klassiek terrorisme is die van Brian Jenkins: “*terrorists want a lot of people watching and listening, but they do not want a lot of people dead*”.<sup>50</sup>

## 2.2 *Catastrofaal terrorisme*

Waar bij het klassieke terrorisme de motieven duidelijk aanwezig waren en de doelstellingen per grote terroristische groepering apart manifest werden nagestreefd, is er geen sprake van dezelfde expliciet gescheiden agenda bij de nieuwe moderne terroristen. Vandaag de dag kan er meer gewag worden gemaakt van vele kleinere groeperingen die vechten voor dezelfde doeleinden en met dezelfde agenda, al kan men zich de vraag stellen of deze doelen realiseerbaar zijn of slechts een doekje voor het bloeden en de eigenlijke reden het creëren van pijn en lijden is bij de vijand, waarbij men niet gebonden is aan regels, alleen aan de aldus gepercipieerde plicht om te doden. De vraag kan gesteld worden of catastrofaal terroristische aanslagen niet vooral bedoeld zijn om niets meer dan een aanslag te zijn en in veel mindere mate om een hogergelegen doel te dienen? Nieuw terrorisme doelt op de vernietiging van de westerse maatschappij en haar ongelovige burgers. De eisen van de nieuwe terroristen zijn dus in feite in veel mindere mate politiek van aard.<sup>51</sup> Waar het bij pakweg de Rode Brigades van de jaren '70 in Italië nog ging om het overnemen van het bestuur met een anti-kapitalistisch beleid, lijkt het alsof moderne terroristen geen pasklaar alternatief beleid klaar hebben dat ze zullen uitwerken eens ze de macht zouden hebben overgenomen, niettegenstaande hun wil tot het vestigen van een islamstaat of zelfs een nieuw kalifaat. Ze zijn al evenmin uit op dialoog met de regerende machten, zoals bijvoorbeeld de

---

<sup>50</sup> B. M. JENKINS, “International terrorism: a new mode of conflict”, in D. CARLTON en C. SHAERF, *International terrorism and world security*, Londen, Croom Helm, 1975, p. 15.

<sup>51</sup> W. LAQUEUR, *The new terrorism*, New York, Oxford University Press, 1999, p. 81.

ETA en het IRA tot op zekere hoogte nog wel zijn. Bovendien voelen de terroristen van vandaag zich minder gebonden, zodat ze eindeloos kunnen doorgaan met hun terroristische campagnes, dit in tegenstelling tot klassieke groeperingen, die steeds een groter draagvlak moeten hebben om te kunnen opereren.<sup>52</sup> De Jenkins-doctrine (cfr. supra) kan niet van toepassing verklaard worden op het nieuwe catastrofale terrorisme, omdat in dit nieuwsoortige terrorisme zoveel mogelijk doden één van de, zoniet dé, belangrijkste doelstelling(en) is/zijn, dit in tegenstelling tot het klassieke terrorisme, waar het slechts één middel was om de aandacht te trekken voor een politiek doel.

De aanslagen van 11 september 2001 zijn het bewijs van de wil tot massale destructie die Al-Qaeda vandaag de dag koestert. Het terrorisme is in dit tijdperk niet langer een manier om een politieke boodschap de wereld in te sturen, het is de boodschap zelf geworden, zonder meer.<sup>53</sup> Bin Laden acht het niet noodzakelijk om rond de tafel te gaan zitten met welke westerse leider dan ook om te onderhandelen over een staakt-het-vuren. Hij bevindt zich dan ook in een sterke positie wat dat betreft. Tenslotte zijn alleen die westerse leiders afhankelijk van een bepaalde aanhang en hebben alleen zij een territorium te verdedigen, niet Bin Laden en andere terroristen. Deze asymmetrische relatie maakt het bijzonder moeilijk voor nationale autoriteiten om adequaat op te treden tegen terroristische groeperingen, die men vanuit westerse waardeperspectieven niet langer als puur rationeel denkend kan beschouwen, rekeninghoudende ook met hun aangepaste werkwijzen (cfr. infra). Een uitspraak over de hedendaagse terroristen, die de spijker op de kop slaat, is de volgende: *“hedendaagse terroristen wensen geen plaats aan de onderhandelingstafel, ze wensen enkel die onderhandelingstafel te vernietigen, inclusief alle aanwezigen aan die tafel”*.<sup>54</sup>

Al-Qaeda claimt haar aanslagen te plegen uit religieuze motieven, al kan men eerder spreken van de algemenere term ‘waardenconflict’ om haar terrorisme te duiden. Immers, er zijn meerdere mogelijke motiveringen/hypotheses die wel alle gemeen hebben dat het om een verschil in normen en waarden gaat tussen het Westen en de moslimwereld. Nochtans is het onder andere deze religieuze inslag, met een apocalyptische visie op de toekomst, die de

---

<sup>52</sup> S. SIMON, “The new terrorism: securing the nation against a messianic foe” in *Brookings Review*, 21, (2003), 1, pp. 18-20.

<sup>53</sup> M. A. LEVITT, “War on terrorism scorecard” in *Middle East Quarterly*, 9, (2002), 3, p. 39.

<sup>54</sup> NATIONAL COMMISSION ON TERRORISM, *Countering the changing threat of international terrorism*, Washington D.C., USGPO, 2000, p. 3.



aanslagen gepleegd door het netwerk van Al-Qaeda, doet verschillen van die van linkse conventionele terroristische groeperingen uit de jaren '60-'70-'80.

Socio-economische ongelijkheden tussen het *rijke en decadente* Westen en landen uit het Midden-Oosten zijn volgens velen een belangrijke bron van frustratie in de moslimwereld.<sup>55</sup> Op een veel lager niveau is de commotie die in West-Europa ontstaan is rond het al dan niet verplicht afzweren van de hoofddoek door moslimvrouwen hier een goed voorbeeld van. In het Westen zijn velen - er heerst niettegenstaande een grote diversiteit aan meningen hieromtrent - van mening dat zulke klederdracht aanstootgevend kan zijn, vanwege de impliciete achteruitstelling van de vrouw en haar ongelijke rechten ten opzichte van haar mannelijke medeburgers. Men is in die visie van mening dat het niet dragen van de hoofddoek op sommige openbare plaatsen de integratie van de moslimvrouw in de westerse samenleving kan bevorderen. Als moslim kan men deze stelling uiteraard counteren door te stellen dat dit hoort bij de geloofsbelijdenis van de islam en dat geen overheid het recht heeft om in zo een privé-aangelegenheid als het geloof tussenbeide te komen, verwijzend naar de scheiding tussen kerk en staat die bestaat in de westerse wereld. Dit debat wordt nog pittiger wanneer men vanuit moslimstandpunt het beeld van de westerse schaarsgeklede vrouw erbij betreft en vaststelt dat in moslimlanden westerse commercials, films en andere publicaties waarin vrouwen voorkomen, gecensureerd moeten worden vooraleer ze aan het grote publiek kunnen worden vertoond. Extreem strenggelovige moslims nemen aanstoot aan de decadentie die leeft in het Westen; de islam kent haar eigen waarden en moet die ook uitdragen over de hele wereld, waarmee we bij het islamitisch fundamentalistisch denken (dat op zich nog geen reden is tot terrorisme), dat ook Osama Bin Laden en zijn Al-Qaeda aanhangen, zijn aanbeland.

Fundamentalistische moslims vertrekken van een opdeling van de wereld in twee grote delen: het eerste deel bestaat uit gebieden over heel de wereld waar de islam als godsdienst trouw gepraktiseerd wordt door gelovige moslims die er in de meerderheid zijn ('dar al Islam' of 'het huis van de islam'), het tweede deel van gebieden in de wereld is niet islamitisch ingesteld ('dar al harb' of 'het huis van de oorlog').<sup>56</sup> Het hoogst geproclameerde objectief van Bin Laden en dus ook van Al-Qaeda is de oprichting van een islamitisch wereldrijk, een

---

<sup>55</sup> B. DAVIES, *o.c.*, p. 26.

<sup>56</sup> H. LAZARUS-YAFEH, "Contemporary fundamentalism – Judaism, Christianity, Islam" in *The Jerusalem Quarterly*, x, (1988), 47, pp. 27-30.

nieuw kalifaat, gebleken.<sup>57</sup> Het is in die visie een doel voor elke trouwe moslim om de grenzen van de gebieden van de ‘dar al Islam’ uit te breiden tot de hele wereld onder het gezag van Allah is gebracht. Het gezag van de ‘almachtige Allah’ overstijgt dat van elk op een democratie gebaseerd systeem. Inspraak van de burgers is geen prioriteit in de ogen van fundamentalistische moslims, die hun lot toevertrouwen aan Allah.<sup>58</sup> Om hiervoor de weg vrij te maken, moeten in deze visie allereerst ook alle moslimstaten die regeren met de steun van het Westen, omver worden geworpen. Bin Laden hanteert dus een lichtafwijkende vorm van de meest fundamentalistische islamitische visie. Hij is meer begaan met het terug uitzuiveren van de gebieden waar de islam ‘heerst’ dan met de missionaire opdracht om gebieden waar islam (nog) niet diezelfde invloed heeft, te ‘veroveren’. De uitzuivering of purificatie van de islam is volgens hem allereerst nodig, omwille van de aanwezigheid van westerse heidenen op islamitisch grondgebied (cfr. infra). Het verjagen van de westersgezinde regimes, die de islam niet naleven zoals het zou moeten volgens haar religieuze grondslagen, en heidenen toelaten op hun grondgebied, is een onderdeel van de door Bin Laden geproclameerde uitzuivering van de islamitische wereld. Dit is overigens een typisch kenmerk voor alle fundamentalistische religieuze groeperingen: al wat (te) seculier is, wordt als vijandig gezien, omdat seculiere actoren teveel aandacht schenken aan economische thema’s en democratische waarden en te weinig aan het bevorderen van de traditionele religieuze zijde van de samenleving. Godsdienst en staat moeten één geheel vormen en het beleid van de staat moet zich baseren op een strikte interpretatie van het heilige boek, in het geval van Al-Qaeda van de Koran.<sup>59</sup> Om het beoogde doel te bereiken, heiligt, zoals boven reeds aangehaald, het doel de middelen, met als eerste middel een heilige oorlog, een nieuwe jihad, tegen alles en iedereen die heeft bijgedragen tot de door henzelf aldus gepercipieerde wereldwijde onderdrukking van de moslims. Martelaren van zo een jihad zullen volgens Bin Laden het paradijs betreden, waar hun zonden worden vergeven en ze een nieuw, eeuwig leven kunnen beginnen.

Het Westen, en meer bepaald de Verenigde Staten, wordt als grote boosdoener aanzien voor het onrecht dat de islam wordt aangedaan in de wereld. In hun ogen gaat dit onrecht verder dan de slechts banale, maar daarom niet minder pertinente discussie over het al dan

---

<sup>57</sup> R. COOLSAET, *o.c.*, p. 71.

<sup>58</sup> A. TAHERI, *Holy terror: the inside story of Islamic terrorism*, Londen, Hutchinson, 1987, p. 20.

<sup>59</sup> J. DICK, “Religieus fundamentalisme” in B. PATTYN en J. WOUTERS, *Schokgolven: terrorisme en fundamentalisme*, Leuven, Davidsfonds, 2002, pp. 209-210.

niet dragen van de hoofddoek door moslimvrouwen in West-Europa. Dit alles werd duidelijk in de fatwa, een verdict gebaseerd op het islamitische wetboek Sharia, die Bin Laden uitsprak in 1998 en waarin hij het doden van Amerikanen en van hun bondgenoten als een onderdeel van de bevrijding van alle moslims en superioriteit van de islam zag, in reactie op de in zijn ogen christelijk-joodse samenzwering tegen de moslimwereld, geleid door de Verenigde Staten.<sup>60</sup> “... elke moslim heeft de individuele plicht en opdracht om, wanneer de mogelijkheid zich voordoet, een Amerikaan of diens bondgenoot-ongelovigen te vermoorden, waar dan ook ter wereld en in elk land waar dat mogelijk is, om de heilige Moskee in Mekka en de Al-Aqsa Moskee in Jeruzalem te bevrijden van westerse invloeden.”<sup>61</sup>

Algemeen wordt aangenomen dat de aanleiding voor Bin Ladens fatwa tweezijdig is. Enerzijds was er in 1990, ten tijde van de tweede Golfoorlog, de Irakese invasie in Koeweit die beantwoord werd door zowel Amerikaanse militaire steun als steun van andere moslimlanden aan de Koeweiti's. Saddam Hoessein, toenmalig president van Irak, achtte Koeweit verantwoordelijk voor de daling van de olieprijs op de wereldmarkt door overproductie en van de diefstal van Irakese aardolie. Irak kreeg meerdere waarschuwingen via VN-resoluties om zich terug te trekken, alvorens er ernstige internationale sancties zouden volgen onder de vorm van een internationale coalitie, bestaande uit de VS, Groot-Brittannië, Frankrijk, Canada, Saoedi-Arabië, Egypte en Syrië, die tot opdracht hadden het Irakese leger te verdrijven van het territorium van Koeweit. Wat uit deze opsomming dus opvalt, is dat ook Arabische moslimlanden de strijd aanboden tegen een ander Arabisch moslimland (i.c. Irak), wat als problematisch werd aanzien door onder andere Bin Laden, die het verwerpelijk achtte dat landen met een moslimmeerderheid samenwerkten met de Verenigde Staten. Hij noemde die pro-westerse moslimlanden verraders, die al evenveel moreel verval vertoonden als het Westen zelf.<sup>62</sup> Om de Koeweiti's bij te staan in de strijd stond Saoedi-Arabië toe dat de Verenigde Staten op haar grondgebied troepen stalde, wat nogal wat stof deed opwaaien onder fundamentalistische moslims. De Saoedische heilige stad Mekka als geboorteplaats van de profeet Mohammed, evenals Medina, was immers verboden terrein voor alle niet-moslims en volgens sommigen, waaronder Bin Laden, gold dit verbod zelfs voor het hele Arabische territorium.

---

<sup>60</sup> J. S. ROBBINS, *l.c.*

<sup>61</sup> Y. BODANSKY, *Bin Laden: the man who declared war on America*, Rocklin, Forum Publishing, 1999, pp. 226-227

<sup>62</sup> M. SCHEUER, *Through our enemies' eyes: Osama Bin Laden, radical Islam and the future of America*, Washington D.C., Brassey's Inc., 2002, p. 49.

Niet alleen het feit dat vanuit moslimstandpunt het Amerikaanse leger heidens was, maar nog meer dat ze de heilige grond gebruikten om van daaruit samen met een moslimland een naburig moslimland aan te vallen, werd als provocerend en buiten alle grenzen van het fatsoen aanzien. Immers, de aanwezigheid van Amerikaanse militairen op heilige grond werd gezien als een invasie door een land waarvan de normen en waarden helemaal niet strookten met de idealen die de Koran, het islamitisch heilige boek, voorschreef aan haar gelovigen.<sup>63</sup> De agressie waarmee de Amerikanen in Irak te werk gingen, was bovendien van dien aard dat om en bij de 200,000 Irakese moslims de dood vonden tijdens de oorlog.<sup>64</sup>

Bin Laden interpreteerde deze oorlog en vooral de graad van gruwelijkheid als een aanwijzing voor de Amerikaanse intentie om de islam te vernietigen. In 2003 werd hij in deze visie gesterkt door de feiten. De Verenigde Staten, met steun van een ‘coalition of the willing’ viel toen Irak voor een tweede maal binnen, ditmaal omdat men vermoedde dat het land, onder leiding van Saddam Hoessein aan een geheim kernwapenprogramma werkte. Er werd echter tot op heden geen bewijsmateriaal gevonden voor die hypothese, wat bij islamitische fundamentalisten al gauw het vermoeden scheidt dat de inval met voorbedachten rade is gebeurd. Sinds de Amerikaanse inval in 2003 is het nog geen moment rustig geweest in Irak en liggen de resterende westerse troepen constant onder vuur. Bin Laden heeft meerdere keren gesteld dat de aanslagen tegen Amerikaanse en Britse troepen zullen voortduren tot zij zich zullen hebben teruggetrokken uit het land (cfr. infra).

Anderzijds was er de Amerikaanse economische en militaire steun aan Israël in haar strijd tegen de Palestijnen, die ‘nogal wat wrevel’ veroorzaakte bij Bin Laden. Waarom had de Verenigde Staten zo naarstig de Verenigde Naties gevolgd in haar resoluties ten tijde van de Golfoorlog in Irak en deed het dit niet inzake Palestina, waar een VN-resolutie de terugtrekking door Israël van de Westbank beval? In de Verenigde Staten is er een belangrijke joodse lobby die jaarlijks een aanzienlijk bedrag in de Amerikaanse economie pompt, zo waren de torens van het World Trade Center in New York in de jaren '70 gebouwd met behulp van joods kapitaal. De invloed hiervan mag echter niet overschat worden, gezien het niet zo is dat er geen Amerikaanse steun zou worden gegeven aan Israël zonder druk van de joodse lobby. Veel belangrijker is de rol die de rechtse evangelische christenen spelen in de

---

<sup>63</sup> D. G. KIBBLE, “The attacks of 9/11: evidence of a clash of religions?” in *Parameters: US Army War College*, 32, (2002), 3, p. 35.

<sup>64</sup> BRITISH BROADCASTING CORPORATION NEWS, *Saddam's Iraq: key events*, Londen, BBC, 2002 (17/02/2006, BBC: [http://news.bbc.co.uk/1/shared/spl/hi/middle\\_east/02/iraq\\_events/html/ceasefire.stm](http://news.bbc.co.uk/1/shared/spl/hi/middle_east/02/iraq_events/html/ceasefire.stm)).

Verenigde Staten. Deze groep neemt een belangrijke conservatieve positie in in de Verenigde Staten vandaag de dag, te beginnen met de Amerikaanse president Bush, die zelf een zeer gelovige christen en volgeling van de bijbel is, net als de presidentiële entourage. Dat heeft zijn effect op het binnenlandse beleid, maar des te meer op het buitenlandse beleid ten aanzien van Israël.<sup>65</sup> Misschien wel de belangrijkste reden voor de Amerikaanse steun aan Israël is het feit dat men in de Verenigde Staten meer geneigd is linken te leggen met samenlevingen die dezelfde ‘Amerikaanse’ waarden hoog in het vaandel dragen dan met maatschappijen die die waarden in het gedrang brengen.<sup>66</sup>

Het is voor Bin Laden nu overduidelijk geworden dat het Westen, met wederom de Verenigde Staten op kop, een grondige haat had ontwikkeld ten aanzien van de islam: *“Het volk van de islam heeft geleden onder agressie, slechtheid en onrecht, opgelegd door het zionistische kruisvaardersverbond en hun bondgenoten [...] Hun bloed is vergoten in Palestina en Irak, evenals in Libanon, Tadzjikistan, Birma, Kasjmir, de Filippijnen, Somalië, Eritrea, Tsjetsjenië, Bosnië-Herzegovina en Indonesië.”* Het mag duidelijk zijn dat Bin Laden de strijd tegen de Westerse landen als een religieuze strijd ziet.<sup>67</sup>

Het contrast met het economisch welvarende, rijke en hoogtechnologische Westen zorgt voor spanningen. Via de moderne media wordt de westerse gesecculariseerde weelde verspreid over en zichtbaar voor heel de wereld, iets wat mogelijk wordt net door die economische macht van het Westen. Dat moslimlanden hierin een opportuniteit zien voor het Westen om hun cultuur binnen te dringen en zich aldus bedreigd voelen, kan dan ook niet echt als een verrassing beschouwd worden door het Westen. Het contrast dat zonet gemaakt werd tussen het rijke Westen en de moslimwereld zou voor verwarring kunnen zorgen door te stellen dat alle terroristen voortkomen uit de economisch minderbedeelde en lagergeschoolde klassen, een stelling die aangehangen wordt door onder andere de regerende Amerikaanse president George Walker Bush en die op het eerste zicht de evidentie zelve lijkt te zijn. Uit empirische gegevens blijkt echter ongeveer het tegenovergestelde van deze stelling.<sup>68</sup> De daders van de aanslagen van 11 september 2001, net zoals hun leider Bin Laden, hadden

---

<sup>65</sup> J. MICKLETHWAIT en A. WOOLDRIDGE, *The right nation: why America is different*, Londen, Allen Lane Penguin Books, 2004, pp. 148-149.

<sup>66</sup> PRAGER D., *Pro-Israel lobby is not why America supports Israel*, Medford, Creators Syndicate Inc., 2002 (17/02/2006, Creators Syndicate Inc.: [http://www.worldnetdaily.com/news/article.asp?ARTICLE\\_ID=28152](http://www.worldnetdaily.com/news/article.asp?ARTICLE_ID=28152)).

<sup>67</sup> T. HARNDEN, “Attacks on US were blessed, says bin Laden in new video”, in *Daily Telegraph*, 27/12/2001, p. 4.

<sup>68</sup> M. SAGEMAN, *Understanding terror networks*, Philadelphia, 2004, University of Pennsylvania Press, pp. 121-122.

allemaal minstens een universitair diploma, de meesten doctoreerden zelfs verder in een bepaald vakgebied, wat toch getuigt van zekere intellectuele capaciteiten. Ook waren ze niet afkomstig uit arme gezinnen, eerder uit families uit de betere middenklasse. Bovendien zouden er veel meer terroristen moeten zijn die afkomstig zijn uit sub-Sahara-Afrika, als deze stelling zou kloppen dat armoede alleen een voldoende voorwaarde is om terroristen voort te brengen.<sup>69</sup> Als pover tegenargument kan men weliswaar stellen dat terroristen niet meteen persoonlijke motieven van armoede hebben en aanslagen plegen tegen het rijke en decadente Westen uit wanhoop, maar wel dat ze die terroristische daden verrichten ‘ten voordele van’ landgenoten of andere minderbedeelde groeperingen waarmee men een band heeft en die wel te lijden hebben onder een tekort aan middelen. In dat opzicht zijn hun activiteiten bijna altruïstisch, als het ware een morele plicht tegenover hun arme medemens.<sup>70</sup>

Een reden waarom de terroristen van de aanslagen van 11 september 2001 en terroristen in het algemeen afkomstig zijn uit de hogergeschoolde middenklasse heeft te maken met het feit dat zulke individuen doorgaans beter geschikt zijn om internationaal terroristische aanslagen te plegen dan arme, ongeschoolden. Het komt erop neer dat een hogeropgeleide zich beter zal kunnen aanpassen in en aan een buitenlandse omgeving, wat de kansen op het welslagen van een terroristische aanslag in de hand werkt. Hieruit kan men dus alvast opmaken dat de terroristen van 11 september 2001 hun aanslagen niet pleegden uit pure onwetendheid. Ze waren zeer goed op de hoogte van de westerse gewoontes en konden zich meer bepaald perfect inleven in de Amerikaanse cultuur en ‘way of life’, als gevolg van hun groot aanpassingsvermogen aan vreemde omstandigheden en omgevingen.<sup>71</sup> De terroristen wisten zeer goed waar ze aan begonnen en wat de mogelijke gevolgen zouden kunnen zijn voor henzelf. Dat ze toch overgingen tot de aanslagen, zegt veel over hun intrinsieke motivatie en hun haat tegenover een vijand aan dewelke zoveel mogelijk leed moest worden berokkend. In wat voorafging hebben we reeds gesteld dat het stereotiepe argument van de arme terrorist op zich geen voldoende oorzaak is voor terroristen om aanslagen te plegen. We moeten echter eveneens op onze hoede zijn om het tegenovergestelde stereotype te beweren. Het is immers ook zeker niet zo dat elke terrorist hooggeschoold is en uit de hogere

---

<sup>69</sup> K. VON HIPPEL, “The roots of terrorism: probing the myths”, in *Political Quarterly*, 73, (2002), 4, p. 25.

<sup>70</sup> M. A. HUDSON, *The sociology and psychology of terrorism: who becomes a terrorist and why?*, Washington D. C., Federal Research Division, Library of Congress, 1999, pp. 133-134.

<sup>71</sup> J. FOU DA en N. FIELDING, *o.c.*, , pp. 90-95.; A. B. KRUEGER en J. MALECKOVA, “Education, poverty, political violence and terrorism: is there a causal connection?” in *Journal of Economic Perspectives*, 17, (2003), 4, pp. 140-144.

middenklasse komt. In sommige omstandigheden is het voor terroristische organisaties zelfs meer opportuun om ongeschoolde, zelfs ongeletterde, leden aan te werven en in te zetten.

In zijn ‘Clash of civilizations’ uit 1993 haalde Samuel Huntington reeds aan dat de Westerse cultuur vandaag de dag in belangrijke mate (op het vlak van mensenrechten, democratie, scheiding kerk en staat, ...) verschillend is van andere culturen en waarschuwde hij dat dit een mogelijke voedingsbodem zou kunnen worden voor conflicten tussen het Westen aan de ene kant en andere culturen (i.c. de moslimwereld) aan de andere kant. In zijn opinie bestaan er zeven, mogelijk acht verschillende culturen in de wereld, namelijk de Westerse, de Confuciaanse, de Japanse, de moslim, de Hindu, de Slavisch-Orthodoxe, de Latijns-Amerikaanse en eventueel ook nog de Afrikaanse. Tussen deze verschillende culturen zullen in de nabije toekomst breuklijnen gevormd worden, die zullen uitmonden in een botsing, een conflict tussen beschavingen. Zoals aangehaald, is volgens Huntington de westerse cultuur zodanig verschillend van de rest van de wereld, dat het Westen steeds één van de partijen zal zijn in het conflict.<sup>72</sup> Vooral haar moderne waarden worden niet overal op gejuich onthaald, omdat ze niet stroken met bijvoorbeeld religieuze voorschriften. Bin Ladens fatwa tegen het Westen was met andere woorden gericht op het op gang brengen van zulk een clash der culturen.

Zoals blijkt uit het voorgaande is er sprake van vooral antikapitalistische evenals separatistisch-nationalistische eisen in de categorie van het klassiek terrorisme. Bij deze soort van terroristen ligt de nadruk evenwel niet op het geweld en de daaruitvolgende dodelijke slachtoffers, maar eerder op de boodschap die men ermee kan overbrengen. Klassieke terroristen zullen immers binnen bepaalde grenzen handelen, waardoor het gehanteerde geweld als het ware slechts in uiterste nood nuttig kan zijn. Onder de koepelterm van terrorisme tegen het Westen - met de Verenigde Staten in een hoofdrol - voeren catastrofaal terroristische groeperingen steeds dodelijkere aanslagen uit, waarbij ze niets of niemand ontzien. Ze voelen zich hoe langer hoe meer benadeeld en in het nauw gedreven door het als vijand gepercipieerde ongelovige Westen. Het feit dat ook islamitische staten samenwerken met die vijand, maakt ook van hen een mogelijk doelwit voor het catastrofaal terrorisme. Het lijkt dan ook almaar duidelijker te worden dat we te kampen hebben met een algemeen

---

<sup>72</sup> S. P. HUNTINGTON, “The clash of civilizations” in *Foreign Affairs*, 72, (1993), 3, p. 29.

waardenconflict, dat dicht in de buurt komt van waarvoor Samuel Huntington reeds eerder waarschuwde.



## Hoofdstuk 3: Grootorde van aanslagen

De term ‘grootorde van aanslagen’ zal doorheen dit werk voornamelijk gehanteerd worden om aan te duiden op welke schaal een terroristische aanslag erin geslaagd is slachtoffers te maken. Het zal met andere woorden gaan om een aanduiding van de impact van een aanslag. Met slachtoffers worden dan zowel doden als gewonden bedoeld.

Doorheen de jaren heeft het terrorisme een sterke stijging gekend wat betreft de graad van dodelijkheid van haar aanslagen en de daaruitvolgende slachtofferaantallen. Een heel voor de hand liggende verklaring is dat die toename te maken heeft met de publieke aandacht die naar het terrorisme gaat. Die wordt immers niet meer zo snel opgewekt als in het verleden, omwille van de algemene toename van het aantal terroristische bewegingen en de daaruit voortvloeiende stijging in het aantal terroristische incidenten. Mensen kijken niet zo gauw meer op van een terroristische aanslag meer of minder.<sup>73</sup> Om eenzelfde effect bij een burgerbevolking te kunnen blijven ressorteren, voelen terroristen zich genoodzaakt om steeds gewelddadiger te gaan handelen en almaar meer slachtoffers te maken.

Ook zou het kunnen dat er zich een leerproces heeft voorgedaan. Recentere generaties van bijvoorbeeld de Baader-Meinhof-groepering zouden in deze visie uit de ervaringen van hun voorgangers geleerd hebben om meer perfectionistisch te werk te kunnen gaan. Vooral de fouten - operaties mislukten, terroristen werden gevangen genomen of zelfs gedood - trachtten de nieuwere generaties te vermijden.

Om duidelijk het verschil en de evolutie aan te tonen wat betreft de grootorde van de terroristische aanslagen zal in wat volgt gebruik worden gemaakt van empirisch materiaal. Uit die afzonderlijke feiten zal getracht worden een algemener overzicht naar voren te laten komen.

---

<sup>73</sup> D. HEARTS, “Publicity key element of strategy” in *Guardian*, 31/07/1990, xx-xx.; D. PALLISTER, “Provo’s seek to play havoc with British nerves and lifestyle” in *Guardian*, 31/07/1990, xx-xx.

### 3.1 *Klassiek terrorisme*

De slachtoffers die door links-ideologische terroristen gemaakt werden, werden als het ware slechts in uiterste nood om het leven gebracht, aangezien men ervan uitging dat hun doelwitten levend meer waard waren dan dood. Om hun antikapitalistische ideologie kracht bij te zetten, ging men zeer selectief te werk en ging men zich richten op bijvoorbeeld belangrijke bedrijfsleiders, bankdirecteuren en hoge politieke functionarissen. Tenslotte waren het deze figuren die zorgden dat het kapitalisme bleef groeien en bloeien, vooral ten nadele van de armeren in de maatschappij. Ze werden met andere woorden aanzien als de vertegenwoordigers van het kapitalistisch stelsel. Groeperingen als de Rote Armee Fraktion pretendeerden op te komen voor de gewone man in de straat en aldus te handelen ten gunste van het volk. Via linkse pamfletten werd getracht enige legitimiteit los te weken bij de bevolking. Het gewone volk moest dus zoveel mogelijk gespaard worden door de terroristen. Wanneer het echter in 1972 toch zover kwam dat er burgers getroffen werden door terroristische aanslagen, stelde de groepering al het mogelijke in het werk om zich hiervoor te verontschuldigen bij de rest van de bevolking.<sup>74</sup>

Massale aanslagen waren bij de klassieke terroristen doorgaans dus geen optie, wat overduidelijk blijkt uit de RAND-statistieken. Van de meer dan 8,000 terroristische incidenten tussen 1968 en 1997 die werden opgenomen in deze gegevens, is er van slechts 52 aanslagen bewijs voor een grootschalige aanslag.<sup>75</sup> Gedurende het dertigjarige bestaan van de Baader-Meinhof-groepering heeft ze in totaal ‘slechts’ iets meer dan veertig mensen gedood en een honderdtal personen verwond. Dit zijn geen spectaculaire cijfers in vergelijking met catastrofale terroristen (cfr. infra) en passen in de assumpties die hierboven reeds aan bod zijn gekomen.<sup>76</sup>

Om aan te geven dat het klassieke (linkse) terroristen niet ging om massale slachtpartijen, is het interessant om het vaakgehanteerde ‘kneecapping’ te bespreken. Deze vrij technische term slaat op het beschadigen of beschieten van iemands knieschijven als vorm

---

<sup>74</sup> J. PEKELDER, “Klassiek terrorisme kinderspel” in *Utrechts Nieuwsblad*, 24/03/2004, xx-xx.

<sup>75</sup> B. HOFFMAN, “Terrorist targeting: tactics, trends and potentialities” in C. GEARTY (ed.), *Terrorism*, Aldershot, Dartmouth, 1996, pp. 337-339.

<sup>76</sup> S. MALTHANER en P. WALDMANN, “Terrorism in Germany: old and new problems” in M. VAN LEEUWEN (ed.), *Confronting terrorism: European experiences, threat perceptions and policies*, Den Haag, Kluwer Law International, 2003, p. 112.

van wraak, foltering of bestraffing. Het intentioneel ernstig verwonden van doelwitten zorgde ervoor dat men niet hoefde over te gaan tot het doden van een kapitalistische vijand, al was het wel tegelijk een eerste stap in de richting van meer gewelddadige acties. Vooral de Rode Brigades in Italië waren zeer getraind in de beoefening van deze techniek van intimidatie, tevens een tactiek waarmee de terroristen zelf een groot risico namen, omwille van het wegvallen van de veilige afstand tussen daders en slachtoffers. Waar ‘kneecapping’ nog in het teken stond van de inwilliging van ideologische eisen, kreeg het geweld dat hieruit escaleerde, een andere betekenis. Deze terroristische activiteiten waren immers gericht op de vrijlating van leden van de terroristische organisatie die gevangen genomen waren door de nationale veiligheidsdiensten (cfr. infra).<sup>77</sup>

Zoals hierboven reeds gesteld, is het aantal mensen dat slachtoffer geworden is van het geweld van de Baader-Meinhof-groepering relatief klein. In wat nu volgt, zal die stelling gestaafd worden aan de hand van enkele voorbeelden uit de werkelijkheid, de belangrijkste wapenfeiten van de terroristische organisatie.

Een opvallende - en in de context van de geprefereerde grootorde van het links-ideologisch terrorisme van de Rote Armee Fraktion passende - vaststelling is dat de beweging pas in 1971, drie jaar na de eerste terroristische actie van Andreas Baader, met een eerste dodelijke slachtoffer te maken kreeg. Tussen 1968 en 1971 had men zich immers hoofdzakelijk bezig gehouden met kleinere delicten, zoals daar zijn: brandstichting in warenhuizen, enkele bankovervallen en had men nog slechts zeer sporadisch een kleinschalige bomaanslag gepleegd, zonder al te grote gevolgen. Op 22 oktober 1971 werd bij een banale politiecontrole een Baader-Meinhof-lid tegengehouden, waarop deze in een paniecreactie een politieagent doodschoot. Dit betekende de start van een naar klassiek terroristische maatstaven grotere vorm van terrorisme.

De oorlog in Vietnam werd door de linkse terroristen beschouwd als een grote fout van vooral de Verenigde Staten, gezien de enorme dodentol bij de gewone Vietnamese burgerbevolking. Men greep deze gebeurtenissen dan ook aan om Amerikaanse legerbases in Frankfurt en Heidelberg, op West-Duits territorium dus, aan te vallen, vaak door middel van bomaanslagen. De slachtoffertol was voor het eerst in de bestaansgeschiedenis van de

---

<sup>77</sup> J. M. LUTZ en B. J. LUTZ, *o.c.*, pp.128-129.

beweging vrij hoog: er vielen vier Amerikaanse militaire doden en een honderdtal gewonden.<sup>78</sup>

De arrestatie van de kopstukken van de Baader-Meinhof-groepering na de aanslagen tegen de Amerikaanse legerkazernes maakte allesbehalve een einde aan het links-ideologisch terrorisme. Hierdoor gaf men de overige leden eigenlijk nog een extra motivatie om hun aanslagen door te voeren en zelfs op te drijven. Nu zou men terroristische activiteiten kunnen ondernemen, puur ter bevrijding van de leiders van de organisatie, met als publieke legitimatie haar links-ideologische profiel. Deze hypothese werd werkelijkheid toen op 25 april 1975 terroristen erin slaagden om de West-Duitse ambassade in Stockholm, Zweden, binnen te dringen en er elf medewerkers gijzelden. Twee van hen zouden het drama niet overleven als gevolg van het gebruik van explosieven door de terroristen.<sup>79</sup>

Het volgende dodelijke slachtoffer was wederom een hooggeplaatst figuur in het West-Duitse politieke landschap: de hoogste procureur-generaal werd samen met zijn chauffeur en een begeleider door leden van de Rote Armee Fraktion doodgeschoten bij aankomst aan het gebouw van het Hooggerechtshof in Karlsruhe. De reden was niet ver te zoeken. Het was immers deze rechter die het proces tegen de gearresteerde leiders van de terroristische Baader-Meinhof-groepering moest gaan leiden.<sup>80</sup> Het hoogtepunt van hun terroristische activiteiten moest dan eigenlijk nog komen.

De herfst van 1977 zal in het Duitse collectieve geheugen voor altijd gebrandmerkt staan als de traumatische ‘Duitse herfst’, een periode waarin het aantal terroristische aanslagen door de Rote Armee Fraktion gevoelig werd opgedreven. De beweging veroorzaakte een ware angstpsychose onder de bevolking doordat ze in die periode meer dan tien personen om het leven bracht. De ‘Duitse herfst’ startte in september, toen de voorzitter van de werkgeversorganisatie, Hans Schleyer, tevens een prominente industrieel, ontvoerd werd na een bloedige aanslag waarin drie van zijn begeleiders om het leven kwamen.<sup>81</sup> De leden van de Baader-Meinhof-groepering gingen echter door met hun acties. Op 13 oktober

---

<sup>78</sup> DUITSLAND INSTITUUT AMSTERDAM, *Rote Armee Fraktion*, Amsterdam, Duitsland Instituut Amsterdam, 2005, (22/02/22/2006, Duitsland Instituut Amsterdam: [http://www.duitslandweb.nl/dossiers/RAF/Historie/Eerste\\_generatie.html](http://www.duitslandweb.nl/dossiers/RAF/Historie/Eerste_generatie.html)).

<sup>79</sup> J. BECKER, *Hitler's Children: the story of the Baader-Meinhof Gang*, Londen, Panther Books, 1978, pp. 315-322.

<sup>80</sup> GOHR A., *Rote Armee Fraktion*, Berlijn, x, 2006, (22/02/2006, x: <http://www.rafinfo.de/hist/kap09.php>).

<sup>81</sup> N. VON TWINCKEL, “Ein Foto geht um die Welt: Schleyer Entführung” in *Stern*, 10/10/2002, xx-xx.

1977 kaapten Arabische terroristen, die in contact stonden met leden van de Rote Armee Fraktion, een Lufthansa-vliegtuig, Landshut genaamd, dat op weg was van Mallorca naar Frankfurt. De eisen waren zeer duidelijk: onvoorwaardelijke vrijlating van de leiders van de groepering. Zoniet zouden de passagiers van het toestel allemaal worden omgebracht, voornamelijk Duitsers. De piloot van het vliegtuig werd bij een tussenstop al neergeschoten als teken van waarschuwing. Toch weigerde de toenmalige regering wederom in te gaan op de terroristische eisen. Een bestorming maakte een einde aan de kaping. Enkele terroristen kwamen om het leven, onder de passagiers vielen geen slachtoffers. Later zou ook de voorzitter van de werkgeversorganisaties zelf vermoord teruggevonden worden. Hij was om het leven gebracht eens duidelijk was geworden dat de Duitse overheid niet van plan was te onderhandelen met de terroristen en de kansen voor de Rote Armee Fraktion of vrijlating van haar leiders quasi nihil geworden waren.<sup>82</sup>

Na de ‘Duitse herfst’ was de Baader-Meinhof-groepering reeds over haar hoogtepunt heen. Later is immers gebleken dat de organisatie niet meer in staat is geweest om de slachtoffertol van 1977 te herhalen. Ook ging men de aandacht terug verleggen naar meer anti-imperialistische eisen in plaats van de bevrijding van haar eigen leden door de Duitse overheid, wat maar al te duidelijk bleek uit de selectie van hun doelwitten. Vooral het Amerikaanse leger en de vertegenwoordigers van het kapitalisme werden terug zwaar gevisieerd. Tegen een Amerikaanse legerbasis in Frankfurt werd een bomaanslag gepleegd, waarbij twee Amerikaanse militairen het leven lieten. Eén van hun collega’s was toen al vermoord tijdens de voorbereiding van die aanslag. Het geweld van de terroristen ging zelfs zo ver dat men een mislukte aanslag pleegde op één van de opperbevelhebbers van de Noord-Atlantische Verdrags Organisatie (NAVO), niet toevallig ook een Amerikaan.<sup>83</sup>

Tegen het eind van de jaren ’80 had de beweging nog eens een belangrijke bedrijfsleider en een bankdirecteur geëxecuteerd, doordat men erin geslaagd was toegang te verkrijgen tot de persoonlijke levenssfeer van de slachtoffers (cfr. infra). Dit waren eigenlijk de laatste stuiptrekkingen van de organisatie, gezien de gebeurtenissen rond de Duitse

---

<sup>82</sup> F. MENKE, “Blutiger deutscher Herbst 1977” in *WESTDEUTSCHER FUNDFUNK KÖLN*, 25/09/2002, xx-xx.; DUITSLAND INSTITUUT AMSTERDAM, *Rote Armee Fraktion*, Amsterdam, Duitsland Instituut Amsterdam, 2005, (22/02/2006, Duitsland Instituut Amsterdam: [http://www.duitslandweb.nl/dossiers/RAF/Historie/Tweede\\_generatie.html](http://www.duitslandweb.nl/dossiers/RAF/Historie/Tweede_generatie.html)).

<sup>83</sup> DUITSLAND INSTITUUT AMSTERDAM, *Rote Armee Fraktion*, Amsterdam, Duitsland Instituut Amsterdam, 2005, (22/02/2006, Duitsland Instituut Amsterdam: [http://www.duitslandweb.nl/dossiers/RAF/Historie/Derde\\_generatie.html](http://www.duitslandweb.nl/dossiers/RAF/Historie/Derde_generatie.html)).

Eenmaking en de val van de Berlijnse muur. Ook de steun van de bevolking was tegen dan al zeer sterk tanende.<sup>84</sup>

Over de op- en ondergang van de Rote Armee Fraktion is al veel gediscussieerd en geschreven, maar wat in de context van de grootorde van hun aanslagen relevant is, is de vaststelling dat de beweging zich genoodzaakt voelde om een uiterst selectieve methode te hanteren wat betreft het uitkiezen van haar slachtoffers. Dat ze in totaal maar 34 dodelijke slachtoffers maakte, is immers het ultieme bewijs van haar selectiviteit en gelimiteerd terroristisch geweld.

**Tabel 1: Aantal doden bij links- en rechtsgeoriënteerde aanslagen in West-Duitsland en Italië, 1968-1987<sup>85</sup>.**

<i>Country and terrorist group</i>	<i>Number of incidents</i>	<i>Number of deaths</i>
<b><i>West Germany</i></b>		
Left-wing groups	11,660	7
Right-wing groups	550	26
<b><i>Italy</i></b>		
Left-wing groups	n.a.	148
Right-wing groups	n.a.	193
External groups or unknown	n.a.	78

De aanslagen die het Iers Republikeins Leger en haar varianten hebben gepleegd met nationalistische of separatistische motieven, waren door de band een stuk bloediger dan diegene die door links-ideologische terroristen gepleegd werden.

In Noord-Ierland evenals in Baskenland wordt men in de meest fanatieke milieus als het ware geboren als een strijder, in een cultuur van geweld. Het geweld wordt er met de paplepel ingegeven en aldus doorgegeven van vader op zoon, een fenomeen dat de zekere

<sup>84</sup> B. HOFFMAN, *l.c.*, pp. 338-339.

<sup>85</sup> A. J. JONGMAN, "Trends in international and domestic terrorism in Western Europe, 1968-1988" in *Terrorism and political violence*, 4, (1992), 4, xx-xx.

voortzetting van de strijd garandeert.<sup>86</sup> Het geweld in Noord-Ierland kent haar oorsprong in de 17<sup>de</sup> eeuw, waardoor het dodencijfer doorheen de jaren en eeuwen aanzienlijk hoger ligt dan bij bijvoorbeeld het terrorisme van de Rote Armee Fraktion, die alles bij elkaar slechts gedurende tien jaar dodelijk actief waren. Echter vooral de periode tussen 1972 en 1976 werd gekenmerkt door een toegenomen wreedheid. In het jaar 1972 alleen al vielen er 472 slachtoffers, waarvan maar liefst 372 burgerdoden.<sup>87</sup> Nadien daalde het aantal aanslagen opnieuw. Het ‘Goede Vrijdagakkoord’ betekende de start van de toenadering tussen protestanten en katholieken en het begin van het Noord-Ierse vredesproces, een proces dat echter vandaag de dag nog steeds niet afgerond is.

Zoals hierboven reeds aangehaald, maakten de terroristische aanslagen van het IRA doorgaans meer slachtoffers per keer dan die van bijvoorbeeld de Rode Brigades. Eén van de zwaarste aanslagen die het IRA pleegde op Engels grondgebied, was die in 1974 in Birmingham. De aanslagen kregen de bijnaam ‘Birmingham Pub Bombs’. De terroristen plaatsten twee krachtige bommen in twee veelbezochte pubs in het centrum van Birmingham. Uiteindelijk maakten de bomaanslagen 21 dodelijke burgerslachtoffers, allemaal Engelsen.<sup>88</sup>

In 1979 werd Groot-Brittannië geconfronteerd met haar totnogtoe grootste verlies aan militairen in één terroristische aanslag, gepleegd door het IRA. Britse militairen waren gestationeerd in de Noord-Ierse gebieden om er de orde te handhaven. Een uiterst krachtige bom ontplofte toen een Brits militair konvooi voorbijreed en in een hinderlaag terechtkwam. In combinatie met een tweede springtuig joegen de bomaanslagen in totaal 18 Britse soldaten de dood in.<sup>89</sup>

1998, het jaar waarin het Noord-Ierse vredesproces op gang kwam, was tevens het jaar waarin het IRA één van haar dodelijkste aanslagen ooit pleegde: een aanslag op een winkelcentrum in Omagh waarbij 29 mensen om het leven kwamen. Het was het Real Irish Republican Army, een splintergroepering van dissidenten afkomstig uit het PIRA (cfr. supra)

---

<sup>86</sup> W. LAQUEUR *o.c.*, p. 35.

<sup>87</sup> McKENNA F. en MELAUGH M., *Significant violent incidents during the Northern Ireland conflict*, Derry, University of Ulster, Magee Campus, 2006 (27/02/2006, University of Ulster, Magee Campus: <http://cain.ulst.ac.uk/issues/violence/majinc.htm#3>).

<sup>88</sup> McKENNA F. en MELAUGH M., *ibid.*

<sup>89</sup> BRITISH BROADCASTING CORPORATION NEWS, *Soldiers die in Warrenpoint massacre*, Londen, BBC, 1979 (27/02/2006, BBC: [http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/august/27/newsid\\_3891000/3891055.stm](http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/august/27/newsid_3891000/3891055.stm)).

dat hiervoor later de verantwoordelijkheid zou opeisen om duidelijk te maken dat ze niet akkoord gingen met het op til zijnde vredesproces.<sup>90</sup> Ook al claimde de organisatie later dat ze uitsluitend economische doelwitten wou treffen, toch waren onder de slachtoffers ook negen kinderen en een zwangere vrouw. Dat er zoveel slachtoffers tegelijk vielen, had te maken met het feit dat de bommen ontploften op een zaterdagmiddag, op het drukste moment van de dag. De reden van het hoge dodencijfer bij kinderen, had dan weer te maken met het feit dat er op dezelfde dag in Omagh een grote bijeenkomst van kinderen aan de gang was in de stad. De graad van gruwelijkheid was enorm, aldus één van de toenmalige hulpverleners: “... *there were many horrendous injuries with a number of people losing limbs... [...] ... battlefield conditions...*”<sup>91</sup>

De aanslagen die het IRA heeft gepleegd, bevinden zich al een trap hoger op de ladder van dodelijkheid en dus ook van grootorde dan het terrorisme van de Baader-Meinhof-groepering dat hierboven werd geschetst. In 2002 kwamen er officiële verontschuldiging voor de burgerslachtoffers onder de naar schatting 1,800 doden die haar terroristische campagne in totaal reeds had gemaakt doorheen de jaren.<sup>92</sup> Het Iers Republikeins Leger was ook duidelijk minder kieskeurig wat betreft haar doelwitten, wat afgeleid kan worden uit het feit dat het IRA ook burgers viseerde, naast de ‘traditionele’ doelwitten als militairen, politici en andere prominenten. Wel was hun geweld gericht op de protestanten. Al dan niet aangekondigde bomaanslagen werden voornamelijk gepleegd in protestantse wijken of op locaties waar men veel protestanten verwachtte.<sup>93</sup> Hun verminderde selectiviteit kwam ook tot uiting in de intimidatie en bestraffing van bijvoorbeeld eigen katholieke leden die overgingen tot collaboratie met vijandelijke Britse autoriteiten. Onder deze noemer viel onder andere al wie getuigde tegen het IRA voor een rechtbank, rechters die IRA-leden veroordeelden, maar ook gewone Noord-Ierse vrouwen die contact hadden met Britse militairen. Vaak werd het boven reeds aangehaalde ‘kneecapping’ als effectieve en toch nog gelimiteerde vorm van geweld gebruikt. Ook de barbaarse techniek van het ‘tarring and feathering’ werd vaak gehanteerd ter intimidatie van ‘collaborateurs’. Er hoefden dus niet altijd dodelijke

<sup>90</sup> A. GUELKE, “The greatest tragedy” in *Fortnight*, x, (1998), 373, pp. 10-11.

<sup>91</sup> MELAUGH M., *Main events surrounding the bomb in Omagh, Saturday 15 August 1998*, Derry, University of Ulster, Magee Campus, 2006 (27/02/2006, University of Ulster, Magee Campus: <http://cain.ulst.ac.uk/events/omagh/events.htm>).

<sup>92</sup> C. WALKER, “Policy options and priorities: British perspectives” in M. VAN LEEUWEN (ed.), *Confronting terrorism: European experiences, threat perceptions and policies*, Den Haag, Kluwer Law International, 2003, p. 13.

<sup>93</sup> C. J. M. DRAKE, “The role of ideology in terrorists’ target selection” in *Terrorism and political violence*, 10, (1998), 2, p. 57.



slachtoffers te vallen, al was dat in het geval van de rechters vaak wel het geval. Zij bekochten hun uitspraak meer dan eens met hun leven.<sup>94</sup>

Ook al waren de IRA-leden iets minder selectief, toch was dit ook voor hen niet altijd een reden om over te gaan tot echt grootschalige slachtingen zoals die in het modernste terrorisme aanwezig zijn. Het terrorisme van het IRA was immers aan bepaalde beperkingen onderhevig, een zeer belangrijke overeenkomst met haar links-ideologische klassieke variant en tegelijk een belangrijk verschil met de nog te bespreken catastrofale variant (cfr. infra). Ook hier speelt de publieke opinie een belangrijke rol, aangezien een excessief aantal slachtoffers en vooral overdaad aan gruwelijkheid er wel eens voor zou kunnen zorgen dat het maatschappelijk draagvlak voor hun acties afneemt, een fenomeen dat de laatste jaren meer en meer zichtbaar is geworden wat betreft het IRA. Bovendien zou ook de Britse militaire reactie op overdreven provocerend geweld van de separatistische terroristen wel eens overdonderend kunnen zijn.

### 3.2 *Catastrofaal terrorisme*

Als men gaat kijken naar de terroristische aanslagen van de laatste jaren en meer bepaald naar die aanslagen gepleegd door het Al-Qaeda van Osama Bin Laden, dan kan men niet anders dan tot de conclusie komen dat we met deze soort van terrorisme terecht zijn gekomen in een totaal andere grootorde. Niet alleen vallen bij terroristische aanslagen vandaag de dag meer slachtoffers<sup>95</sup>, ook - en dat is nog beangstigender - is het klassieke onderscheid tussen civiele en politieke doelwitten volledig weggevallen. De limiteringen zoals ze nog aanwezig waren bij het klassiek terrorisme zijn met andere woorden verdwenen. Waar een zeker maatschappelijk draagvlak bij klassiek terrorisme nog essentieel was voor de uitvoering van hun acties, is dit niet langer een randvoorwaarde voor het uitvoeren van grootschalige aanslagen tegen alle mogelijke vijandige doelwitten. Het succes van acties wordt door groeperingen als Al-Qaeda dan ook afgemeten aan het aantal doden dat een aanslag teweeg heeft gebracht. Men zal zich met andere woorden niet langer tevreden stellen

---

<sup>94</sup> A. SILKE, "Rebel's dilemma: the changing relationship between the IRA, Sinn Fein and paramilitary vigilantism in Northern Ireland" in *Terrorism and political violence*, 11, (1999), 1, pp. 55-60.

<sup>95</sup> H. MULLER, *l.c.*; U.S. DEPARTMENT OF STATE, *o.c.*

met een dodentol in termen van één of twee doden per aanslag, of zelfs niet meer in termen van tien of twintig.

Ook Al-Qaeda heeft aanslagen gepleegd van grootordes die vergelijkbaar zijn met die van de Rote Armee Fraktion of het IRA, maar het grote verschil is dat de groepering van Bin Laden wel degelijk in staat is gebleken om, wanneer men het nodig achtte, ook terroristische activiteiten met enorme, veel grotere destructieve capaciteiten te ondernemen.<sup>96</sup>

Een opvallend kenmerk van de grootorde van het catastrofale terrorisme is tevens de rol van religieuze terroristen. Het lijkt alsof het toegenomen aantal terroristische organisaties met religieuze motieven een stijging in de dodelijkheid van aanslagen in de hand heeft gewerkt, een vermoeden dat bevestigd wordt door de cijfers. Aanslagen die op massale schaal doden maakten de laatste tien jaar zijn nagenoeg allemaal gepleegd door zulke terroristische groeperingen met een religieuze inslag, gaande van Aum Shinrikyo tot het bekendere Al-Qaeda.<sup>97</sup>

De woorden van Walter Laqueur uit 1996 waren op zijn minst profetisch te noemen, gezien de hallucinante terroristische aanslagen van 11 september 2001 op de WTC-torens in New York die enkele jaren later zouden volgen: *“Van de 100 aanslagen die terroristen vandaag de dag willen plegen, zullen er 99 faliekant aflopen en dus falen. Feit is dat die ene wél gelukte aanslag een mogelijke Apocalyps kan veroorzaken van de wereld waarin we vandaag leven. Aangezien ze met één welgerichte aanslag de wereld op haar grondvesten kunnen doen daveren, kunnen terroristen het zich permitteren om te blijven proberen en te blijven zoeken naar dat ene gaatje in de verdediging van hun opponenten. Die ene aanslag zou in dat geval meer slachtoffers en meer materiële schade teweeg kunnen brengen dan welke aanslag ook die de wereld tevoren reeds ervaren heeft. Ook, en vooral, zou die ene grote aanslag een ongeziene paniek en gevoel van onveiligheid creëren, groter dan welke aanslag ooit tevoren gepleegd.”*<sup>98</sup>

---

<sup>96</sup> A. J. TELLIS, “Assessing America’s war on terror: confronting insurgency, cementing primacy” in *NBR Analysis*, 15, (2004), 4, pp. 50-51.

<sup>97</sup> RAND CORPORATION, *Patterns of global terrorism 2001*, St. Andrews, U.S. Department of State, 2001, xx-xx.

<sup>98</sup> W. LAQUEUR, *l.c.*, p. 36.

De aanslagen, en vooral de gevolgen, van 11 september waren van die grootorde dat ze wereldwijde aandacht bewerkstelligd hebben, gericht op het terrorisme als een wereldbedreigend fenomeen. Het ging om het zwaarste terroristische incident op Amerikaanse bodem in de geschiedenis van de Verenigde Staten. Omwille van de impact op de westerse maatschappij in haar geheel, zullen deze aanslagen in de toekomst steeds vaker gehanteerd worden als maatstaf voor nieuwe terroristische acties.

Op 11 september 2001 werd New York opgeschrikt door een passagiersvliegtuig dat zich in de noordelijke toren van het World Trade Center boorde. De assumptie als zou het om een ongeluk gaan, werd enkele minuten later meteen ontkracht: een tweede vliegtuig crashte op het WTC, ditmaal in de zuidelijke toren. Het werd dan ook almaar duidelijker dat de Verenigde Staten het slachtoffer was geworden van een grootschalige terroristische aanslag. Nog geen uur nadat het tweede lijnvliegtuig in het WTC was gevlogen, kwam het bericht dat in Washington een gelijkaardig passagiersvliegtuig op het Pentagon, het Amerikaanse Ministerie van Defensie, was neergestort. Nog een laatste passagiersvliegtuig stortte eveneens neer, ditmaal in een open vlakte in Pennsylvania, al was de bestemming naar alle waarschijnlijkheid het Capitool of het Witte Huis in Washington. Ook werd later de mogelijkheid van een aanval op een nucleaire centrale in Harrisburg geopperd (cfr. infra).<sup>99</sup> Pas later bleken de vier toestellen gekaapt te zijn geweest door terroristen van het Al-Qaeda-netwerk van Osama Bin Laden, die gewone vliegtuigen als het ware transformeerden tot vliegende bommen.

De potentiële dodentol van de aanslagen van 11 september 2001 werd aanvankelijk door reddingswerkers en officials veel hoger ingeschat dan wat de uiteindelijke cijfers later zouden weergeven, doordat op een normale werkdag voor de bewuste 11 september gemiddeld een 50,000 mensen aan het werk waren in één van de 430 kantoren die er gevestigd waren. Bovendien liepen gemiddeld op een werkdag 140,000 personen per dag het World Trade Center binnen en buiten. Het uiteindelijke dodencijfer zou op bijna 3,000 komen, slechts een fractie van het aantal waarvoor men had gevreesd, maar nog steeds ruimschoots voldoende om het verschil in grootorde per aanslag met de klassiek terroristische aanslagen aan te tonen.<sup>100</sup> De grootschaligheid en de impact van 11 september en het

---

<sup>99</sup> N. RUFFORD, D. LEPPARD en P. EDDY, "Nuclear mystery: crashed plane's target may have been reactor" in *Sunday Times*, 21/10/2001, xx-xx.

<sup>100</sup> T. TEMPLETON en T. LUMLEY, "9/11 in numbers" in *Guardian*, 18/08/2002, xx-xx.

exuberante aantal slachtoffers hebben veel, zoniet alles, te maken met de quasi gelijktijdigheid van de vier aanslagen. Ook waren deze aanslagen jarenlang zorgvuldig voorbereid door de terroristen voor een zo perfect mogelijke uitvoering ervan.<sup>101</sup> In december 2001 dook een videotape op waarin Bin Laden uitleg gaf bij de aanslagen van 11 september. In het gesprek maakt hij duidelijk dat Al-Qaeda de aanslagen minutieus had voorbereid en haar gevolgen had ingeschat: “... [...] *we berekenden op voorhand het aantal slachtoffers aan de zijde van de vijand, een dodencijfer dat we konden inschatten door de positie van de toren. We berekenden dat het aantal geraakte verdiepingen drie of vier zou zijn. Ikzelf was het meest optimistisch van ons allemaal. ... [...] ten gevolge van mijn eigen ervaring in dit vakgebied dacht ik dat het vuur dat zou ontstaan door de kerosine in het vliegtuig de ijzeren structuur van het gebouw zou doen smelten en de zone rond de plaats waar het vliegtuig zou crashen, evenals de verdiepingen die zich hierboven bevonden, zou doen instorten. Dat is alles waar we op hoopten.*”<sup>102</sup>

Uit gegevens waarover de CIA reeds in 1995 beschikte, is gebleken dat de terroristen van 11 september aanvankelijk plannen hadden voor het opblazen van 11 vliegtuigen tegelijk terwijl ze in de lucht hingen. Het crashen van de vier bewuste vliegtuigen was dus slechts een alternatief hiervoor. Ook kerncentrales behoorden tot de mogelijke te treffen doelwitten.<sup>103</sup> De keuze van hun doelwitten weerspiegelt in feite de mate van dodelijkheid die de catastrofale terroristen vandaag aan de dag willen leggen evenals de wens om via die aanslagen een golf van paniek teweeg te brengen in de samenleving.

De nooit eerder geziene grootorde van de terroristische aanslag van 11 september diende volgens sommigen<sup>104</sup> maar één doel, namelijk aandacht trekken voor het bestaan van de terroristen en het spectaculair en dodelijk zijn op zich. De Syrische professor Sadik Al-Azm stelt dat de verwezenlijking van Al-Qaeda's politieke doelstellingen met deze aanslag geen stap dichterbij werd gebracht, integendeel, vanuit politiek en puur strategisch opzicht waren deze terroristische acties volgens hem een uiting van puur zinloos geweld. In Al-Azms visie gaat men er dan ook vanuit dat de terroristen door het plegen van die nooit vertoonde aanslagen zelf impliciet toegaven dat ze hun politieke doelen aan het opgeven waren omwille

---

<sup>101</sup> J. FOU DA en N. FIELDING, *o.c.*, pp. 168-170.

<sup>102</sup> CABLE NEWS NETWORK, *Transcript of Osama bin Laden videotape*, Atlanta, Time Warner, 2001, (01/03/2006, Time Warner: <http://edition.cnn.com/2001/US/12/13/tape.transcript/>).

<sup>103</sup> J. FOU DA en N. FIELDING, *ibid.*; R. CLARKE, *Tegen alle vijanden: hoe Amerika Al-Qaeda onderschatte*, Amsterdam, Bert Bakker, 2004, pp. 115-116.

<sup>104</sup> S. AL-AZM / J. KUY PERS en P. DE MOOR, *Moslimterroristen hebben geen succes*, Antwerpen, 05/05/2004 (Interview in Knack: Dossier Terrorisme).

van de onbereikbaarheid ervan. Hiertegenover valt wel iets te zeggen voor de mate waarin Al-Qaeda wel degelijk haar beoogde politieke doelen bereikt door middel van aanslagen, verwijzende naar de terugtrekking van de Amerikaanse troepen uit bijvoorbeeld Saoedi-Arabië of de terugtrekking van de Spaanse troepen uit Irak (cfr. infra). Terroristische aanslagen lijken, in tegenstelling tot wat Al-Azm stelt, wel degelijk politieke gevolgen te hebben.

Eenzijds waren de gebeurtenissen van 11 september in de ogen van Al-Azm dus eerder een zwaktebod of zelfs een wanhoopsdaad van de kant van Al-Qaeda dan het signaal voor een toenemende toekomstige bedreiging. Maar als het doel van die bewuste aanvallen dan toch voornamelijk gericht was op het zich profileren en op de betrachting om een zo spectaculair mogelijke aanslag te plegen, dan heeft het er anderzijds alle schijn van dat ‘9/11’ slechts een eerste stap was en dat de terroristen steeds meer spectaculaire aanslagen zullen plegen, met hoe langer hoe meer doden. Het is immers op deze manier dat men actueel kan blijven en naamsbekendheid kan blijven genieten. Het nucleaire, biologische en chemische wapenplaatje past ook in deze visie, gezien het effect van de inzet van zulke wapens nog grootschaligere gevolgen kan hebben dan welke eerder gepleegde aanslag ook.<sup>105</sup>

Een belangrijke en gevaarlijke factor wat betreft de grootorde van het catastrofale terrorisme is inderdaad de reële kans dat die nieuwe terroristen gebruik gaan maken van massavernietigingswapens om hun objectieven te verwezenlijken. Zoals hierboven reeds gesteld, kan het gebruik van bijvoorbeeld nucleaire wapens gevolgen hebben voor de globale samenleving, doordat hierdoor nog grotere massa's van mensen tegelijk de dood kunnen worden ingejaagd (cfr. supra). Eén enkele nucleaire bom kan eensklaps 30,000 tot 100,000 dodelijke slachtoffers maken en tegelijk verscheidene km<sup>2</sup> land verwoesten.<sup>106</sup> Als men bovendien in het achterhoofd houdt dat de wapens waarover de terroristen op 11 september beschikten, uitsluitend bestonden uit een vliegopleiding en enkele messen, dan mag men verwachten dat het gebruik van massavernietigingswapens nog een veelvoud van het toen veroorzaakte aantal slachtoffers zou kunnen teweegbrengen.<sup>107</sup>

Zonder het gebruik van massavernietigingswapens lijkt het uitzonderlijk moeilijk voor terroristen, zelfs terroristen van het kaliber van Osama Bin Laden en zijn organisatie Al-

---

<sup>105</sup> S. AL-AZM / J. KUYPERS en P. DE MOOR, *ibid.*

<sup>106</sup> W. LAQUEUR, *o.c.*, p. 73.

<sup>107</sup> J. D. ELLIS, "The best defense: counterproliferation and U. S. national security" in *Washington Quarterly*, 26, (2003), 2, p. 115.

Qaeda, om de commotie, de aandacht en de dodentol van de gebeurtenissen van 11 september over te doen. Men lijkt akkoord te gaan met de stelling dat ‘9/11’ een verschrikkelijke gebeurtenis was buiten alle proporties, van een nooit eerder vertoonde omvang. Tegelijkertijd echter stelt men zich de pertinente vraag of deze aanslagen wel degelijk een historische stap richting terrorisme van een steeds omvangrijkere grootorde of een ‘vanaf-nu-wordt-alles-anders-perspectief’ zijn geweest. De dreiging van aanslagen van dien aard mag in deze visie niet worden overschat. Het is immers mogelijk dat met deze aanslagen voor toekomstige terroristische aanslagen een zekere bovengrens bereikt is voor wat betreft de omvang van de incidenten en dat een terroristische aanslag sindsdien bijna per definitie van een beperktere grootorde zal zijn.<sup>108</sup> Dat laatste is min of meer tot uiting gekomen bij de aanslagen in het station van Madrid van maart 2004 en bij de aanslagen in de Londense metro van maart 2005. Deze terroristische aanslagen droegen overduidelijk het brandmerk van het catastrofale terrorisme en tevens dat van Al-Qaeda, maar konden zich in termen van hun grootorde toch niet meten met de enorme destructieve gevolgen van die van september 2001 (cfr. infra).

De Madrileense treinaanslagen van 11 maart 2004 zijn dus een volgend voorbeeld dat de schaalgrootte van catastrofaal terroristische aanslagen weergeeft. Ze waren het grootste terroristische incident in de Spaanse moderne geschiedenis op eigen bodem en tevens de zwaarste terroristische aanslag tegen burgers in Europa sinds die op een Pan-Am vliegtuig boven het Schotse Lockerbie in 1988, waarbij 270 mensen omkwamen.<sup>109</sup> Het feit dat er exact 911 dagen lagen tussen deze bomaanslagen en de gebeurtenissen van 11 september 2001, is zonder enige twijfel een symbolische verwijzing naar die laatste.

In volle ochtendspits deden zich in totaal tien gecoördineerde bomexplosies voor, verspreid over vier verschillende pendeltreinen die ongeveer gelijktijdig enkele stations van Madrid binnengereden kwamen: Atocha, El Pozo del Tío Raimundo en Santa Eugenia. Met de bommen doelden de terroristen duidelijk op het maken van zoveel mogelijk onschuldige burgerslachtoffers tegelijkertijd op weg naar hun werk evenals op het veroorzaken van een ongeziene materiële schade. Uiteindelijk maakten de aanslagen van 11 maart bijna 200 dodelijke slachtoffers en meer dan 1,400 gewonden. De analogie met de gebeurtenissen van ‘9/11’ lijkt onbetwistbaar. Net als in 2001 maakten ook terroristen in Madrid gebruik van verschillende gelijktijdige aanslagen om een significant hogere graad van spektakel te kunnen

<sup>108</sup> J. MUELLER, “Harbinger or aberration?” in *The National Interest*, x, (2002), 69, pp. 45-50.

<sup>109</sup> R. WALLIS, *Lockerbie: the story and lessons*, Westport, Praeger, 2001, p. 7.

bereiken. De tien verschillende explosieven werden tot ontploffing gebracht binnen een tijdspanne van drie minuten, wat tot de grootorde van de aanslag heeft bijgedragen doordat pendelaars de kans niet meer werd gelaten om weg te vluchten van de terroristische gruwel.<sup>110</sup>

Aanvankelijk werd, naar goede gewoonte, door de Spaanse regering de Baskische afscheidingsbeweging ETA als schuldige aangeduid, hoewel deze beweging helemaal geen terroristische aanslag had aangekondigd zoals men normaal van haar gewoon was. De ETA bleef dan ook elke betrokkenheid hardnekkig ontkennen. Wanneer men kijkt naar de slachtoffertol van aanslagen gepleegd door de ETA in het verleden, komt men al snel tot de conclusie dat het niet van haar gewoonte is om op zulke schaal als die van 11 maart in Madrid doden, zelfs burgers, te maken. De ETA wordt immers onder het klassieke terrorisme gerekend met haar separatistische en nationalistische eisen en bovendien kent de organisatie een grotere mate van selectiviteit (cfr. supra) bij haar terroristische aanslagen dan die van Madrid, die op geen enkel vlak onderscheid maakten tussen haar mogelijke slachtoffers.<sup>111</sup> Doorgaans vielen bij de (bom)aanslagen van de Baskische terreurgroep slechts een beperkt aantal (maximum enkele tientallen) doden en vaak bleef het zelfs alleen bij materiële schade, waardoor de grootorde van de treinaanslagen in Madrid niet meer binnen de ETA-grenzen zou vallen. De vele verwijzingen naar de aanslagen van september 2001 maakten het dan ook voor Europol-directeur Jürgen Storbeck eerder plausibel dat ook in Madrid Al-Qaeda, dat onder het catastrofaal terrorisme wordt gerekend, het brein achter de aanslagen zou zijn.<sup>112</sup> Met de actieve steun die de Spaanse regering aan de Verenigde Staten gaf bij de oorlog in Irak en tevens de toen nakende Spaanse verkiezingen in het achterhoofd, zou Al-Qaeda immers ook een eis hebben voor de aanslag, namelijk het stopzetten van die Spaanse steun en de terugtrekking van haar manschappen uit Irak, waarin de terroristen overigens slaagden.<sup>113</sup> Na zijn verkiezingsoverwinning gaf de nieuwe Spaanse premier Zapatero toe aan de terroristen van Al-Qaeda en trok alle Spaanse troepen terug uit Irak.

Catastrofaal terroristische groeperingen als Al-Qaeda kunnen hun aanslagen met een enorme mate van geweld uitvoeren, dit in scherp contrast met klassiek terroristische

---

<sup>110</sup> L. STEIN en D. ING, "Mayhem in Madrid" in *U.S. News and World Report*, 136, (2004), 10, pp. 22-23.

<sup>111</sup> P. WOODWORTH, "The war against terrorism: the Spanish experience from ETA to Al-Qaeda" in *International Journal of Iberian Studies*, 17, (2004), 3, pp. 176-181.

<sup>112</sup> G. TREMLETT, "Massacre in Madrid" in *Guardian*, 12/03/2004, xx-xx.

<sup>113</sup> L. JONES, "Europe is scared after Madrid attacks" in *Washington Report on Middle East Affairs*, 23, (2004), 4, pp. 36-37.; A. CELSO, "The tragedy of Al-Andalus: the Madrid terror attacks and the islamization of Spanish politics" in *Mediterranean Quarterly*, 16, (2005), 3, pp. 90-91.

organisaties zoals het IRA, ETA of RAF. De laatstgenoemde groeperingen zijn immers gelimiteerd in hun handelen, aangezien zij zich verzekerd moeten weten van een zeker maatschappelijk draagvlak, dat, passief of actief hun terroristische handelingen ondersteunt. Islamitische terroristen vallen steeds terug op hun geloof en halen de wil van Allah aan ter verantwoording van hun terroristische daden. Extremistische moslims als Osama Bin Laden hebben aldus minder behoefte aan een maatschappelijke achterban, die hen steunt in hun ondernemingen. Toch kunnen ze ook niet volledig zonder enige mate van publieke steun, bijvoorbeeld voor de rekrutering en opleiding van nieuwe catastrofale terroristen. Zulke terroristen interpreteren hun heilig boek op een zeer extreme en gewelddadige manier, pretenderende dat de vernietiging van westerse doelwitten en de vrijwaring van islamitische heiligdommen tegen westerse ongelovigen een opdracht is die hen wordt opgelegd door hun geloof.<sup>114</sup> De hedendaagse terroristen zijn ‘staatloos’ en worden door niets of niemand nog echt begrensd in de draagwijdte van hun acties. Daarom is het voor terroristen zoals die van Al-Qaeda mogelijk om aanslagen te plegen van een totaal andere grootorde dan die van de vroegere klassieke terroristen, ook al omwille van het feit dat catastrofale terroristen geen angst hebben voor de dood.<sup>115</sup> Integendeel, volgens hun extreme interpretatie van hun godsdienst zullen ze toegang krijgen tot het paradijs ter beloning van hun deelname aan de jihad (cfr. supra). Alles bij elkaar maken deze punten het voor catastrofale terroristen gemakkelijker om hun terroristische aanslagen tot een grootorde te laten uitgroeien die van een dodelijker niveau is dan die van hun klassieke tegenhangers.

Op 7 juli 2005 was het de beurt aan Londen. Ook hier lieten terroristen tijdens de drukke ochtendspits vier bommen ontploffen, waarvan drie op de Londense metrolijnen Hammersmith and City line, Circle line en Piccadilly line én één op een dubbeldekkerbus in het centrum van de stad, bij Tavistock Square. Het aantal slachtoffers lag bij de Londense bomaanslagen beduidend lager dan bij de catastrofaal terroristische aanslagen die hierboven aangehaald werden: er vielen 56 doden en een 700-tal gewonden. Toch was deze aanslag ook voor het Verenigd Koninkrijk de dodelijkste sinds die op het Pan-Am vliegtuig boven het Schotse Lockerbie in 1988.<sup>116</sup>

---

<sup>114</sup> M. JUERGENSMEYER, *Terror in the mind of God: the global rise of religious violence*, Berkeley, University of California Press, 2000, pp. 178-182.; J. DICK, l.c.

<sup>115</sup> M. J. MORGAN, “The origins of new terrorism” in *Parameters*, 34, (2004), 1, p. 41.

<sup>116</sup> M. ELLIOT, “Rush hour terror” in *Time*, 166, (2005), 3, pp. 26-30.



Aangezien Londen in het verleden reeds meermaals het doelwit was geweest van terroristische aanslagen van het IRA werd ook bij deze aanslagen rekening gehouden met diens eventuele betrokkenheid. Al gauw werd echter duidelijk dat, net zoals in Madrid, er geen klassiek terroristische groepering achter de bomaanslagen zat, omwille van de omvang van de gebeurtenissen. Er waren immers enkele treffende gelijkenissen met de Madrileense aanslagen van 11 maart 2004. Terrorisme-experts waren het ook toen roerend eens over het feit dat het ook in Londen ging om de catastrofale, sinds 11 september 2001 zo gevreesde, terreurbeweging Al-Qaeda, die ook hier een maximale dodentol wilde veroorzaken door middel van het plegen van verschillende aanslagen tegelijkertijd. Tevens bracht men hier de explosieven tot ontploffing in een erg drukke ochtendspits. Het mag duidelijk zijn dat Al-Qaeda of terroristische groeperingen die handelen in naam van Al-Qaeda hun aanslagen vooral richten op staten die de Verenigde Staten op welke manier dan ook ondersteunen, zoals in dit geval Groot-Brittannië. Na de Verenigde Staten had het land immers de grootste militaire troepenmacht in Irak. Via dit soort van spectaculaire en op massale schaal dodelijke aanslagen tracht Al-Qaeda het Westen te treffen en waar mogelijk te intimideren.<sup>117</sup> Meer van deze aanslagen staan westerse of westersgezinde landen dan ook naar alle waarschijnlijkheid nog te wachten in de nabije toekomst. ‘Zachte doelwitten’ zoals argeloze burgers zijn immers makkelijker te treffen omdat ze in mindere mate beschermd zijn tegen terrorisme. Bovendien hebben terroristen – willen ze burgerdoelwitten raken – veel minder ‘skills’ nodig om effectief te zijn.<sup>118</sup>

Uit enkele besproken grote typerende terroristische aanslagen kunnen we concluderen dat catastrofaal terroristische aanslagen van een andere grootorde zijn dan klassiek terroristische aanslagen. Terroristen die eerstgenoemde aanslagen plegen gaan driester te werk op het gebied van spektakel, slachtoffers en qua schaalgrootte dan hun klassiek terroristische tegenhangers.<sup>119</sup> Wanneer men immers kijkt naar de statistieken van aanslagen, komt men tot de vaststelling dat aanslagen steeds grootschaliger worden en aldus meer (dodelijke) slachtoffers maken.<sup>120</sup> Terroristen van het allooi van Al-Qaeda kunnen het zich permitteren een zekere selectiviteit wat betreft potentiële doelwitten achterwege te laten en zodus hun aanslagen ook op burgerdoelwitten projecteren. De ‘kijkenden’ waarvan sprake in de Jenkins-

---

<sup>117</sup> M. KELLEY, S. KOMAROW en A. STONE, “Bombings similar to Al-Qaeda attacks in Madrid” in *USA Today*, 08/07/2005, p. 5.

<sup>118</sup> K. WHITELAW, “Terror on the Tames” in *U.S. News and World Report*, 139, (2005), 2, pp. 28-30.

<sup>119</sup> R. S. LEIKEN, “Europe’s immigration problem, and ours” in *Mediterranean Quarterly*, 15, (2004), 4, p. 210.

<sup>120</sup> H. MULLER, *l.c.*; U.S. DEPARTMENT OF STATE, *o.c.*

doctrine, worden als het ware zelf één van de belangrijkste te treffen doelen. Bovendien vervalt deze doctrine helemaal voor het catastrofale terrorisme, gezien ze stelt dat terroristen zo weinig mogelijk doden wensen om hun boodschap kracht bij te zetten.<sup>121</sup>

---

<sup>121</sup> B. M. JENKINS, *l.c.*

## Hoofdstuk 4: Middelen

Dit hoofdstuk zal dieper ingaan op de middelen die ter beschikking staan of die men zichzelf toeigent, van terroristische groeperingen van de klassieke evenals van de catastrofale soort. ‘Middelen’ wordt hier dan wel in een zeer ruime betekenis begrepen, zoals duidelijk zal worden naarmate de uiteenzetting vordert. Uiteraard is er geen perfecte grens te trekken tussen het klassiek terroristische gebruik van bepaalde middelen en dat van de megaterroristen, aangezien die laatste groep nog steeds - waar nodig - terugvalt op dezelfde middelen, weliswaar aangevuld met enkele catastrofaal terroristische middelen die hen kenmerken. De opgesomde middelen onder het klassiek terrorisme werden niet exclusief gebruikt door klassieke terroristen. In de keuze van de middelen door terroristen is een evolutie waarneembaar doorheen de tijd. Belangrijke tendensen die als achtergrond functioneren waartegen die evolutie van klassiek naar catastrofaal terrorisme zich voordoet, zijn globalisering en het steeds belangrijker worden van moderne technologie. Dit hoofdstuk zal bovendien een duidelijke relatie met hoofdstuk 3 weergeven: de inzet van bepaalde middelen kan een verandering in de slachtoffercijfers in de hand werken en dus ook de grootorde van terroristische aanslagen beïnvloeden.

Waarschijnlijk één van de fundamenteën waarop elke organisatie - niet alleen terroristische - gebouwd is, is de financiering of de werving van fondsen voor al haar activiteiten, van welke aard die ook mogen zijn. Bij terroristische organisaties ligt het achterhalen van deze informatie uiteraard minder voor de hand, net omwille van het clandestiene imago van zulke groeperingen en het ontbreken van een open boekhouding. De financiële (on)afhankelijkheid van enkele belangrijke groeperingen zal van naderbij bekeken worden.

Om capabel te zijn een geslaagde aanslag uit te voeren, hebben terroristen steeds bepaalde wapens nodig. Afhankelijk van het beoogde doel, zullen terroristen een afweging moeten maken wat betreft de effectiviteit, efficiëntie en kostprijs ervan. Klassieke terroristen kenmerken zich immers vooral door hun uiterst selectieve doelwitkeuze, waardoor de keuze voor bijvoorbeeld een massavernietigingswapen uit den boze is. Het tegenoverstelde lijkt waar te zijn voor wat betreft de terroristen waarmee de wereld vandaag te kampen heeft. De

kans dat zij zich tot zulke wapens zullen wenden, wordt met de dag reëler, ook al rekening houdende met hun motieven (cfr. supra). De keuze van wapens past ook in wat men algemeen ook de werkwijze of de methoden van de terroristen placht te noemen. Naast wapens worden hier ook de gehanteerde tactieken en technieken onder begrepen. De opleiding tot terrorist en de rol van de media zullen onder dit punt dan ook hun plaats krijgen.

## 4.1 *Klassiek terrorisme*

### 4.1.1 **Financiering**

Het Iers Republikeins Leger verwerft het leeuwendeel van haar inkomsten uit de financiële steun die het krijgt van de 'Irish Northern Aid Organization', kortweg 'Noraid'. Deze organisatie werd in New York opgericht door Michael Flannery, een Ierse Amerikaan en tevens één van de katholieke 'hardliners' van de organisatie. Met de oprichting van Noraid werd de band tussen de Ieren en de Amerikanen - een aanzienlijk aantal Ieren was destijds geëmigreerd naar de Verenigde Staten - enigszins geïnstitutionaliseerd. Zelfs al woonden de Ieren niet meer in hun thuisland, toch bleven ze er een sterke sentimentele band onderhouden door betalend lid te worden van Noraid. De Iers-Amerikaanse link lijkt met andere woorden van enorm belang voor het financiële welvaren van het IRA. Voor het IRA zijn niet alleen de harde valuta's, maar is minstens evenzeer de Amerikaanse steun op zich van belang. De organisatie weet zich hiermee immers verzekerd van de steun van wat vaak één van de meest liberale landen ter wereld wordt genoemd, waardoor de katholieke terroristen zich trachten te profileren als een legitieme organisatie. Noraid organiseert ieder jaar in verschillende Amerikaanse grootsteden een diner, dat eigenlijk zowel een evenement is om meer aandacht voor de Noord-Ierse zaak te verwerven als het uitgelezen moment om aan 'fundraising' te doen. Per diner wordt doorgaans door de Noord-Ierse lobby een bedrag bijeengesprokkeld van 20,000 tot 30,000 US \$, een bedrag dat bijna integraal in de werking van het IRA wordt geïnvesteerd.<sup>122</sup> Martin McGuinness, de onderhandelaar van de politieke vleugel van het IRA, Sinn Féin, verwoordt het belang van Noraid als volgt: *"Ierse Amerikanen zullen een sleutelrol spelen. Op korte termijn kunnen Ierse Amerikanen druk houden op de Amerikaanse regering om op haar beurt de druk op de Britse regering te houden om het Goede Vrijdagakkoord te*

---

<sup>122</sup> J. ADAMS, *The financing of terror*, Londen, New English Library, 1986, pp. 170-173.

*implementeren. De politieke, morele en economische steun van de Ierse Amerikanen zal de sleutel zijn, op lange termijn, tot de transitie naar een verenigd Ierland.”*<sup>123</sup>

Met Noraid wou Flannery, de oprichter van de organisatie, het IRA op een onrechtstreekse manier steunen. Families van IRA-leden werden immers vaak aan hun lot overgelaten nadat de kostwinner van het gezin was gearresteerd. Hierin zag Flannery dan ook de financiële rol die de organisatie kon spelen. Het IRA zou bij deze steun dan wel varen, aangezien haar mannelijke leden - de kostwinners van gezinnen - zich niet meer hoefden te bekommeren om het welzijn van hun familie, eens zij zelf achter de tralies verzeild zouden geraakt zijn.<sup>124</sup> Noraid heeft steeds openlijk toegegeven dat het financiële steun verleent aan het IRA, maar is wel altijd hardnekkig blijven ontkennen dat ze het IRA donaties gaf voor de aankoop van wapens. Het ging volgens hen dus alleen om humanitaire hulp aan bijvoorbeeld de achtergelaten gezinnen van opgepakte IRA-leden, al valt te betwijfelen of dat de enige echte bestemming van het Amerikaanse geld is. Sommigen stellen zelfs dat het IRA nooit in staat zou zijn geweest hetzelfde niveau van geweld te ontwikkelen als het vertoond heeft, indien het niet zou kunnen hebben gerekend op de Noraid-steun.<sup>125</sup>

Naast Noraid was voor het IRA ook haar ‘monopolie’ op het vervoer en andere takken van het openbaar leven in de katholieke gebieden van Noord-Ierland een belangrijke bron van inkomsten. Verschillende taxibedrijven werden immers gecontroleerd door de separatistische terroristen, evenals bepaalde supermarkten, warenhuizen of kleinere kruidenierszaken. Op deze manier wist het IRA zich te verzekeren van een bepaalde mate van legitimiteit voor wat betreft haar financiën.<sup>126</sup> Minder legitiem echter waren de bankovervallen die de terroristen van het IRA daarnaast nog pleegden ter financiering van hun activiteiten.

Links-ideologische, vooral West-Europese terroristen uit de jaren '70-'80, haalden het grootste deel van hun inkomsten uit eigen acties en ondernemingen. Zo was een vaak gehanteerd middel om zich van verzekerde inkomsten te verzekeren het gebruik van kidnaping. De terroristen ontvoerden vooral hooggeplaatste politici en bedrijfsleiders met het oog op een aanzienlijk bedrag aan losgeld, dat dan integraal naar de organisatie zou gaan voor

---

<sup>123</sup> McGUINNESS M., *We still need Irish American help*, New York, Irish Northern Aid, x (07/03/2006, Irish Northern Aid: <http://www.inac.org/>).

<sup>124</sup> J. ADAMS, *o.c.*, pp. 177-178.

<sup>125</sup> DUFFY J., *Rich friends in New York*, Londen, BBC News, 2001 (07/03/2006, BBC News: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/americas/1563119.stm>).

<sup>126</sup> J. ADAMS, *o.c.*

bijvoorbeeld de aankoop van wapens. Een andere vaakgehoorde eis was de vrijlating van één of meerdere van de leden van hun terroristische groepering in ruil voor de vrijlating van hun gijzelaar of ontvoerde. Doorslaggevende factor voor het gebruik van ontvoeringen of gijzelingen waaraan losgeld gekoppeld was, was de lage kostenfactor. Het lage kostenplaatje van zulke operaties betekende bovendien voor de groepen dat ze geen behoefte hadden aan enorme financiële bijdragen of fondsen.<sup>127</sup> Het gebeurde echter ook dat groeperingen als de Rote Armee Fraktion of de Rode Brigades zich, net als de klassieke terroristen van het IRA, wendden tot andere illegale en criminele activiteiten om de terroristenkas te spijzen, zoals daar zijn het overvallen van bankkantoren. Voor wat betreft het grootste deel van haar inkomsten, waren links-ideologisch terroristische groepen dus zelfvoorzienend. Toch konden ze, in het geval van de Baader-Meinhof-groepering en de Rode Brigades, ook rekenen op steun van vooral Palestijnse zijde voor bijvoorbeeld de opleiding in trainingskampen, waar men de terroristen leerde omgaan met allerlei wapens. West-Duitse terroristen werkten zelfs samen met Palestijnse ‘collega’s’ bij een aantal terroristische ondernemingen (cfr. *infra*).<sup>128</sup>

#### 4.1.2 Gijzeling

Het fenomeen van de gijzeling verdient enige nadere toelichting in een klassiek terroristische context. Individuen werden gegijzeld in de hoop met hun vrijlating een enorme som losgeld op te strijken. Kenmerkend voor een gijzeling is dat er steeds drie partijen bij betrokken zijn: de gegijzelde, de gijzelnemer en een derde partij, waarvan de gijzelnemer verwacht dat die aan zijn eisen ter vrijlating van de gijzelaar zou voldoen. Er is in de literatuur sprake van twee soorten gijzelaars: een actieve en een passieve. Enkel de actieve wordt in staat geacht om een gijzelingssituatie te kunnen beïnvloeden. Passieve gijzelaars kunnen niet anders dan de situatie te ondergaan en te wachten tot de gijzeling over is. Zij kunnen door hun gijzelnemer ook bedreigd worden, waardoor ze in een sterkere positie staan ten aanzien van de actieve gijzelaars, die zich het lot van de passieve gijzelaar ongetwijfeld erg aantrekken. De actieve gijzelaars worden dan in een gijzeling betrokken doordat ze wel actie kunnen

---

<sup>127</sup> H. W. KUSHNER, *o.c.*, p. 137.

<sup>128</sup> T. G. OTTE, “Red Army Faction: the Baader-Meinhof Gang” in M. CRENSHAW en J. PIMLOTT (eds.), *Encyclopedia of world terrorism*, New York, Armonk, 1997, pp. 555-556.

ondernemen ten voordele van de passieve slachtoffers: het is grotendeels ten opzichte van hen (familie, verwanten, ...) dat de gijzelnemers hun eisen stellen. Een analoog voorbeeld is te vinden bij stakingen. Wanneer bijvoorbeeld de postdiensten staken, zijn de burgers en al wie rekent op de dagelijkse postbedeling in dat geval de passieve gijzelaars van de gijzelnemers, oftewel de stakers.<sup>129</sup>

In de context van de actieve gijzelaar die de afloop van een gijzeling kan beïnvloeden, is het interessant om het Stockholm-syndroom kort te vernoemen. De benaming van het syndroom kent haar oorsprong bij een gijzeling in een bank in Stockholm, waar de gegijzelden na een tijd een zodanig positieve relatie hadden met hun gijzelnemer, dat ze er het kwaad niet meer van inzien en een zekere sympathie jegens hem gaan ontwikkelen. In extreme gevallen, zoals in de 'Patricia Hearst-case' wordt de gegijzelde zodanig actief dat hij/zij op de duur de zijde van de gijzelnemers zal kiezen. Patricia Hearst was aanvankelijk slachtoffer van een gijzelingsdrama, maar werd later, samen met haar oorspronkelijke gijzelnemers, veroordeeld.<sup>130</sup>

Logischerwijs zou men ervan uit kunnen gaan dat, hoe belangrijker de (passief) gegijzelde is voor de (actief gegijzelde) nabije omgeving van het slachtoffer of hoe hoger diens functie in het maatschappelijk -of bedrijfsleven, hoe meer druk er door terroristen kan worden gezet om onderhandelingen af te dwingen. Door te dreigen de gegijzelde te zullen ombrengen indien er niet wordt ingegaan op hun eisen, verwachten terroristen immers dat ze sneller toegevingen zouden kunnen bekomen. Toch zijn de voorbeelden legio waarin men niet tot onderhandelingen wilde overgaan, niettegenstaande de belangrijke functie van diegene die ontvoerd was en gegijzeld werd. Het meest bekende voorbeeld is dat van een Italiaanse ex-eerste minister, en dus één van de toenmalige belangrijkste politieke figuren van Italië, Aldo Moro, die tijdens de hoogjaren van de Rode Brigades in Italië in 1978 het slachtoffer werd van de links-georiënteerde terroristen, die wilden onderhandelen met de Italiaanse regering over de vrijlating van de politicus, in ruil voor de vrijlating van een aantal terroristen uit Italiaanse gevangnissen. Echter, de Italiaanse regering weigerde principieel alle mogelijke vormen van onderhandeling met de terroristen, ongeacht de status van de gegijzelde. Bijna

---

<sup>129</sup> R. D. CRELINSTEN en D. SZABO, *Hostage-taking*, Lexington, Lexington Books, 1979, pp. 3-8.

<sup>130</sup> R. SETHI, *Kidnapping of the mind: the Stockholm Syndrome examined*, Paper gepresenteerd op Trauma Seminar - Koopman, 06/06/2001, pp. 5-8.

twee maanden na de ontvoering en start van de gijzeling werd Aldo Moro dood teruggevonden, vermoord door de linkse terroristische beweging.<sup>131</sup>

Vliegtuigkapingen verwierven pas na 11 september 2001 echt bekendheid (cfr. infra) onder het grote publiek, maar werden door klassieke terroristen reeds gezien als goedkoopste manier om zich te verplaatsen van land naar land. In feite is de kaping van een vliegtuig eveneens een vorm van gijzelneming, aangezien de kapers de bemanning en de passagiers gedurende de vlucht in bedwang houden, tot er wordt ingegaan op hun (politieke) eisen. Terroristen van de Baader-Meinhof-groepering hadden reeds in 1976 hun eerste vliegtuigkaping ondernomen, waarbij ze zowel een enorme som losgeld eisten als de vrijlating van enkele van hun gearresteerde terroristische leiders. In 1977 gebruikte de RAF dezelfde techniek om de West-Duitse regering tot toegevingen te dwingen in een ontvoeringszaak. Beide vliegtuigkapingen liepen op een sisser af voor de klassieke terroristen.<sup>132</sup>

### 4.1.3 Wapens

De echte wapens waarop klassieke terroristen zich doorgaans beriepen, waren beperkt tot conventionele wapens met kleinschalige dodelijke capaciteiten, voldoende voor het bereiken van hun beperkte eisen. De beschikbare wapentuigen werden niet enkel ingezet bij terroristische aanslagen om dodelijke slachtoffers te maken, maar ook bij de hierboven aangehaalde kidnappings, gijzelingen en bankovervallen. De verscheidenheid aan wapens gaat van gewone messen of eenvoudige pistolen voor aanslagen tegen afzonderlijke personen tot bommen of andere explosieven waarmee men meer schade kan aanrichten aan infrastructuur of op een beperkte schaal slachtoffers kan maken. Tussen deze twee in liggen nog de automatische machinegeweren, waarvan het grote voordeel ligt in het feit dat terroristen er minder precies mee moeten omgaan om toch een groter aantal doden te veroorzaken dan met een handmatig pistool.<sup>133</sup> Wanneer men de wapens niet heeft aangekocht met het geld dat terroristen verkregen hebben via het ontvangen losgeld voor gegijzelden, dan is de kans groot dat de terroristen ze gestolen hebben van de veiligheidsdiensten of bij

<sup>131</sup> R. D. CRELINSTEN en D. SZABO, *o.c.*, pp. 45-47.

<sup>132</sup> H. J. HORCHEM, "West Germany's Red Army Anarchists" in W. GUTTERIDGE (ed.), *The new terrorism*, Londen, Mansell Publishing Limited, 1986, pp. 202-203.

<sup>133</sup> J. M. LUTZ en B. J. LUTZ, *o.c.*, pp. 26-27.



bijvoorbeeld aanvallen op wapenopslagplaatsen. Naast de catastrofale terroristen (cfr. supra) hebben ook de klassieke terroristen geprofiteerd van het einde van de Koude Oorlog, waardoor grote hoeveelheden wapens uit de wapenvoorraden van de Sovjet-Unie vrijkwamen. Tevens konden klassieke terroristen van het IRA dan weer rekenen op de logistieke steun van de Libische kolonel Khadafi in de jaren '80.<sup>134</sup>

Bommen bestaan in alle soorten en gewichten en dragen het potentieel in zich om uiterst dodelijk te zijn, afhankelijk van de lading. De krachtadigheid van die bommen is doorheen de jaren weliswaar geëvolueerd om nog effectiever te zijn. Het feit dat zelfs Al-Qaeda zich ook nog steeds beroept op zulke (weliswaar doorgaans krachtigere) explosieven, bewijst nog maar eens het nut ervan. Net zoals er een enorme verscheidenheid aan (vuur)wapens bestaat die ter beschikking staan van terroristen, kent ook de bom als wapen op zich nog enkele subdivisies, gaande van een simpele granaat of een zelfgemaakte Molotov-cocktail die men naar een doelwit werpt vanop een afstand, tot meer gesofisticeerde tuigen die selectiever kunnen worden ingezet tegen individuen, zoals daar zijn mortierbommen, semtex explosieven of bommen die samengesteld werden op basis van goedkope meststoffen uit de landbouw.<sup>135</sup> Het verschil wordt duidelijker aan de hand van een voorbeeld. Een mijn die men vanop afstand tot ontploffing kan brengen, kan men laten exploderen op een zelfgekozen moment, wanneer bijvoorbeeld een gewenst vijandelijk voertuig passeert. Een reguliere landmijn echter, zal tot ontploffing komen bij het eerste voertuig dat over de mijn rijdt, zodat men geen selectie kan maken wat betreft het doelwit. Bommen zijn dan ook één van de favoriete wapens van terroristen. Ze maken niet alleen letterlijk veel lawaai, maar ook in de figuurlijke betekenis doen ze nogal wat stof opwaaien en trekken ze heel wat aandacht, wat in het geval van de klassieke terroristen vaak een doel op zich was, de Jenkins-doctrine indachtig.<sup>136</sup>

Ook het klassiek terroristische gebruik van de bompakketten is een oud zeer. Terroristen hebben dan vaak niet de bedoeling om die werkelijk te laten ontploffen, maar eerder een zodanige angstpsychose teweeg te brengen bij postdiensten en burgers, analoog aan de massahysterie ten tijde van de antrax-brieven in de Verenigde Staten (cfr. supra).<sup>137</sup>

---

<sup>134</sup> P. CHALK, "The evolving dynamic of terrorism in the 1990's" in *Australian Journal of International Affairs*, 53, (1999), 2, pp. 158-160.

<sup>135</sup> D. WALSH, "Irish experiences and perspectives" in M. VAN LEEUWEN (ed.), *Confronting terrorism: European experiences, threat perceptions and policies*, Den Haag, Kluwer Law International, 2003, p. 38.

<sup>136</sup> M. KRONENWETTER, o.c., pp. 63-64.

<sup>137</sup> X, "The mad bomber?" in *Current Events*, 97, (1997), 13, p. 1.

Een succesvolle manier van werken met explosieven die onder andere het IRA en de ETA in het verleden meermaals heeft toegepast en sindsdien met regelmaat van de klok door andere, ook catastrofaal terroristische groeperingen werd overgenomen, is het gebruik van bommen in auto's.<sup>138</sup> Die wagens worden dan bijvoorbeeld in een straat of parkeergarage geplaatst, tussen andere auto's, opdat de ordediensten geen argwaan zouden krijgen. Het is voor de overheid immers onmogelijk om voortdurend alle wagens blijvend te controleren op de aanwezigheid van mogelijke explosieven.<sup>139</sup>

Een belangrijk kenmerk van terroristische bomaanslagen, gepleegd door het IRA of de ETA is dat men ze vooraf aankondigt door een anonieme boodschap te sturen naar de media over waar de aanslag moet worden verwacht en wie het doelwit zal zijn. Op die manier tracht de organisatie het aantal slachtoffers enigszins te beperken, een daad die past in hun algemene strategie van gelimiteerd terrorisme, dit in tegenstelling tot hedendaagse terroristen met meer apocalyptische motieven.<sup>140</sup> Meestal gebeurde de aankondiging ongeveer een halfuur voor de bom zou ontploffen, aangezien dat de tijd is die men zou nodig hebben om ofwel het springtuig onschadelijk te maken ofwel om de buurt er rond te evacueren. Ook bij de aanslag in Omagh (cfr. supra) werd de aanslag aangekondigd, weliswaar op een verkeerde locatie, zodat burgers uit een verkeerde buurt geëvacueerd werden en anderen nietsvermoedend de dood werden ingejaagd, tegen het oorspronkelijke plan in.<sup>141</sup>

## 4.2 *Catastrofaal terrorisme*

Zoals reeds werd aangehaald, is er geen perfecte scheidingslijn te trekken tussen het klassiek terrorisme en het catastrofaal terrorisme voor wat betreft de middelen die terroristen inzetten om hun objectieven te bereiken. Al-Qaeda-terroristen hanteren immers nog steeds dezelfde conventionele wapens, tactieken en ook technieken dan die die links-ideologische of nationalistische en separatistische terroristen gebruiken. Het grote verschil ligt hem echter in

---

<sup>138</sup> C. DICKEY, "Car bombs : a potent weapon of fear" in *Newsweek*, 121, (1993), 10, p. 29.

<sup>139</sup> J. M. LUTZ en B. J. LUTZ, *o.c.*, p. 27.

<sup>140</sup> G. LAFREE, L. DUGAN en D. FRANKE, "The interplay between terrorism, nonstate actors and weapons of mass destruction: an exploration of the Pinkerton database" in *International Studies Review*, 7, (2005), 1, p. 155.

<sup>141</sup> J. DINGLEY, "The bombing of Omagh, 15 August 1998: the bombers, their tactics, strategy and purpose behind the incident" in *Studies in Conflict and Terrorism*, 24, (2001), x, pp. 459-461.

het feit dat Al-Qaeda, naast de beschikbare ‘klassiek terroristische middelen’ vandaag de dag ook een uitgebreid arsenaal aan andere middelen ter zijner beschikking heeft, middelen die nog beter de doelen van de organisatie kunnen dienen en aldus een nog grotere ravage teweeg kunnen brengen op alle mogelijke gebieden.

Het aan de gang zijnde proces van globalisering en het steeds belangrijker worden van moderne technologie zijn fenomenen waarop catastrofale terroristische organisaties gretig inspelen. Vooral op het gebied van nieuwe media en communicatietechnieken profiteert Al-Qaeda mee van de technologische vooruitgang om haar boodschap over de hele wereld te kunnen verspreiden en haar netwerk uit te bouwen.

Al-Qaeda is bovendien zo goed als volledig zelfvoorzienend in haar financiële middelen. Het is Osama Bin Laden zelf die deels verantwoordelijk is voor de inkomsten van de terroristische organisatie en dus voor de financiering van haar grootschalige aanslagen en de opleiding van nieuwe terroristen. Daarnaast kan de organisatie in belangrijke mate rekenen op een specifiek islamitisch banksysteem en giften van rijke donoren en religieuze non-profitorganisaties. De totale omvang van het financiële luik van Al-Qaeda bedraagt om en bij de 300 miljoen US \$. Ten tijde van de oorlog in Afghanistan eind jaren '70 dienden deze financiën uitsluitend nog de wapenvoorziening van de mujahideen (cfr. supra). Nu wordt jaarlijks een slordige 30 à 40 miljoen US \$ wereldwijd verspreid voor terroristische activiteiten van Al-Qaeda-cellen.<sup>142</sup>

#### 4.2.1 Financiering

De financiële structuur van een catastrofaal terroristische organisatie als Al-Qaeda is gebaseerd op drie pijlers, een diversiteit die als het ware een voortdurende werking van de organisatie moet garanderen, zelfs indien één van de pijlers wordt verstoord door het antiterrorismebeleid. Al-Qaeda's financiële netwerk wordt beheerd door financiële experts en zakenlui en is totnogtoe zo succesvol geweest door haar goed georganiseerde structuur en

---

<sup>142</sup> R. T. NAYLOR, *Wages of crime: black markets, illegal finance, and the underworld economy*, Ithaka, Cornell University Press, 2002, p. 54.

vooropstelling van prioriteiten. Men kan als het ware spreken van een managementstructuur (cfr. infra).<sup>143</sup>

Een eerste groep geldschietters bestaat uit islamitisch gezinde ondernemers en zakenlui, die door middel van de oprichting van vaak geheime of illegitieme bedrijven en onder de vorm van logistieke hulp en baar geld, de terroristen voorzien van al het nodige. In de praktijk komt dit eigenlijk neer op de controle van bepaalde sectoren door Al-Qaeda zelf (cfr. infra). De tweede pijler van de financiële structuur is gebouwd op een grondige kennis van financiële markten over de hele wereld. Deze kennis maakt het mogelijk om wereldwijd financiële transacties te blijven doorvoeren, vaak mits gebruik van achterpoortjes. Veel van die transfers gebeuren dus in een clandestiene sfeer, waardoor het voor internationale politiediensten erg moeilijk is om ze op te sporen, laat staan ze droog te leggen. Tenslotte kent Al-Qaeda's financiële zekerheid een oorsprong in islamitische liefdadigheidsinstellingen, waarvoor zelden een grondige regelgeving bestaat. Dit is vooral in Saudi-Arabië het geval. Catastrofaal terroristische groeperingen als Al-Qaeda kunnen daardoor vaak door de mazen van het net glippen om hun financiële zekerheid te bewerkstelligen.<sup>144</sup>

De eerste pijler bestaat dus uit de door Al-Qaeda gecontroleerde economische sectoren of bedrijven. Vooral in Afrika en het Midden-Oosten is de organisatie economisch zeer actief met het oog op haar inkomsten. Naast de diamantsector, die in sommige Afrikaanse landen volledig gecontroleerd wordt door Al-Qaeda, is ook de honingindustrie in vooral Jemen en Pakistan een belangrijke bron van legitieme inkomsten voor de terroristen. Aangezien honing wordt bewaard en getransporteerd in grote vaten, wordt deze substantie aanzien als ideaal voor de smokkel van wapens, drugs of geld. Legitieme handel in honing is een typevoorbeeld van de mate waarin een terroristische organisatie van het kaliber van Al-Qaeda uitgekookt is. Enerzijds krijgt men legale inkomsten binnen uit de honinghandel en anderzijds kan deze handel perfect dienst doen als dekmantel voor allerlei smokkelwaren. Linken met criminele organisaties en drugs(bendes) zijn doorgaans dan ook niet ver te zoeken, vanwege de enorme winsten die hiermee gemaakt kunnen worden.<sup>145</sup> Vaak worden opium en Afghanistan in één

---

<sup>143</sup> R. GUNARATNA, *Inside Al-Qaeda: global network of terror*, Londen, Hurst & Company, 2002, pp. 60-61.

<sup>144</sup> M. BASILE, "Going to the source: why Al Qaeda's financial network is likely to withstand the current war on terrorist financing" in *Studies in Conflict and Terrorism*, 27, (2004), x, pp. 169-170.

<sup>145</sup> J. MILLER en J. GERTH, "Trade in honey is said to provide money and cover for Bin Laden" in *New York Times*, 11/10/2001, xx-xx.

enkele zin uitgesproken, omwille van het feit dat opium één van de belangrijkste landbouwproducten is in Afghanistan.

Osama Bin Laden heeft zich hiernaast ook nog ingewerkt in talloze andere bedrijven over heel de wereld, - van Zweden tot Irak - waar hij op een legitieme manier tracht een constante geldstroom naar zijn terroristische organisatie vrij te krijgen. Dit was ook het geval in Soedan, het land waarnaar Bin Laden vluchtte na zijn ‘verbanning’ uit Saoedi-Arabië in 1992. Hier wist Bin Laden een monopolie te verwerven in de meest winstgevende (landbouw)sectoren als gevolg van zijn eerder getoond engagement in bepaalde overheidsprojecten zoals de aanleg van autowegen of de luchthaven.<sup>146</sup> Echter, het belangrijkste monopolie dat Bin Laden in Soedan verwierf, was dat op de gomindustrie via zijn bedrijf ‘Gum Arabic Company Ltd.’. Arabische gom wordt gemaakt van Soedanese acacia’s en is wereldwijd erg gewild voor de verwerking van snoepgoed, frisdranken en medicijnen. Aangezien heel de wereld vragende partij was voor dit goed, stond Bin Laden in de sterkste positie en kon hij aldus een belangrijke geldtoevoer naar zijn organisatie verzilveren.<sup>147</sup>

De *tweede pijler* is gebaseerd op de inkomsten uit financiële transacties die veelal verborgen blijven voor elke vorm van toezicht door de bevoegde instanties. Twee op de Sharia-wet gebaseerde systemen krijgen hier bijzondere aandacht. Het gaat hier in de eerste plaats om kleine geldbedragen die worden getransfereerd via het in de islamwereld bekende ‘hawala-systeem’. Al-Qaeda maakt sinds jaar en dag gebruik van dit systeem, waarvan het bestaan bekend is bij de westerse veiligheidsdiensten, maar waar totnogtoe nog geen adequate aanpak tegenovergesteld is kunnen worden. ‘Hawala’ is een door islamterroristen vaak gebruikte methode waarbij men sommen geld kan transfereren van de ene persoon naar de andere, zonder dat de geldstroom effectief kan worden opgespoord. In het ene land wordt contant geld gedeponereerd door een persoon en in het andere land wordt het geld als het ware opgehaald door iemand anders.<sup>148</sup> Zodra de transactie een feit is, worden alle bewijsstukken en documenten vernietigd. Het systeem wordt vandaag ook nog gebruikt door Aziatische en

---

<sup>146</sup> P. BERGEN, *Holy terror, Inc.: Inside the secret world of Osama Bin Laden*, New York, Free Press, 2001, pp. 47-49.

<sup>147</sup> S. REEVE, *The new jackals: Ramzi Yousef, Osama bin Laden and the future of terrorism*, Londen, Northeastern University Press, 1999, p. 178.

<sup>148</sup> COMMITTEE ON BANKING, HOUSING AND URBAN AFFAIRS en SUBCOMMITTEE ON INTERNATIONAL TRADE AND FINANCE, *Hawala and underground terrorist financing mechanisms: hearing before the subcommittee on international trade and finance*, Paper gepresenteerd op 107de Congres 1ste sessie, x, American Congress, 14/11/2001, xx-xx.

Afrikaanse immigranten die geld naar huis willen sturen zonder een verzender of een ontvanger te hoeven op te geven. Een belangrijke schakel in dit hele informele systeem is de tussenpersoon, de ‘hawaladar’, die zorgt dat het geld op zijn bestemming geraakt en bij wie de ontvanger het geld ook kan afhalen.<sup>149</sup> In plaats van effectief geld te verzamelen en door te zenden van de ene persoon naar de andere, zorgt de ‘hawaladar’ er gewoon voor dat de persoon in het land van bestemming hetzelfde bedrag krijgt als datgene dat ‘verzonden’ werd in het land van oorsprong. Vaak is een telefoontje of een fax van de ene ‘hawaladar’ naar de andere ‘hawaladar’ voldoende om een bepaald bedrag uit te kunnen keren aan de ontvanger. Net omwille van de geheimhouding en de snelheid van transacties zijn de kwaliteiten van het ‘hawala-systeem’ uiterst aantrekkelijk voor terroristische groeperingen om aan inkomsten te geraken. Hawala’s vereisen dus een netwerk van mensen met contactpersonen over heel de wereld en betrouwbare reputaties. Het systeem zorgt ervoor dat er financiële reserves over heel de wereld ontstaan voor Al-Qaeda.<sup>150</sup>

Islamitische bankinstellingen vormen een tweede onderdeel van de tweede pijler waarop de financiële structuur van catastrofaal terroristische organisaties gebaseerd is. Een belangrijke randvoorwaarde voor het islamitische bankwezen en tevens verschil met de westerse banken is dat bankiers noch klanten iets mogen verdienen aan intresten op geldbedragen. Niettegenstaande deze door de Sharia voorgeschreven regels, worden deze islamitische instellingen toch gekenmerkt door een gebrek aan zelfdiscipline. Bovendien is er geen eenduidigheid over wat ze met winsten moet doen die toch geen intresten zijn. De ene stelt dat deze in de interne werking van de bank moet worden geïnvesteerd, de ander meent dat het geld in liefdadigheidsprojecten moet worden gepompt.<sup>151</sup> Al deze onduidelijkheid werkt de geldstroom naar Al-Qaeda almaar meer in de hand.

Het grote voordeel van islamitische bankinstellingen ten opzichte van westerse heeft te maken met haar geografische positie. Immers, deze banken liggen in staten waar de bodem rijk is aan olie en andere natuurlijke rijkdommen, waar het Westen zo afhankelijk van is. Het zijn deze banken die het eerst met de grote financiële transacties en investeringen die in de oliestaten worden gedaan, in contact komen. Op het feit dat het islamitische bankwezen met het oog op die transacties wereldwijd op de kapitaalmarkten aanwezig is, heeft Al-Qaeda goed ingespeeld. De terroristen gebruiken de islamitische banken dan als façade, om hun

---

<sup>149</sup> L. NAPOLEONI, *o.c.*, pp. 181-182.

<sup>150</sup> H. W. KUSHNER, *o.c.*, p. 138.

<sup>151</sup> I. WARDE, *Islamic finance in the global economy*, Edinburgh, Edinburgh University Press, 2000, p. 144.

financiële transacties enigszins te camoufleren.<sup>152</sup> Islamitische financiële instellingen transfereren dan hoge bedragen naar westerse rekeningen, zonder de eigenlijke bestemmingen van die transacties te kennen. Zo werd bijvoorbeeld het geld voor de aanslag op President Mubarak van Egypte door de grootste Saoedische bank op Al-Qaeda rekeningen gestort, via een Amerikaanse en een Britse rekening, zonder dat de bank zelf wist wat er met het geld stond te gebeuren.<sup>153</sup>

De *derde pijler* waarop de financiering van Al-Qaeda berust, is die van de islamitische liefdadigheidsinstellingen. De terroristische groepering van Bin Laden speelt handig in op de zwakke financiële regulering van de zogenaamde ‘failed states’ en de al even zwakke regelgeving voor wat betreft liefdadigheid in het hele Midden-Oosten, om haar terroristische kas te spijzen. Deze liefdadigheden lijken een voor de buitenwereld oncontroleerbare en stabiele bron van inkomsten van de organisatie te zijn. Deze steun is hoofdzakelijk gebaseerd op het islamitische principe van de ‘zakat’, het geven van aalmoezen, dat verplicht is voor elke gelovige moslim die de islam naleeft.<sup>154</sup> Hoewel de meeste van die aalmoezen in realiteit ook effectief naar liefdadigheidsprojecten gaan, is er toch nog een significant deel dat ten voordele van terroristische groeperingen opzij wordt gezet.

In tegenstelling tot terroristische groeperingen als Hezbollah of Hamas gebeurt bij Al-Qaeda de financiering via liefdadigheidsorganisaties, niet-gouvernementele en andere humanitaire organisaties in eerder verdeckte termen. Het is via deze organisaties dat ook de niet-extremistisch gezinde moslim, die zijn verplichte ‘zakat’ stort, toch een terroristische organisatie als Al-Qaeda financieel steunt, zonder er zich zelf van bewust te zijn.<sup>155</sup> Om een beeld te geven van de omvang van deze bron van inkomsten: het bedrag afkomstig uit de ‘zakat’ van alleen maar de Saudische koninklijke familie bedraagt jaarlijks 12 miljard US \$.<sup>156</sup>

---

<sup>152</sup> L. NAPOLEONI, *Modern jihad: tracing the dollars behind the terror networks*, Sterling, Pluto Press, 2003, p. 126.

<sup>153</sup> X, “Saudi executives give funds to Osama Bin Laden” in *USA Today*, 29/10/1999, xx-xx.

<sup>154</sup> M. HUBAND, “Inside Al-Qaeda. Bankrolling Bin Laden” in *Financial Times*, 29/11/2001, xx-xx.

<sup>155</sup> M. BASILE, *l.c.*, pp. 173-174.

<sup>156</sup> D. PALLISTER en O. BOWCOTT, “Banks to shut doors on Saudi royal cash” in *Guardian*, 17/07/2002, xx-xx.

### 4.2.2 Zelfmoordterrorisme

Om een nog grotere destructiecapaciteit te creëren zonder dat men noodzakelijkerwijs de stap hoeft te zetten naar massavernietigingswapens, beroepen de terroristen van de catastrofale soort zich op het eeuwenoude gebruik van zelfmoordcommando's, die dus hun gepleegde aanslagen met hun leven bekopen: “... *operaties die niet succesvol genoemd kunnen worden zonder de dood van de dader, iets waarvan hij of zij zich op voorhand bewust is.*”<sup>157</sup> Zelfmoordterrorisme wordt met andere woorden algemeen beschouwd als de meest agressieve vorm van terrorisme, die de dood van de terrorist vereist om het welslagen van een aanslag te bewerkstelligen. De dood van de zelfmoordterrorist gaat dus steeds gepaard met de dood van doorgaans een massa andere slachtoffers. Terroristen maken in dat geval een strategische keuze, dit in tegenstelling tot de perceptie als zou het gaan om niet meer dan impulsieve gekken. Het brein van een zelfmoordterrorist is ook niet vergelijkbaar met dat van een seriemoordenaar of een ordinaire crimineel.

Het fenomeen van het zelfmoordterrorisme kreeg na de aanslagen van 11 september 2001 opnieuw massale aandacht, hoewel het tevoren reeds een met succes beproefd middel was van onder andere Palestijnse terroristen in hun strijd tegen Israël.<sup>158</sup> Voor de terroristen van Al-Qaeda zelf was het keerpunt de zelfmoordaanslagen tegen Amerikaanse en Franse legerbases in Beiroet in 1983. Deze aanslagen zorgden er immers voor dat die troepen zich uiteindelijk terugtrokken uit Libanon - een objectief dat Al-Qaeda vandaag ook beoogt in de door de Amerikanen bezette moslimlanden (cfr. supra) - waardoor men het gebruik van zelfmoordaanslagen als een zeer doeltreffend middel is gaan beschouwen tegen de westerse vijand.<sup>159</sup> Het is ook zeer doeltreffend, omwille van de controle die de terrorist heeft over het in te zetten wapen. Men kan op die manier immers zelf beslissen op welk moment een bom tot ontploffing moet komen en desnoods de explosie uitstellen naargelang de omstandigheden, dit in tegenstelling tot springtuigen die van op een veilige afstand tot ontploffing worden gebracht. Vooral voor wie de gesofisticeerde technologie te duur is, is de oplossing van de terrorist die zichzelf opblaast, een in financiële termen goedkoop alternatief. Een

---

<sup>157</sup> H. MALKA, “Must innocents die? The Islamic debate over suicide attacks” in *Middle East Quarterly*, 10, (2003), 2, p. 19.

<sup>158</sup> H. KHASHAN, “Collective Palestinian frustration and suicide bombing” in *Third World Quarterly*, 24, (2003), 6, pp. 1049-1050.

<sup>159</sup> A. K. CRONIN, “Terrorists and suicide attacks” in *CRS Report RL 32058*, x, (2003), x, p. 4.



zelfmoordterrorist met zijn menselijk verstand, eventueel een dosis spijkers en enkele kilogram TNT vormen samen al gauw een ‘slimme bom’.<sup>160</sup>

Voor terroristische doelwitten is het bijzonder moeilijk om zich te beveiligen tegen dit soort van terrorisme, wat vooral het Westen vandaag de dag erg kwetsbaar maakt voor catastrofaal terroristisch geweld. De zelfmoordterroristen van ‘9/11’ hadden zich immers jarenlang voorbereid op hun operaties en waren als zodanig perfect op de hoogte van de Amerikaanse cultuur en ‘way of life’. Hun intelligentie en kennis van de westerse gang van zaken maakten het uitzonderlijk moeilijk voor de veiligheidsdiensten om hen op voorhand op te sporen.<sup>161</sup> Baudrillard vat het als volgt samen: “*Zij (de terroristen) hebben zelfs gebruik gemaakt van de banaliteit van het alledaagse Amerikaanse leven als dekmantel en als camouflage. Slappend in de voorsteden, lezend en studierend met hun families, vooraleer ze zichzelf plotseling activeerden tot bommen. Deze onberispelijke werkwijze is bijna even terroristisch als de aanslagen van 11 september zelf, aangezien ze van elk individu een potentiële verdachte maakt.*”<sup>162</sup> Ook in Spanje werden de aanslagen gepleegd door volledig in het westerse leven geïntegreerde moslims, ook wel ‘takfiri’s’ genoemd. Deze ‘takfiri’s’ leven zo onopvallend mogelijk en mogen er zich ter assimilatie met de westerse cultuur een voor een gelovige moslim atypische levensstijl op na houden, waardoor ze niet herkenbaar zijn aan hun uiterlijk. Ze mogen in naam van Allah zelfs zondigen en misdaden begaan, wat overigens belangrijk gebleken is voor Al-Qaeda. Het inzetten van criminelen die de knepen van het vak kennen, een onopvallend leven weten te leiden en weten hoe ze de politie moeten ontwijken, is cruciaal gebleken (in Spanje) bij het zich voorbereiden op terroristische aanslagen.<sup>163</sup>

De Spaanse politie gaat ervan uit dat de aanslagen van 11 maart 2004 in Madrid slechts het begin moesten vormen van een reeks van terroristische bomaanslagen van Al-Qaeda. Het feit dat Al-Qaeda zich als catastrofaal terroristische organisatie doorgaans kenmerkte door het gebruik van zelfmoordaanslagen was hiervoor immers een sterke aanwijzing, aangezien de plegers van de aanslagen in Madrid zelf niet op de treinen bleven om zichzelf mee op te blazen. Ook vond men enige tijd later op de spoorverbinding tussen

---

<sup>160</sup> M. MOORE en J. W. ANDERSON, “Suicide bombers give an edge to Palestinians” in *International Herald Tribune*, 19/08/2002, xx-xx.

<sup>161</sup> B. DAVIES, *o.c.*, pp. 232-233.

<sup>162</sup> J. BAUDRILLARD, *The spirit of terrorism*, Londen, Verso, 2002, p. 20.

<sup>163</sup> P. TAYLOR, *The new Al-Qaeda: the drug dealer, the estate agent and the telephone man*, Canvas, 12/03/2006 (Documentaire).

Sevilla en Madrid een nieuwe gelijkaardige bom als die die in Madrid gebruikt werden. Men ging er dan ook meer en meer van uit dat de Al-Qaeda-terroristen nog een hele resem aanslagen gepland hadden vooraleer ze zelfmoordterrorisme als eindritueel zouden toepassen om zichzelf tot het martelaarschap te verheffen.<sup>164</sup>

Dan is er natuurlijk ook de vraag *waarom* Al-Qaeda-terroristen zichzelf de dood injagen om hun westerse vijand leed te berokkenen. Men kan zich afvragen of er überhaupt een logica achter het fenomeen van de zelfmoordaanslagen zit en zo ja, welke logica zou dat dan zijn? Ten eerste is er sprake van een *strategische logica*. Organisaties als Al-Qaeda moeten op één of andere manier geloven in het nut van zulke operaties met het oog op haar objectieven. Ten tweede is er ook een *sociale logica* te vinden. Immers, zelfmoordterrorisme wordt vooral door extremistische moslims massaal gesteund (cfr infra). Ten derde is er ook een *individuele logica*, die meer klaarheid brengt in de persoonlijke motivatie van de zelfmoordterrorist, die zijn eigen leven opoffert om anderen te doden.<sup>165</sup>

Om de *strategische logica* achter het zelfmoordterrorisme van Al-Qaeda te begrijpen, kan er verwezen worden naar de aanslagen tegen Amerikaanse en Franse troepen in Libanon in 1983 (cfr. supra). Deze zorgden ervoor dat de heidense vijand zich terugtrok en dus toegaf aan de eisen van de terroristen, uit schrik voor nog meer slachtoffers. Immers, de religieuze motivatie mag dan wel een belangrijk punt zijn voor het islamitisch fundamentalistisch terrorisme, de catastrofale terroristen streven hoofdzakelijk directere, wereldse doelen na, in het bijzonder de terugtrekking van militaire troepen uit wat terroristen als hun thuisland beschouwen.<sup>166</sup> Er is overigens geen enkele expliciete band tussen de teksten uit de Koran en het fenomeen van het zelfmoordterrorisme. Fanatieke zelfmoordterroristen zonder echte kennis van de islam zijn minstens even courant aanwezig. Pas sinds de aanslagen van ‘9/11’ worden de meeste zelfmoordaanslagen door ‘jihadi’s’ gepleegd. Tevoren ging het veelal om groeperingen zonder enige religieuze missie, zoals de Tamiltijgers op Sri Lanka of de PKK in Turkije.<sup>167</sup> In het geval van Osama Bin Laden en Al-Qaeda is hun meer wereldse motivatie de terugtrekking van alle Amerikaanse militairen uit de regio rond de Perzische Golf en

---

<sup>164</sup> P. TAYLOR, *ibid.*

<sup>165</sup> R. A. PAPE, *Dying to win: the strategic logic of suicide terrorism*, New York, Random House, 2005, p. 21.

<sup>166</sup> D. M. EDELSTEIN, “Occupational hazards: why military occupations succeed or fail” in *International Security*, 29, (2004), 1, pp. 50-55.

<sup>167</sup> S. ATRAN, “Genesis of suicide terrorism: supporting online material” in *Science*, 299, (2003), 5612, pp. 1534-1539.

Afghanistan met nadien de installatie van een islamitisch regime dat het westerse imperialisme moet tegenhouden. Zelfmoordaanslagen tegen westerse doelen leggen in die optiek een enorme politieke druk op de schouders van de wereldleiders, gezien de hogere graad van dodelijkheid die zulke aanslagen met zich meebrengen. Hoe langer zulke aanslagen blijven aanhouden en dus hoe meer slachtoffers ze maken, hoe groter de binnenlandse druk zal worden op de Amerikaanse politici. Al-Qaeda gaat er dus vanuit dat haar politieke objectief eerder dichterbij komt mét het gebruik van zelfmoordaanslagen dan zonder, net zoals elke rationele actor zijn winsten gemaximaliseerd wil zien. Bovendien zijn zelfmoordaanslagen doorgaans erg goedkoop, zeker wanneer men kijkt naar de gevolgen die één enkele zelfmoordterrorist teweeg kan brengen.<sup>168</sup>

Zelfmoordterroristen volgen ook een *sociale logica*, die regelrecht indruist tegen wat algemeen aanvaard wordt. Groeperingen die zelfmoordaanslagen ondernemen zijn immers niet puur uit op het verrijken van haar leiders door middel van criminele activiteiten, noch zijn het louter religieuze sektarische gemeenschappen die zich afsluiten van de rest van de samenleving. Het tegenoverstelde lijkt waar te zijn: een groepering als Al-Qaeda genereert een zekere publieke steun in bepaalde gemeenschappen, vooral in de landen en gebieden die zich bevrijd willen zien van buitenlandse militaire bezetters. Steun van de gemeenschappen waaruit men de zelfmoordterroristen rekruteert, is vooral van belang met het oog op het fenomeen van het martelaarschap, een fenomeen dat slaat op de erkenning, herinnering en verering door een publiek nadat men overleden is.<sup>169</sup> Wanneer de samenleving een toekomstige zelfmoordterrorist aanvaardt in die hoedanigheid, zal deze persoon meer geneigd zijn om die zelfmoordacties uit te voeren, dan wanneer men hem geen steun geeft en dus niet tot het martelaarschap zal verheffen na zijn dood. Een zelfmoordterrorist wil dus zeker zijn dat zijn dood niet onopgemerkt voorbij gaat in zijn eigen omgeving, zodat hij de status van martelaar kan verwerven. Het is hij die zal sterven bij zijn terroristische activiteiten, maar uiteindelijk zal het de gemeenschap zijn waar hijzelf deel van uitmaakte, die zal beslissen of hij een martelaar zal worden na zijn dood.<sup>170</sup>

---

<sup>168</sup> B. HOFMANN en G. H. McCORMICK, "Terrorism, signaling and suicide attack" in *Studies in Conflict and Terrorism*, 27, (2004), 4, pp. 251-252.

<sup>169</sup> M. CRENSHAW, "Suicide terrorism in comparative perspective" in M. CRENSHAW (ed.), *Countering suicide terrorism: an international conference (Herzliya, Israel)*, The International Policy Institute for Counter-Terrorism, 2001, p. 26.

<sup>170</sup> R. A. PAPE, *o.c.*, pp. 80-82.

De *individuele motivatie* van zelfmoordterroristen is misschien wel de belangrijkste en hangt samen met de sociale logica van hierboven. Zoals aangehaald, zijn zelfmoordactivisten zelden zomaar sociaal en/of geestelijk gestoorde gekken. Dat hun extreme daden het gevolg zijn van een zeer extreem geloof of psyche klopt dus niet. Velen van hen jagen zichzelf mee de dood in voor een in hun ogen gemeenschappelijk objectief. Het bekende sociologische werk van Emile Durkheim over zelfmoord kan één en ander verduidelijken. De meest voorkomende vorm van zelfmoord is ‘egoïstische zelfmoord’, die voorkomt wanneer het individu sterk geïsoleerd leeft van zijn samenleving en vrijwillig voor de dood kiest als enige uitweg uit zijn lijdensweg. Vooral voor ‘9/11’ volstond vaak het beeld van de jonge, mannelijke moslim die zijn aanslagen uitvoerde tegen ongelovigen met het oog op een plaats in het paradijs na zijn dood. Hij kon gezien worden als een zeloot, een fanaticus, die voor zichzelf zowel economisch als sociaal gezien weinig kansen zag tijdens zijn leven en dus voor de dood koos als teken van wanhoop, als enige uitweg. De belofte van het martelaarschap kan hierbij nog een extra stimulans zijn voor individuen van wie het leven op zich al weinig zinvol leek.<sup>171</sup> ‘Altruïstische zelfmoord’ gebeurt wanneer iemand te zeer is opgenomen in de samenleving en men verknocht is geraakt aan haar waarden en haar leden. Men ziet zelfdoding dan als een plicht ten opzichte van de gemeenschap. Een laatste vorm van zelfmoord, de ‘fatalistische zelfmoord’, komt voor wanneer mensen zich te zeer beperkt weten in hun leven als gevolg van een overmatige regulering en een te strenge discipline. Men wordt dan als het ware gehersenspoeld om zo weinig mogelijk onafhankelijk te kunnen denken. Hierdoor wordt het individu erg kwetsbaar, zodat het gemakkelijker te overhalen valt om acties te ondernemen die vaak tegen zijn eigen wil ingaan. De massale collectieve zelfmoorden van verschillende religieuze sekten kunnen hieronder gecatalogeerd worden.<sup>172</sup>

De theorie van Durkheim over zelfmoord toepassend op Al-Qaeda-zelfmoordterroristen komt men tot de conclusie dat het vooral om ‘altruïstische zelfmoorden’ gaat. Zij die zelfmoordterrorist worden, zijn namelijk te zeer geïntegreerd in een gemeenschap, waardoor die gemeenschap druk kan zetten op het individu om persoonlijke opofferingen te doen voor het gemeenschappelijk goed. Hoe meer een persoon gehecht is aan de groep waartoe hij behoort, hoe meer deze persoon geneigd zal zijn om zichzelf om te

---

<sup>171</sup> D. WILLIAMS, “Where Palestinian ‘martyrs’ are groomed: West Bank City of Jenin emerges as suicide bomb capital” in *The Washington Post*, 15/08/2001, p. A1.

<sup>172</sup> D. WINN, *The manipulated mind: brainwashing, conditioning, and indoctrination*, Cambridge, Malor Books, 2000, xx-xx.

brengen ‘omdat het zijn plicht is ten opzichte van de overige groepsleden’.<sup>173</sup> Ook het feit dat wie zich opoffert voor zijn gemeenschap na zijn dood de religieuze status van martelaar zal toegedicht krijgen, speelt mee omwille van de puur persoonlijke ‘voordelen’ die dat martelaarschap het individu biedt na zijn dood: onder andere een plaats in het paradijs met een weelde die men tijdens zijn leven nooit zou kunnen bereiken.<sup>174</sup> Een moslim geestelijke verwoordde het zo: “... *hij die zelfmoord pleegt, doet dit voor zichzelf en eigen profijt... [...] ... hij die zichzelf van het leven berooft voor het martelaarschap, doet deze opoffering voor zijn religie, zijn natie...*”<sup>175</sup>

Het feit dat Al-Qaeda haar zelfmoordaanslagen veelal met meerdere zelfmoordterroristen tegelijk en in groep uitvoert, is ook een aanwijzing in de richting van ‘altruïstische zelfmoord’, aangezien de groep terroristen in dat geval een collectief opzet nastreeft of het bereiken van een gezamenlijk objectief, dat de eigen dood overstijgt.<sup>176</sup> Ook de aanslagen van 11 september 2001 en die van 7 juli 2005 werden door verscheidene zelfmoordterroristen tegelijk en in groep gepleegd. De rol van die groep in de totstandkoming van zelfmoordterrorisme mag niet onderschat worden. Sageman heeft op basis hiervan zijn ‘bunch-of-guys-theory’ ontwikkeld. De jongemannen die de aanslagen pleegden, deden dit op basis van hun jarenlange vriendschapsband, die de basis werd van hun radicalisering tot ‘jihadi’ op een later tijdstip. De sterke band binnen de groep ging de groepsleden op termijn zodanig isoleren van hun eigen leven en hun eigen onafhankelijkheid vervangen, waardoor de groep op de eerste plaats kwam te staan in plaats van hun voorheen sterke familiebanden: de groep diende als surrogaat voor de familie.<sup>177</sup> Groepsdynamica die hun individuele persoonlijkheden onderdrukte, was met andere woorden cruciaal om inzicht te krijgen in hun evolutie tot zelfmoordterrorist.

Het sociaal psychologisch experiment uit de jaren ’50, uitgevoerd door Solomon Asch, kwam reeds veel vroeger tot dit besluit omtrent groepconformiteit. Voor het experiment werden verschillende proefpersonen in een kamer verzameld, terwijl ze een afbeelding met lijnstukken te zien kregen. Elke proefpersoon afzonderlijk moest beoordelen

<sup>173</sup> E. DURKHEIM, *Suicide: a study in sociology*, New York, Free Press, 1951, p. 219.

<sup>174</sup> A. MOGHADAM, “Palestinian suicide terrorism in the Second Intifada: motivations and organizational aspects” in *Studies in Conflict and Terrorism*, 26, (2003), x, pp. 71-72.

<sup>175</sup> SHEIKH YUSSUF AL QARADHAWI geciteerd in S. ATRAN, “Genesis of suicide terrorism” in *Science*, 299, (2003), x, p. 6.

<sup>176</sup> R. A. PAPE, *o.c.*, pp. 185-186.

<sup>177</sup> M. SAGEMAN, *o.c.*; X, *Over Leven: analyse van de zelfmoordterrorist*, Canvas, 12/03/2006 (Documentaire).

welk lijnstuk dezelfde lengte had als een standaard lijnstuk op een andere tekening. Echter, slechts één van de proefpersonen was echt. De overige proefpersonen werd gevraagd om opzettelijk allemaal het foute lijnstuk aan te duiden, ter beïnvloeding van die ene echte proefpersoon. Langzaam maar zeker ging die ene echte proefpersoon zich conformeren aan de foute meningen van de overige aanwezigen, ook al verschilden die van zijn eigen persoonlijke visie.<sup>178</sup>

Toegepast op de groep zelfmoordterroristen betekent dit dus dat de jongemannen in kwestie zich aanpasten aan de groep, ook al hielden ze er heel persoonlijk een andere mening op na. Elk van hen wilde bij de groep horen om niet uit de toon te vallen. Uiteindelijk werden dus ook de op het eerste zicht onschuldige mannen zodanig door de groepsgeest gegrepen, dat ze hun eigen persoonlijkheid achterwege lieten en zich volledig aan de groep overgaven. Deze sterke groepsdynamica, doorgaans in combinatie met de radicale preken van extremistische imams, hebben ervoor gezorgd dat de terroristen overgingen tot het uitvoeren van hun zelfmoordaanslagen tegen westerse doelwitten.

In het geval van Mohammed Atta, één van de leiders van de aanslagen van '9/11', was zelfmoord niet de enige uitweg zoals dat het geval is bij 'egoïstische zelfmoord', aangezien hij hoogopgeleid was, afkomstig was uit een welstellende familie en bovendien goed geïntegreerd was in de westerse cultuur, waarin hij toekomstperspectieven had.<sup>179</sup> De stereotypes wat betreft arme en laaggeschoolde zelfmoordterroristen zijn met andere woorden langzamerhand aan het vervagen, waardoor men nu al kan stellen dat 'de zelfmoordterroristen van de 21<sup>ste</sup> eeuw' geen enkel eenduidig profiel kan worden aangemeten.<sup>180</sup>

Iedereen kan dus met andere woorden zelfmoordterrorist worden. Heel gewone mensen zijn in staat tot uiterst extreme daden, zoals in dit geval het zichzelf bewust doden bij een aanslag tegen anderen. De combinatie van extreme handelingen en het leiden van een verder onopvallend leven, maken de hedendaagse zelfmoordterrorist nog opmerkelijker. De herhaaldelijk bekomen resultaten van de beroemde psychologische experimenten van Stanley Milgram aan de Yale-universiteit uit de jaren '60-'70 brachten reeds conclusies in die richting

---

<sup>178</sup> S. E. ASCH, "Opinions and social pressure" in *Scientific American*, 193, (1955), x, pp. 31-35.; S. E. ASCH, "Effects of group pressure upon the modification and distortion of judgments" in H. GUETZKOW (ed.), *Groups, leadership and men*, New York, Russel & Russel, pp. 180-184.

<sup>179</sup> A. IMMELMAN, *The personality profile of September 11 hijack ringleader Mohamed Atta*, Collegeville, Saint John's University, 2001, xx-xx.

<sup>180</sup> J. BENNET, "Rash of new suicide bombers exhibit no patterns or ties" in *The New York Times*, 21/06/2002, p. A1.

aan het licht. Onder het voorwendsel van een experiment over leerprocessen en het menselijk geheugen, ging Milgram van start met een experimentreeks die de gehoorzaamheid en boosaardige autoriteit bij zijn proefpersonen testte. Hiervoor waren twee proefpersonen nodig: één zou een leerling zijn die bepaalde dingen uit het hoofd moest leren, terwijl de andere de rol van leraar op zich nam. De leerling-proefpersoon was in realiteit echter een acteur, die op de hoogte was van het echte experiment. De enige proefpersoon die dus getest werd, was die die de leraar vertolkte. De leraar werd in staat gesteld om zijn leerling te straffen met elektrische schokken door te drukken op een knop, gaande van lichte tintelingen tot schokken met een dodelijke intensiteit, bij elke fout die de laatstgenoemde maakte. Zelfs wanneer de leerling-proefpersoon huilde en smeekte dat hij met het experiment wilde stoppen omwille van de onverdraagzame elektrische schokken die hij moest doorstaan, ging de leraar-proefpersoon door met het geven van de straffen, tot de (in scène gezette) dood van zijn leerling.<sup>181</sup> Uit dit experiment kan men dus afleiden dat men niet eens gek of kwaadaardig hoeft te zijn om tot extreme daden in staat te zijn. De enige bepalende factor blijkt de juiste context te zijn waarin die daden zich moeten voordoen.

De rekrutering van strijders voor haar ‘jihad’ wordt door Al-Qaeda meer en meer gedaan in de westerse wereld zelf. Daarvoor doelt de organisatie nog steeds hoofdzakelijk op arme moslimgemeenschappen, waarvan men de jonge leden kan lokken met garanties op een beter leven. Deze jongemannen krijgen via een mondiaal netwerk van moskeeën geld toegestopt en worden vervolgens naar trainingskampen gestuurd in Pakistan, Afghanistan, Jemen, Nigeria en Soedan, waar hen een extreme en agressieve interpretatie van de islam wordt aangeleerd en opgelegd en waar de haat tegenover het Westen sterk ontwikkeld wordt.<sup>182</sup> Toch slaagt men er zelden in om de opgeleide terroristen ook tot zelfmoordterrorist te bekeren en hen de stap te laten zetten om hen voor het vooropgezette ideaal te laten sterven. Daarnaast is ook het onderwijs zelf in moslimlanden nog mede verantwoordelijk voor de rekrutering en de ontwikkeling van zelfmoordterroristen. Daar wordt van jongsafaan ook een gewelddadige versie van de Koran gepredikt in de ‘madrasas’, Koranscholen voor voornamelijk arme jongeren. Aanvankelijk werden hier de leden van de Afghaanse Taliban opgeleid, maar na de steun van Bin Laden aan die Taliban kon ook Al-Qaeda er gaan

---

<sup>181</sup> S. MILGRAM, *Obedience to authority: an experimental view*, New York, Harper & Row, xx-xx.; S. MILGRAM, “Some conditions of obedience and disobedience to authority” in *Human Relations*, 18, (1965), x, pp. 57-63.

<sup>182</sup> D. McGRORY, “UK muslim volunteers for Kashmir war” in *The Times*, 28/12/2000, xx-xx.

rekruteren. Aangezien deze scholen gesponsord worden door privé-financiers en ‘liefdadigheidsorganisaties’ zijn ze vrij in het verkondigen van een gewelddadige versie van de islam en van haat ten aanzien van het Westen.<sup>183</sup>

### 4.2.3 Nieuwe media

De catastrofale terroristen van Al-Qaeda maken handig gebruik van het actuele proces van globalisering en modernisering van de bestaande technologie, waarmee ze kwalitatief een belangrijke voorsprong kunnen nemen op het klassiek terrorisme. Moderne communicatiemiddelen hebben een enorme impact gehad op het terrorisme als fenomeen. Zonder (nieuwe) moderne media zou het ongetwijfeld maanden geduurd hebben, vooraleer bepaalde landen op de hoogte waren van de aanslagen van 11 september 2001. Met behulp van satellieten kon de hele planeet het hele gebeuren echter rechtstreeks en op de voet volgen, waardoor gesteld kan worden dat de media hebben bijgedragen tot de globalisering van het terrorisme. Het werd aangewakkerd onder de burgers en bijgevolg werd de druk op overheden om maatregelen te nemen, opgevoerd.

Een manier van werken die Al-Qaeda vaak hanteert, is die van de videoboodschappen. Deze worden naar televisiestations gestuurd om een bepaalde boodschap een groot publiek te kunnen laten bereiken, zoals bijvoorbeeld vaak het geval is bij de opeising, toelichting of aankondiging van een aanslag. Televisiezenders zenden die boodschappen dan uit, vanwege de interessante informatie voor haar kijkers, iets waar een organisatie zoals Al-Qaeda op rekent omdat de media op die manier eigenlijk de bekendheid en de angst onder de bevolking in de hand werken.

Voor hun communicatie en informatie zijn catastrofale terroristen vandaag de dag zeer afhankelijk van het gebruik van e-mail en het Internet. De aanslagen van catastrofale terroristen van 11 september 2001 in New York, 11 maart 2004 in Madrid en 7 juli in Londen, werden bijvoorbeeld gepleegd door terroristen die achtergrondinformatie over hun te treffen doelwitten vonden op het internet en ook op die manier in contact bleven met elkaar voor wat

---

<sup>183</sup> J. STERN, “Pakistan’s jihad culture” in *Foreign Affairs*, 79, (2000), 6, pp. 118-120.



betreft de planning van de aanslagen en de stand van zaken bij de voorbereidingen.<sup>184</sup> Op het Web kan men zowel alle soorten wapens aankopen als te weten komen hoe men zelf een bom moet samenstellen. Via e-mail is het overigens mogelijk om boodschappen op een bepaalde manier te coderen, zodat het voor overheden praktisch onmogelijk is om de exacte boodschap ervan na te gaan en terroristen zich verzekerd weten van een veilige manier van communiceren over de hele wereld.<sup>185</sup> Ook cyberterrorisme is een gevreesd toekomstperspectief (cfr. supra).

Het Internet is ook een geschikt middel voor een groepering als Al-Qaeda voor haar antiwesterse propaganda. Door middel van een ruim aanbod van aan Al-Qaeda gelinkte websites, is de organisatie immers in staat om steun en sympathisanten over de hele wereld te ronselen. Vooral in het Midden-Oosten, waar de technologie hoe langer hoe meer vooruitgang boekt en ook het Internet terrein aan het winnen is, kan de terroristische virtuele oproep op een steeds groter wordend maatschappelijk draagvlak rekenen.<sup>186</sup>

Om een algemeen beeld te schetsen van welke middelen klassieke terroristen gebruikten en welke middelen de catastrofale terroristen ter hunner beschikking hebben, is het het eenvoudigste om te stellen dat de eerstgenoemde groep zich hoofdzakelijk wendde tot conventionele wapens, gezien de al bij al beperkte doelstellingen die deze terroristen zichzelf stelden. De financiële capaciteiten van de linkse klassieke terroristen kwamen hoofdzakelijk uit criminele activiteiten, waarvan de belangrijkste voorbeelden ongetwijfeld bankovervallen en gijzelingen met losgeld zijn. Het IRA kan daarnaast ook nog rekenen op de steun van de 'Irish-Americans', via hun NORaid-bijdrage. Catastrofaal terroristische organisaties hebben handig gebruik gemaakt van het veelbesproken proces van mondialisering, die niet alleen hun financiële voorzieningen faciliteert, maar eveneens zorgt voor een vergemakkelijking van hun werking tout court, ondermeer dankzij het Internet. Misschien wel het belangrijkste contrast met de klassieke terroristen is de inzet van zelfmoordterroristen. Door middel van deze 'techniek' is het voor catastrofale terroristen vaak veel makkelijker om een groot aantal dodelijke slachtoffers te maken, zonder de inzet van al te dure wapentuigen. Tegen het fenomeen van het zelfmoordterrorisme is preventief weinig te beginnen, wat nog maar eens gebleken is uit vooral de aanslagen in New York. Een mogelijk nog dodelijkere combinatie

---

<sup>184</sup> M. SAGEMAN, *o.c.*

<sup>185</sup> T. L. THOMAS, "Al-Qaeda and the Internet: the danger of 'cyberplanning'" in *Parameters*, 33, (2003), 1, pp. 112-113.

<sup>186</sup> BRITISH BROADCASTING CORPORATION NEWS, *Websites spread Al-Qaeda message*, Londen, BBC, 2002 (17/03/2006, BBC: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/technology/2566527.stm>).

met nucleaire wapens behoort dan ook tot de grootste angsten van de westerse veiligheidsdiensten.

## Hoofdstuk 5: Actieterrein

Het actieterrein is de geografische locatie waar terroristische organisaties actief zijn en waar ze hun aanslagen plegen. Het lijkt niet meer dan de logica zelve te zijn dat de plaats waar de aanslagen plaatsvinden samenhangt met de doelstellingen van de terroristen. Bepaalde objectieven zijn namelijk niet gebaat bij 'imperial overstretching', terwijl andere net wel een zo groot mogelijk actieterrein ambiëren. Klassieke terroristen zullen dan ook vaak een kleiner actieterrein hanteren dan de catastrofale terroristen. Die laatste groep bestaat vandaag de dag immers uit internationale terroristen, die zich bezighouden met transnationaal terrorisme, over de grenzen van een staat heen en zich niet tot één enkel land beperkend.

### 5.1 *Klassiek terrorisme*

Klassieke terroristen van de links-ideologische soort hadden als ultieme ambitie misschien wel de ontketening van een wereldwijde linkse revolutie, toch bleef hun voornaamste actieterrein binnen de landsgrenzen liggen van het land waaruit de terroristen zelf afkomstig waren. Dit wordt duidelijk wanneer men kijkt naar de gepleegde aanslagen van bijvoorbeeld de Duitse Baader-Meinhof-groepering, die - enkele uitzonderingen niet te na gesproken - doorgaans plaatsgrepen in West-Duitsland zelf. De terroristen van de RAF hadden het immers vooral gemunt op de Duitse regering, die in navolging van de imperialistische Verenigde Staten een kapitalistisch beleid voorstond (cfr. supra). Deze links-ideologische terroristische organisatie ontstond in Berlijn, vanwaar ze sinds begin jaren '70 haar aandacht geleidelijk heeft verlegd naar West-Duitsland.

Verder waren er ook enkele linken naar het buitenland: hoofdzakelijk Frankrijk en Nederland, en in mindere mate ook Italië, België en Denemarken. In Frankrijk en Nederland heeft de RAF nooit het plan gekoesterd om er terroristische aanslagen te plegen, in de hoop op die manier door de politie met rust gelaten te worden in die landen. De terroristen zagen die landen eerder als een veilige schuilplaats, waar niemand hen zou komen zoeken en waar ze in alle rust nieuwe aanslagen in West-Duitsland zelf op touw konden zetten. Op verschillende

plaatsen in deze landen hadden de terroristen tevens hun wapenopslagplaatsen.<sup>187</sup> Daarnaast konden de Baader-Meinhof-leden vaak ook rekenen op steun uit de Arabische wereld, waar hen trainings- en opleidingskampen werden aangeboden. Ook gebeurde het zeer sporadisch dat er een samenwerking ontstond tussen Palestijnse terroristen en de RAF, zoals dat het geval was bij de ontvoering van een topman van de werkgeversbond en de vliegtuigkaping van de ‘Landshut’ (cfr. supra). De vliegtuigkaping werd uitgevoerd door Palestijnse terroristen op vraag van de RAF om bijkomende druk te ontwikkelen op de West-Duitse overheid om zowel de vrijlating van gevangen genomen terroristen te bewerkstelligen als de betaling van een fikse som losgeld. Het vliegtuig belandde via Jemen in Mogadishu, Somalië.<sup>188</sup> Uiteindelijk pleegde deze klassiek terroristische organisatie één aanslag in het buitenland, namelijk tegen de Duitse ambassade in Zweden in 1975 (cfr. supra). Het feit dat de Duitse ambassade het slachtoffer was, bewijst nog maar eens de klemtoon die de RAF legde op binnenlandse doelstellingen waarbij ze zich slechts in uitzonderlijke omstandigheden liet verleiden tot terroristische aanslagen tegen buitenlandse doelwitten.<sup>189</sup>

Voor een separatistisch-nationalistische terroristische organisatie als het IRA of de ETA lijkt het zelfs nog meer voor de hand te liggen dat haar aanslagen voornamelijk binnen het territorium van de overkoepelende staat waarvan de terroristen zich afgescheiden willen zien, voorkomen. De Baskische afscheidingsbeweging ETA opereert voornamelijk in de Baskische autonome regio’s in Noord-Spanje. Daarnaast is ook de Spaanse hoofdstad Madrid een geliefkoosde locatie voor het terrorisme van de ETA, om druk te zetten op de Spaanse regering. Ook enkele Spaanse toeristische trekpleisters behoren, vooral tijdens de zomermaanden, tot het actieterrein. Hierdoor hoopt de organisatie immers één van de belangrijkste economische sectoren in Spanje te ontwrichten en aldus de Spaanse regering tot toegevingen te dwingen.<sup>190</sup> Zeer sporadisch worden ook doelwitten in Zuid-West Frankrijk gevisieerd, onder andere omwille van de geografische nabijheid ervan. Het valt slechts zeer uitzonderlijk voor dat de ETA effectief Spaanse of Franse doelwitten elders dan in het eigen land viseert.<sup>191</sup>

---

<sup>187</sup> H. J. HORCHEM, *l.c.*

<sup>188</sup> T. G. OTTE, *l.c.*

<sup>189</sup> DUITSLAND INSTITUUT AMSTERDAM, *o.c.*

<sup>190</sup> CABLE NEWS NETWORK, *ETA threatens tourists*, Atlanta, Time Warner, 2001, (20/03/2006, Time Warner: <http://archives.cnn.com/2001/WORLD/europe/03/30/spain.eta.02/index.html>).

<sup>191</sup> P. L. GRISET en S. MAHAN, *Terrorism in perspective*, Thousand Oaks, Sage Publications, 2003, p. 328.

Ook de ETA krijgt, net als de Baader-Meinhof-groepering, steun uit het buitenland voor de werking van haar terroristische organisatie. Verscheidene terroristen van de Baskische afscheidingsbeweging krijgen immers hun opleiding in trainingskampen in Libië, Libanon en Nicaragua. Libië, meer bepaald haar leider Khadafi, had zo haar eigen redenen voor de steun die het land in het verleden reeds gaf aan het IRA. Khadafi zelf was allerminst op de hoogte van de toenmalige situatie in Noord-Ierland, laat staan van de eisen die het IRA stelde. De enige zekerheid die hij had, was het feit dat het IRA opkwam tegen de Britten, waarin hij een kans zag om revanche te nemen voor de vroegere Britse steun aan de Amerikaanse bombardementen op de Libische hoofdstad Tripoli.<sup>192</sup>

Verder bestaan er duidelijke banden tussen het IRA en de ETA. Niet alleen informatie en technieken, ook wapens werden in het verleden al meermaals ter beschikking van elkaar gesteld door beide organisaties. Ook de politieke vleugels, Sinn Fein voor het IRA en Herri Batasuna voor de ETA, van beide separatistisch-nationalistische groeperingen, zijn enigszins aan elkaar gelinkt. Zo is bekend dat Gerry Adams, de leider van Sinn Fein, in het verleden al meermaals gesprekken heeft gevoerd met zijn collega's van Herri Batasuna over hun gelijkaardige situaties.<sup>193</sup> De aangehaalde buitenlandse contacten hebben echter niet gezorgd voor een verplaatsing van het actieterrein van de terroristische aanslagen van de ETA, aangezien de aanslagen tot op heden voornamelijk beperkt zijn gebleven tot het Spaanse grondgebied. Op 22 maart 2006 kondigde de ETA overigens een permanent staakt-het-vuren aan, na bijna 40 jaar van terroristische aanslagen.<sup>194</sup>

## 5.2 *Catastrofaal terrorisme*

Al-Qaeda's actieterrein is niet zo geconcentreerd als dat het geval is bij de klassieke terroristen. De organisatie van Osama Bin Laden opereert over de hele wereld, al doet ze dat sinds de 'war on terror' weliswaar via een gewijzigd organisatiepatroon (cfr. infra). Wereldwijd kan Al-Qaeda nog steeds terugvallen op een uitgebreid netwerk van terroristen, verspreid over een honderdtal landen, dat kan geactiveerd worden waar en wanneer men het

<sup>192</sup> L. RICHARDSON, "Global rebels" in *Harvard International Review*, 20, (1998), 4, pp. 54-55.

<sup>193</sup> U.S. DEPARTMENT OF STATE, *Background on foreign terrorist organizations*, Washington, U.S. Department of State, 1999 (28/03/2006 U.S. Department of State: <http://www.state.gov/s/ct/rls/rpt/fto/2801.htm>).

<sup>194</sup> I. ROOX, "ETA legt definitief wapens neer" in *De Standaard*, 23/03/2006, pp. 14-15.

nodig acht. Het reeds aangehaalde proces van globalisering heeft de terroristische activiteiten van Al-Qaeda dus ook op dit vlak in de hand gewerkt.

Algemeen wordt dus aangenomen dat het terroristische netwerk van Al-Qaeda afdelingen heeft over heel de wereld, via dewelke men in staat is de ‘jihad’ over heel de wereld uit te dragen. In de meeste gevallen wonen de terroristen in hetzelfde gebied als waar ze hun aanslagen in naam van Al-Qaeda zullen plegen. Op die manier kan men zich de plaatselijke gewoonten eigen maken, wat nodig is om onopvallend terroristische aanslagen voor te bereiden. In het geval van de Verenigde Staten en de aanslagen van 11 september 2001 hadden de terroristen zich zodanig onopvallend ingewerkt in het Amerikaanse leven, dat ze zelfs vlieglessen konden gaan volgen zonder echt argwaan te wekken bij de plaatselijke autoriteiten. Het was pas na ‘9/11’ dat men ging geloven in de kracht van Al-Qaeda en de dreiging ervan voor het Amerikaanse grondgebied, ook al had dezelfde terroristische organisatie van Bin Laden reeds in 1993 een (weliswaar mislukte) aanslag gepleegd op het World Trade Center.<sup>195</sup>

In Europa wordt vooral Groot-Brittannië door Al-Qaeda zelf gezien als een cruciaal onderdeel van het terroristische netwerk op het Europese continent. De bijna onvoorwaardelijke steun die het land heeft gegeven aan de Verenigde Staten sinds ‘9/11’, tijdens de daaropvolgende oorlog in Afghanistan en bij de start van de recentste Golfoorlog, heeft er mede voor gezorgd dat Al-Qaeda Groot-Brittannië steeds meer als potentieel doelwit is gaan beschouwen. Eenzelfde argument kan worden aangehaald voor wat betreft de aanwezigheid van Al-Qaeda in Spanje. De aanslagen van 11 maart 2004 in Madrid en die van 7 juli 2005 in Londen vormen hiervan totnogtoe een triest hoogtepunt. Bovendien is Londen meer dan alleen een mogelijke locatie voor terroristische aanslagen. Het grote aantal moskeeën met haar radicale geestelijken heeft van Londen eveneens een belangrijke ontmoetingsplaats voor terroristen van Al-Qaeda gemaakt.<sup>196</sup>

Frankrijk is na Groot-Brittannië waarschijnlijk de tweede grootste Europese vijand in de ogen van Al-Qaeda. De houding van de Franse regering ten tijde van hun steun aan anti-islamitische regeringen in landen als Algerije, Tunesië en Marokko speelt hier een niet onbelangrijke rol. Via banden met organisaties als Groupe Islamique Armé (GIA), Front

<sup>195</sup> R. CLARKE, *o.c.*, pp. 163-165.

<sup>196</sup> R. GUNARATNA, *o.c.*, pp. 116-118.

Islamique du Salut (FIS) en Groupe Salafiste pour la Prédication et le Combat (GSPC) is Al-Qaeda er reeds meerdere keren in geslaagd om Franse doelwitten te treffen.<sup>197</sup>

De rol van Duitsland is duidelijk geworden in de nasleep van de aanslagen van 11 september 2001. Het was immers de Duitse cel in Hamburg die instond voor de voorbereiding van wat men de zwaarste terroristische aanslagen ooit kan noemen. Fouda noemde de keuken van het appartement in Hamburg waar de terroristen verbleven “*de keuken waar veel van de 11 september-plot zou worden gekookt*”.<sup>198</sup>

Ook in Zuid-Oost Azië is Al-Qaeda sinds begin jaren '90 prominent aanwezig. Net zoals de organisatie in Europa deed, richtte ze ook hier lokale terroristische cellen op. De lakse financiële controle in de regio, liet de terroristen ook toe om inkomsten te vergaren voor haar werking, waardoor vandaag de dag naar schatting een vijfde van Al-Qaeda's organisatorische capaciteiten zich in deze regio bevinden.<sup>199</sup> Daarnaast bestaat de rol van Al-Qaeda in Zuid-Oost Azië uit het ondersteunen van regionale radicaal islamitische groeperingen door middel van zowel financiële steun als het ter beschikking stellen van haar trainingskampen. De bekendste verwante radicaal islamitische terroristen zijn waarschijnlijk die van Jemaah Islamiyah en Abu Sayyaf.<sup>200</sup>

De aanwezigheid van Al-Qaeda op het Afrikaanse continent valt al evenmin te betwisten. Tussen 1991 en 1996 is Soedan de thuis geweest van Osama Bin Laden, tot de Verenigde Staten het land zowel militair als economisch zodanig onder druk heeft gezet dat het overging tot de stopzetting van haar steun aan Bin Laden. Soedan werd door Al-Qaeda gezien als uitvalsbasis naar de rest van Afrika.<sup>201</sup> Na de gebeurtenissen van 11 september 2001, de zogenaamde ‘war on terror’ en de daarmee samenhangende oorlog in Afghanistan is bij de internationale gemeenschap de vrees ontstaan dat Al-Qaeda haar basis in Afghanistan zou verlaten voor een nieuwe thuishaven op het Afrikaanse continent, meerbepaald in Somalië, een land dat bol staat van corruptie en een schoolvoorbeeld is van een ‘failed state’ en dus een ideale broeihaard voor terroristen. Uiteindelijk is het zover niet gekomen, al werd

---

<sup>197</sup> B. HOFFMAN, “Europe soft on terrorism?” in *Foreign Policy*, x, (1999), 115, pp. 69-70.

<sup>198</sup> CABLE NEWS NETWORK, *Al Jazeera offers accounts of 9/11 planning*, Atlanta, Time Warner, 2002, (29/03/2006, Time Warner: <http://archives.cnn.com/2002/WORLD/meast/09/12/alqaeda.911.claim/index.html>).

<sup>199</sup> SECURITY COUNCIL MONITORING GROUP, *Report to the UN Security Council by the Security Council Monitoring Group: S/2003/669*, New York, United Nations, 2003, p. 15.

<sup>200</sup> B. VAUGHN, E. CHANLETT-AVERY, R. CRONIN, e.a., “Terrorism in Southeast Asia” in *CRS Report RL 31672*, x, (2005), x, pp. 4-5.

<sup>201</sup> R. GUNARATNA, *o.c.*, p. 156.

Somalië door Al-Qaeda wel gebruikt als uitvalsbasis voor haar aanslagen in Kenia. Vandaag de dag wordt aangenomen dat Al-Qaeda-vertegenwoordigingen nog steeds verspreid zitten over de hele Hoorn van Afrika.<sup>202</sup>

In de locatie van de terroristische aanslagen die Al-Qaeda tot op de dag van vandaag heeft gepleegd, is geen eenduidig patroon aanwezig. Men kan eerder spreken van een wil om westerse doelwitten te treffen, waar ter wereld die zich ook mogen bevinden. Ook aanslagen tegen ‘corrupte’ moslimregeringen staan met stip genoteerd. Geografisch gezien kunnen Al-Qaeda’s aanslagen dus om het even waar voorkomen. Van de aanslagen die in het Westen plaatsvonden, zijn die op de WTC-torens in New York, op pendeltreinen in Madrid en op de metro in Londen, waarschijnlijk de bekendste voorbeelden. De aanslagen op de Amerikaanse ambassades in Kenia en Tanzania maken dan weer duidelijk dat het actieterrein van Al-Qaeda-aanslagen zich ook tot in Afrika uitstrekt. De regio waar Al-Qaeda het leeuwendeel van haar aanslagen totnogtoe heeft gepleegd, is het gebied lopend van het Midden-Oosten tot Zuid-Oost Azië: Saoedi-Arabië, Jemen, Bali, Indonesië, Filippijnen, Pakistan, Afghanistan, Libanon.<sup>203</sup>

Daarnaast is er uiteraard nog Irak, dat sinds de bezetting door de coalitie, onder leiding van de Amerikanen, bijna dagelijks met aanslagen tegen westerlingen werd geconfronteerd. Al-Qaeda heeft laten verstaan dat het zal doorgaan met het steunen van de terroristen in Irak bij hun pogingen om de opgelegde democratie te ontwrichten. Immers, door westerse troepen in Irak te blijven viseren, worden deze laatste als het ware gedwongen zich continu te versterken. In de visie van Al-Qaeda zijn de middelen die vooral de Verenigde Staten in Irak blijft investeren, alvast niet meer inzetbaar in de strijd tegen het terrorisme in de rest van de wereld.<sup>204</sup>

In dit hoofdstuk is getracht het verschil naar voren te laten komen tussen het actieterrein van enerzijds de klassieke links-ideologische en separatistische terroristen en anderzijds de catastrofale terroristen van Al-Qaeda. Waar eerstgenoemden nog hoofdzakelijk

---

<sup>202</sup> N. P. LYMAN en J. S. MORRISON, “The terrorist threat in Africa” in *Foreign Affairs*, 83, (2004), 1, pp. 75-76.

<sup>203</sup> COUNCIL ON FOREIGN RELATIONS, *Al-Qaeda*, New York, Council on Foreign Relations, 2005 (28/03/2005, CFR: <http://www.cfr.org/publication/9126/#7>).

<sup>204</sup> S. M. AUBREY, *Combating Al-Qaeda and the Jihadi ideology*, Paper gepresenteerd op Fellow, Weatherhead Center for International Affairs, Massachusetts, Harvard University, 08/2005, pp. 40-41.



opereren binnen de landsgrenzen ter bereiken van hun doel, is het voor Al-Qaeda van belang om op een wereldwijde schaal actief te zijn, meestal op een erg clandestiene wijze: *“Bin Laden bestaat niet op dit moment, maar hij domineert alles. Hij mag dan wel van onze schermen verdwenen zijn... [...] ... toch is hij overal... [...] Dat is zijn grootste succes.”*<sup>205</sup>

---

<sup>205</sup> J. BURKE, “Evil’s advocate” in *India Today*, 07/01/2002, p. 39.

## Hoofdstuk 6: **Organisatie**

Doorheen dit ganse werk is zowel bij het klassieke terrorisme als bij het catastrofale terrorisme gesproken over ‘terroristische organisaties’. Om van een organisatie te kunnen spreken moet er een bepaalde kenmerkende structuur aanwezig zijn die in staat is het geheel van haar leden samen te houden. Dit organisatiepatroon kan lopen van een strak centraal aangedreven patroon met een duidelijke verticale hiërarchie en leiderschap tot een sterk gedecentraliseerd bestuur met een eerder horizontale structuur.

### 6.1 *Klassiek terrorisme*

Een duidelijk hiërarchisch gestructureerde organisatie, gebaseerd op bureaucratische principes, is een opvallend kenmerk van het klassiek terrorisme. Dat de ledenaantallen van klassiek terroristische organisaties al bij al beperkt blijven, speelt hierin zeker een rol. Zo had de Rote Armee Fraktion hooguit 20 tot 30 leden waarop ze permanent een beroep kon doen. Van de Rode Brigades in Italië wordt aangenomen dat ze een 50 tot 75-tal echt toegewijde leden telde. Zelfs de separatistisch-nationalistische terroristen van het IRA of de ETA konden tijdens hun hoogdagen slechts rekenen op de diensten van 200 tot 400 terroristen.<sup>206</sup> De al bij al beperkte ledenaantallen werken een duidelijke en controleerbare structuur in de hand, gezien het overzicht dat de leiding van de organisatie heeft van bovenaf over de hele organisatie en haar leden.

De hiërarchie maakt duidelijk dat er een onderscheid wordt gemaakt tussen leiders en volgelingen, een rangorde waaraan men zich te houden heeft binnen de organisatie. Zowel het links antikapitalistische als het separatistische terrorisme baseren zich dus op strakke hiërarchie en een bevelstructuur met bovenaan de leider(s). In het geval van de Baader-

---

<sup>206</sup> B. HOFFMAN, “Terrorism trends and prospects” in I. O. LESSER, B. HOFFMAN en J. ARQUILLA (eds.), *Countering the new terrorism*, Santa Monica, RAND Corporation, 1999, p. 10.

Meinhof-groepering konden Andreas Baader, Gudrun Ensslin en Ulrike Meinhof geïdentificeerd worden als leiders van de links-ideologische terroristen.<sup>207</sup>

In een hiërarchische organisatie speelt de leider als het ware de rol van ‘manager’, die instaat voor de controle over de organisatie in al haar aspecten: rekrutering, promotie van de organisatie, delegeren en plannen van terroristische aanslagen. De hiërarchische organisatie is met andere woorden zeer ‘top-down’ gestructureerd. Ideeën komen zelden van onderuit en zelfs indien dit gebeurt, eigent de leider van de organisatie zich nog steeds het recht toe om zijn veto te stellen. De belangrijkste taak van de leider van een klassiek terroristische organisatie is om ervoor te zorgen dat de terroristische activiteiten uiteindelijk tot een goed einde worden gebracht en dat de aanvankelijk opgestelde objectieven bereikt worden. Kortom, de strakke hiërarchische structuur zorgt voor de vorming van een klassiek terroristisch blok, waarbinnen ieder lid zijn taak kent en die ook als zodanig uitvoert.<sup>208</sup>

Het Iers Republikeins Leger, (P)IRA is een voorbeeld van een dergelijke typische klassiek terroristische organisatiestructuur. Deze klassiek terroristische organisatie is zakelijk opgebouwd met hiërarchische posities, de bijbehorende verantwoordelijkheden, evenals een bepaalde mate van gezag. De organisatie kan worden weergegeven door middel van een piramidestructuur, met de leiding uiteraard helemaal bovenaan die piramide en de terroristen op het terrein aan de voet ervan. De leden van de ‘Army Council’ hebben het in die structuur voor het zeggen voor wat betreft de te voeren militaire strategie en tactiek en zij gelden bijgevolg als hét leidinggevende orgaan bij uitstek van deze separatistische terroristen. Het (P)IRA heeft daarnaast ook een ‘General Headquarters staff’ die van bovenaf alle terroristische activiteiten aanschouwt via haar tien departementen. Reeds meermaals heeft de organisatorische structuur van het (P)IRA zijn deugdzaamheid en betrouwbaarheid bewezen, vooral omwille van de duidelijk afgelijnde hiërarchie en leiderschap in de organisatie, die zorgen voor een sterkere cohesie.<sup>209</sup>

---

<sup>207</sup> M. WHINER, *The new terrorism*, Herzliya, The Institute for Counter-Terrorism, 2002 (30/03/2006, ICT, <http://www.ict.org.il/articles/articledet.cfm?articleid=427>).

<sup>208</sup> C. DISHMAN, “The leaderless nexus: when crime and terror converge” in *Studies in Conflict and Terrorism*, 28, (2005), x, pp. 240-241.

<sup>209</sup> J. HORGAN en M. TAYLOR, “The Provisional Irish Republican Army: command and functional structure” in *Terrorism and Political Violence*, 9, (1997), 3, p. 1-5.

## 6.2 *Catastrofaal terrorisme*

Aanvankelijk was er eigenlijk weinig tot geen verschil tussen de organisatorische structuur van de catastrofaal terroristische organisatie van Al-Qaeda en die van klassieke terroristen van pakweg de Rote Armee Fraktion. In beide gevallen was er een duidelijke hiërarchie aanwezig met in het geval van Al-Qaeda Osama Bin Laden als de sterke man en onbetwistbaar leidersfiguur die de bevelen uitvaardigde. Al-Qaeda kon dan beschouwd worden als een bedrijf, waarin Bin Laden, net zoals de klassiek terroristische leiders, een terroristisch beleid uitstippelde in samenspraak met enkele topadviseurs. Dat beleid werd uitgevoerd door een aantal comité's, waarvan de adviserende 'shura majlis' de belangrijkste was, aangezien in die raad de meest ervaren leden van Al-Qaeda zaten (naar schatting een 20 à 30 personen), die tevens dienst deden als belangrijkste raadgevers van Bin Laden. Hiërarchisch gezien waren er nog vier andere comité's aanwezig onder de 'shura majlis'. Het gaat om een militair comité dat instond voor de training van terroristen en dat zorgde voor de wapens alsook voor de planning van de terroristische aanslagen. Het financieel-zakelijk comité hield zich bezig met zakelijke operaties en had als belangrijkste opdracht te zorgen dat Al-Qaeda van de nodige financiële steun werd voorzien. Een derde comité stond in voor de uitvaardiging van fatwa's en andere religieuze islamitische edicten. Het jongste comité was datgene dat zich bezighield met media en de public relations van Al-Qaeda.<sup>210</sup> Lidmaatschap van één van die comité's was gebaseerd op nationaliteit, familie- of vriendschapsbanden, waardoor de structuur van Al-Qaeda voor '9/11' sterk leek op die van de maffia. Verdiensten of prestaties speelden weinig of geen rol in de strakke organisatorische hiërarchie.<sup>211</sup>

Toch valt er iets te zeggen voor de alleenheerschappij van Osama Bin Laden, dit in tegenspraak met de organisatorische structuur met raadgevers en comité's. Hij stond als leider als het ware zowel binnen als buiten zijn hiërarchisch opgebouwde organisatie. De aanslagen van 11 september 2001 bijvoorbeeld, werden door Bin Ladens 'shura-raadgevers' meermaals afgeraden, maar de leider - of 'emir' zoals hij ook genoemd werd binnen Al-Qaeda - zelf wilde de operatie absoluut laten plaatsvinden. Ook zou Bin Laden zelf de belangrijkste hand hebben gehad in de selectie van de terroristen voor '9/11'.<sup>212</sup>

---

<sup>210</sup> P. BERGEN, *Holy War, Inc.*, New York, Simon and Schuster, 2002, p. 31.

<sup>211</sup> R. GUNARATNA, *o.c.*, p. 76.

<sup>212</sup> D. SNELL, R. DE, H. KIM, e.a., *Overview of the enemy: Staff Statement No. 16*, Washington D. C., National Commission on Terrorist Attacks upon the United States, 2004 (03/04/2006, National Commission on Terrorist Attacks upon the United States: [http://www.9-11commission.gov/staff\\_statements/staff\\_statement\\_16.pdf](http://www.9-11commission.gov/staff_statements/staff_statement_16.pdf)).

Dit was de situatie voor '9/11' en de daaropvolgende, door de Verenigde Staten georganiseerde klopjacht op terroristen over de hele wereld, de zogenaamde 'war on terror'. Ongeacht alle berichtgevingen heeft deze 'oorlog' wel degelijk een effect gehad op Osama Bin Laden en zijn catastrofaal terroristische organisatie. Met name heeft deze ervoor gezorgd dat Bin Laden en zijn Al-Qaeda gedwongen werden tot decentralisatie van hun organisatorische structuur als gevolg van het verlies van hun terroristische basis in Afghanistan, de dood of arrestatie van belangrijke leden van Al-Qaeda en de verstoring van de interne communicatie binnen Al-Qaeda, waardoor de centrale leiding van de organisatie niet meer rechtstreeks haar bevelen kon doorspelen aan de uitvoerende terroristen.<sup>213</sup> Daarnaast heeft ook de internationale samenwerking tegen de financiering van Al-Qaeda haar vruchten afgeworpen, aangezien hierdoor Al-Qaeda's financieel-zakelijk comité de inkomsten die het voor '9/11' bij elkaar kon rapen niet meer heeft kunnen herhalen.<sup>214</sup> De gedwongen decentralisatie heeft een zodanige impact gehad op de oorspronkelijke organisatie van Al-Qaeda, dat de catastrofale terroristen waarschijnlijk niet meer in staat zullen zijn om hun spectaculair 'huzarenstukje' van 11 september te herhalen. Sommigen spreken zelfs van een evolutie van terroristische organisatie tot terroristische beweging.<sup>215</sup> Het transnationale karakter dat in het vorige hoofdstuk behandeld werd, maakt dat Al-Qaeda eerder een netwerkbeweging dan een organisatie genoemd kan worden.

Een groot voordeel van zulke evolutie tot een terroristisch netwerk is dat er niet langer één echte leider is waarmee Al-Qaeda's bestaan staat of valt. Er is geen sprake meer van een leidersfiguur met overzicht over de hele organisatie onder hem en die er zijn gezag en controle over kan uitoefenen. De arrestatie of dood van Osama Bin Laden zal niet langer leiden tot het einde van Al-Qaeda, van haar missie of van haar destructieve capaciteiten, waarschijnlijk zelfs integendeel. Het transnationale Al-Qaeda-netwerk dat ontstaan is sinds de 'war on terror' wordt in een veel mindere mate gekenmerkt door een hiërarchie, waardoor het eenpersoonsleiderschap vervangen is door meerdere leidinggevende personen. De beslissingen worden niet meer centraal genomen, maar werden doorgeschoven naar meer gedecentraliseerde eenheden, die een lokaler en dus aangepaster beleid kunnen

---

<sup>213</sup> BLACK C. J., *Testimony before the House International Relations Committee: Al-Qaida: the threat to the United States and its allies*, Washington D.C., U.S. Department of State, 2004 (05/04/2006, U.S. Department of State: <http://www.state.gov/s/ct/rls/rm/2004/31018.htm>).

<sup>214</sup> C. DISHMAN, *l.c.*, p. 244.

<sup>215</sup> J. STERN, *Terror in the name of God: why religious militants kill*, New York, Harper Collins Publishers, 2003, xx-xx.

bewerkstelligen. De netwerkstructuur zorgt als dusdanig voor meer autonomie voor de terroristische cellen over de hele wereld, een autonomie die in de plaats komt van bevelen uitgevaardigd vanuit een centraal hoofdkwartier, met Bin Laden aan het hoofd ervan. Beslissingen die in het verleden door hem en zijn staf werden genomen, worden nu vaak genomen door leiders van afzonderlijke catastrofaal terroristische cellen. In de literatuur wordt in die context vaak gesproken van zowel een structuur zonder kop ('acephalous' of 'headless') als van een meerkoppige 'pentarchische' structuur ('polycephalous' of 'hydraheaded'). De hierboven besproken strakke hiërarchie is met andere woorden vervangen door een zogenaamde 'heterarchie', waarin de hiërarchie bepaald wordt door de omstandigheden en waarin bijgevolg alle cellen van de catastrofaal terroristische structuur gelijkwaardig aan elkaar starten.<sup>216</sup> Binnen die gedecentraliseerde cellen is er, zoals gezegd, gewoonlijk wel nog sprake van een leider, doorgaans diegene met de meeste ervaring in die terroristische cel en die in staat is om nieuwe rekruten aan te trekken voor de lokale 'jihad'.<sup>217</sup>

Al het voorgaande over de evolutie tot een gedecentraliseerd catastrofaal terroristisch netwerk, zonder al te strakke hiërarchie, wekt misschien het vermoeden dat de 'war on terror' elke potentiële bedreiging de kop heeft ingedrukt. Dit is uiteraard niet zo, integendeel. De decentralisatie van Al-Qaeda als hiërarchisch geordende organisatie heeft ook enkele nieuwe gevaren en potentiële dreigingen voor de internationale stabiliteit en veiligheid met zich meegebracht. Van Al-Qaeda wordt aangenomen dat het kan rekenen op de diensten van naar schatting 4,000 tot 5,000 in trainingskampen opgeleide moslimstrijders, verspreid over de hele wereld onder de vorm van 'slapende cellen' die op elk moment tot leven kunnen worden gewekt.<sup>218</sup> Het gaat hier dus om groepjes met een vrij grote autonomie, die verbonden zijn met Al-Qaeda en jarenlang een 'slapend' bestaan kunnen leiden vooraleer ze actief worden. Deze 'slapende cellen' bestaan dus niet echt uit 'leden' van Al-Qaeda in de engste betekenis van het woord, maar eerder uit 'sympathisanten' van de 'jihad-ideologie' die Al-Qaeda uitdraagt. Ze hebben dezelfde visie en zijn bereid die visie te verdedigen door middel van extreme gewelddaden, ook al zijn ze vaak niet op de hoogte van het bestaan van gelijkdenkende collegiale terroristische cellen. Bijgevolg zal een aanslag, gepleegd door een catastrofaal terroristische cel in een aantal gevallen gevolgd worden door een aanslag,

---

<sup>216</sup> J. ARQUILLA en D. RONFELDT, "The advent of netwar: analytic background" in *Studies in Conflict and Terrorism*, 22, (1999), 3, p. 193.

<sup>217</sup> M. SAGEMAN, *o.c.*, pp. 70-71.

<sup>218</sup> M. COLVIN, S. GREY, M. CAMPBELL e.a., "Clinton gambles all on revenge" in *Sunday Times*, 23/08/1998, xx-xx.

gepleegd door een andere cel, die dezelfde idealen hoog in het vaandel draagt. Dit ‘copycat-effect’ toont dus aan dat de wereldwijd verspreide, verschillende terroristische cellen wel verenigd zijn in hun objectieven, maar niet in de implementatie ervan.<sup>219</sup>

‘Slapende cellen’ zijn vaak als kameleons: ze zijn zeer moeilijk te onderscheiden van ordinaire criminelen, aangezien dat net het masker is waarachter ze zich trachten schuil te houden. De daders van de treinaanslagen in Madrid zijn hiervan een geschikt voorbeeld. De Spaanse autoriteiten hadden in één van de drugsmokkelende terroristen niet meer dan een kleine crimineel gezien en hem niet gerelateerd met eventuele terroristische activiteiten, onterecht, zoals later is gebleken.<sup>220</sup> Het fenomeen van de ‘slapende cellen’ bemoeilijkt dus in belangrijke mate de speurtocht naar terroristen, wat mag blijken uit minstens acht door de Britse politie vrijdelde aanslagen, allemaal gepland door verschillende, niet direct met elkaar verbonden groepen van terroristen.<sup>221</sup> Overigens wordt aangenomen dat de vernietiging van zo één cel geen effect zal hebben op het geheel van het Al-Qaeda-netwerk en dat zulke ontmanteling waarschijnlijk eerder de geboorte van een nieuwe terroristische cel tot gevolg zal hebben dan het begin van het einde van het totale netwerk.<sup>222</sup>

De terroristische cellen, de nieuwe kritieke pijlers van het terroristische netwerk van Al-Qaeda, zijn niet meer gebonden door het eenmansleiderschap. Ze zijn met andere woorden vrijer in het bepalen van hun eigen activiteiten, soms zelfs ten koste van de hogergelegen organisatorische objectieven (cfr. supra). Vaak kan er zelfs een ‘elke-cel-voor-zich-mentaliteit’ worden waargenomen, wat de samenhang van het geheel van cellen allerminst bevordert. De controle van een ‘paraplu-organisatie’ als Al-Qaeda kan in het geval van gedecentraliseerde terroristische cellen dus wel eens ver zoek zijn. Nog erger wordt het wanneer de terroristische cellen een compleet eigen agenda beginnen nastreven, waardoor het Al-Qaeda-netwerk als geheel in gevaar komt.

Bovendien is al gebleken dat catastrofaal terroristische cellen strategische allianties aangaan met andere criminelen of terroristen, wat zorgt voor nog meer kennis en ervaring en

---

<sup>219</sup> J. PRESSMAN, “Leaderless resistance: the next threat?” in *Current History*, 102, (2003), 668, p. 422.

<sup>220</sup> S. ROTELLA, “The world, jihad’s unlikely alliance, muslim extremists who attacked Madrid funded the plot by selling drugs, investigators say” in *Los Angeles Times*, 23/05/2004, xx-xx.

<sup>221</sup> J. DE CEULAER, “De jacht op de daders. Al-Qaeda: van organisatie tot beweging” in *Knack: Dossier terrorisme*, 13/07/2005, xx-xx.

<sup>222</sup> B. McALLISTER, “Al-Qaeda and the innovative firm: demythologizing the network” in *Studies in Conflict and Terrorism*, 27, (2004), 4, p. 315.

wat hen op termijn nog gevaarlijker maakt dan ze al waren.<sup>223</sup> De financiële drooglegging van Al-Qaeda als gevolg van de internationale strijd tegen het terrorisme, heeft er ook mede voor gezorgd dat de allianties die catastrofale terroristen aangaan, vaak ook financiële motieven hebben, gezien de financiële weelde in het criminele milieu.<sup>224</sup>

De gedwongen decentralisatie heeft er dus met andere woorden voor gezorgd dat de rol van Osama Bin Laden zelf binnen de organisatie minder belangrijk is geworden, maar tegelijkertijd zijn er zoveel afdelingen van Al-Qaeda ontstaan, dat de controle daarover dreigt verloren te gaan, met alle gevolgen van dien voor vooral de westerse wereld.

Tussen de organisatorische structuur van het klassiek terrorisme en die van het catastrofaal terrorisme zijn van alle in dit werk behandelde vergelijkingspunten waarschijnlijk de meeste gelijkenissen te vinden. In beide gevallen wordt immers vertrokken van een sterk gecentraliseerd bestuur, vanwaaruit alle beslissingen genomen werden en waarin hiërarchie het uitgangspunt is. Klassiek terroristische organisaties als het IRA zijn blijven steken in zulke verticale structuur ter planning en uitvoering van haar terroristische activiteiten, terwijl bij catastrofaal terroristische groeperingen als Al-Qaeda een evolutie merkbaar is sinds 11 september 2001. Het leiderschap van Osama Bin Laden werd als het ware vervangen door een voor internationale veiligheidsdiensten ongrijpbare structuur van catastrofaal terroristische ‘slapende cellen’, die zich wereldwijd hebben verspreid en die op elk moment geactiveerd kunnen worden.

---

<sup>223</sup> R. EHRENFELD, *Funding evil: how terrorism is financed and how to stop it*, Chicago, Bonus Books, 2003, pp. 11-12.

<sup>224</sup> P. WILLIAMS, “Transnational criminal networks” in J. ARQUILLA en D. RONFELDT (eds.), *Networks and netwars*, Santa Monica, RAND Corporation, 2001, p. 70.



## Conclusie

De doelstelling van deze eindverhandeling was om te achterhalen wat de gelijkenissen en wat de verschillen zijn tussen wat in de literatuur enerzijds het klassiek terrorisme en anderzijds het catastrofaal terrorisme genoemd wordt.

De klassiek terroristische variant bestaat ondermeer uit de terroristen van links-ideologische groeperingen, genre Baader-Meinhof-groepering of Rode Brigades, maar ook separatistische en/of nationalistische terroristen van bijvoorbeeld de ETA of het IRA vallen onder de noemer van het klassiek terrorisme. Een binnen deze groep doorgaans opvallend kenmerk is het gelimiteerde gebruik van geweld, dat in sterke mate ondergeschikt is aan de hogere politieke doelstellingen.

Het terrorisme van catastrofaal terroristische groeperingen lijkt veel minder aan beperkingen onderworpen, wat blijkt uit de dodelijkheidsgraad en mate van gruwelijkheid die bijvoorbeeld het Al-Qaeda van Osama Bin Laden tentoon heeft gespreid bij haar aanslagen. “*Het doel heiligt de middelen*”, zei Machiavelli ooit, een uitspraak die vandaag de dag meer dan ooit actueel lijkt te zijn voor wat betreft het terrorisme van Al-Qaeda, dat duidelijk zowel kwantitatief als kwalitatief hoger op de ladder staat dan het terrorisme van de klassieke soort.

De *motieven* van klassiek terroristische organisaties zijn velerlei. In dit werk werden uitsluitend linkse antikapitalistische ideologieën en separatistisch-nationalistische eisen van naderbij bekeken, maar daarnaast valt bijvoorbeeld ook het rechts-ideologische terrorisme onder de klassiek terroristische noemer. Bij linkse sociaal-revolutionaire terroristen uit de jaren '70 voornamelijk lag de oorzaak van hun terroristisch geweld in het verbeteren van de sociale posities van bepaalde bevolkingsgroepen in de samenleving. Hun terrorisme was met andere woorden een verre uitloper van hun sociaal engagement. Het generatieconflict tussen jongeren en hun ouders wordt gezien als een andere oorzaak van links-ideologisch terroristisch geweld. De jongeren wilden vooral komaf maken met de associaties met het Nazi-regime, dat nog gediend werd door hun ouders. Aansluitend op deze generatiekloof is er het opkomende postmaterialisme geweest ter verklaring van het links geïnspireerde terrorisme. Behoeften als zelfactualisering en individuele vrijheid gingen de bovenhand nemen over de puur materiële noden die tevoren cruciaal waren geweest. Het belangrijkste motief voor linkse terroristische aanslagen was ongetwijfeld het kapitalisme. Zowat alles wat

eind jaren '60-begin jaren '70 fout ging in de maatschappij werd het kapitalisme aangerekend, met inbegrip van onder andere de oorlog in Vietnam.

Wat betreft de separatistisch-nationalistische onderverdeling binnen het klassiek terrorisme liggen de motieven meer voor de hand. Het mag duidelijk zijn dat zowel het IRA als de ETA deel uitmaken van een overkoepelende staat, die ze niet als legitieme macht beschouwen. Vanuit dat standpunt zijn regio's (Baskenland) en bevolkingsgroepen (Katholieken) zich gaan organiseren tegen de heersende macht om een terugkeer naar een vroeger bestaande geografische en politieke situatie mogelijk te maken. De perceptie van dominantie en kolonisatie werkt het separatistisch-nationalistisch terrorisme alleen maar in de hand. Immers, daardoor verkeren zowel het IRA als de ETA in de mogelijkheid om zich als een bevrijdingsbeweging op te werpen voor het eigen volk, die gebaseerd is op een eeuwenoude strijd.

Al-Qaeda pretendeert dat een motief voor hun aanslagen de socio-economische ongelijkheden tussen het rijke en decadente Westen en landen uit het Midden-Oosten is. Daarnaast claimt men deze aanslagen te plegen uit religieuze motieven, voor het onrecht dat moslims over heel de wereld werd aangedaan door het Westen. Meer concreet heeft Osama Bin Laden ondermeer verwezen naar de bezetting van Saoedi-Arabië door de Verenigde Staten, de onderdrukking van de Palestijnen door Israël en de Golfoorlog. De 'clash of civilizations' waarvan Samuel Huntington reeds gewag maakte, lijkt met andere woorden steeds dichterbij te komen.

Doorheen de jaren zijn terroristische aanslagen steeds meer dodelijke slachtoffers gaan maken. De *grootorde van aanslagen* is met andere woorden toegenomen met de komst van het catastrofaal terrorisme van een groepering als Al-Qaeda. Traditionele terroristen hadden immers meer moeite met groots opgezette aanslagen die slachtoffers maakten op grote schaal, aangezien dat niet strookte met hun idee dat doelwitten levend meer waard waren dan dood. Slachtoffers werden dan ook slechts 'in extremis' om het leven gebracht en de burgerbevolking was doorgaans geen prioritair doelwit op zich, al vielen er vooral bij aanslagen gepleegd door het IRA een aanzienlijk aantal burgerdoden. Toch is ook bij deze laatste groepering de laatste jaren het besef gaan doordringen dat excessief geweld op steeds meer publieke weerstand zal kunnen rekenen. Met andere woorden, het maatschappelijk draagvlak is een steeds belangrijkere rol gaan spelen in de limitering en selectiviteit van de klassieke terroristen.

Terrorisme van Al-Qaeda is van een totaal andere grootorde gebleken dan al de voorgaande soorten. Hun aanslagen maken catastrofaal veel slachtoffers, waarbij het klassieke onderscheid tussen burgers en politici volledig is weggefallen. Iedereen is een potentieel terroristisch doelwit geworden. Het feit dat Al-Qaeda het succes van haar terroristische campagne afleidt uit het aantal doden dat wordt gemaakt door haar activiteiten, duidt erop dat er absoluut geen grenzen zijn aan de grootorde van hun aanslagen. Net omwille van die vaststelling is het voor internationale veiligheidsdiensten een cruciale opdracht om ervoor te zorgen dat een groepering als Al-Qaeda nooit in het bezit komt van vooral nucleaire massavernietigingswapens, die ongezien dodelijke consequenties met zich mee zouden kunnen brengen. De Jenkins-doctrine, die op het klassiek terrorisme van toepassing is en die stelt dat terroristen zo weinig mogelijk doden wensen om hun boodschap kracht bij te zetten, lijkt helemaal niet meer te passen in het catastrofaal terroristische plaatje. “*Hoe meer doden, hoe beter*”, lijkt het devies van Al-Qaeda wel te zijn.

Bepaalde *middelen*, of datgene waarop terroristische organisaties zich beroepen bij de uitoefening van hun terroristische activiteiten, zijn dezelfde bij klassieke als bij catastrofale terroristen. In zoverre klassieke middelen volstaan voor de nieuwste terroristen, zullen zij zich hierop blijven beroepen. Echter, daarnaast kan Al-Qaeda terugvallen op enkele andere middelen, waarvan bij de klassieke variant (nog) geen sprake was. Wat betreft hun financiering kan men opmerken dat beide soorten terroristen zelf in belangrijke mate instaan voor hun inkomsten via gijzelingen, bankovervallen, of drugshandel. Ook konden ze externe steun genieten en werden ze dus financieel geholpen door organisaties van buitenaf. Op het gebied van de ingezette wapentuigen, blijkt dat bommen over het algemeen het populairste middel zijn, al worden deze explosieven in het catastrofaal terrorisme vandaag de dag aangevuld met terroristen die zichzelf willen opofferen voor een aantal hogere doeleinden en aldus de destructieve capaciteiten van de bom enorm doen toenemen. Tenslotte heeft Al-Qaeda handig gebruik gemaakt van het aan de gang zijnde proces van globalisering en de daarbijhorende moderne technologie in de uitbouw van haar wereldwijde netwerk.

In navolging van hun objectieven zullen terroristen zich steeds een bepaald *actieterrein* toe-eigenen waarop ze actief zullen zijn. Aangezien de doelstellingen die klassieke terroristen zichzelf stellen zich voornamelijk binnen bepaalde landsgrenzen bevinden, is het niet meer dan voor de hand liggend dat ze zich daarbuiten ook niet begeven of ze slechts per uitzondering het buitenland opzoeken, nog steeds in functie van hun

binnenlandse motieven. Het actieterrein van Al-Qaeda is verre van zo geografisch geconcentreerd als dat het geval is bij de klassieke terroristen. De catastrofale terroristen van Al-Qaeda hebben als het ware mondiaal verspreide ‘vestigingen’, via dewelke ze in staat zijn overal ter wereld operaties uit te voeren. Terwijl klassieke terroristen zich nog beperken tot een bepaald gebied, doorgaans afgebakend door territoriale landsgrenzen, is Al-Qaeda overal aanwezig.

Het *organisatiepatroon* van wat een ‘terroristische organisatie’ genoemd wordt, heeft doorheen de jaren een belangrijke evolutie ondergaan. Typisch voor klassiek terroristische organisaties was immers het op bureaucratische principes gebaseerde patroon, met een strakke hiërarchie en een duidelijk leiderschap als pijlers waarop de organisatie steunde. Zulke structuren werden van bovenaf geleid door een centraal leidersfiguur dat de touwtjes zelf in handen hield en bijstuurde waar hij het nodig achtte. Ook bij Al-Qaeda was oorspronkelijk deze organisatorische structuur aanwezig, met Osama Bin Laden aan het hoofd van de verticaal gestructureerde organisatie en daaronder een aantal bestuurlijke comité’s. Echter, sinds de ‘war on terror’ is men gewag gaan maken van een noodgedwongen decentralisatie van Al-Qaeda, waardoor de organisatie langzamerhand geëvolueerd is tot een netwerkbeweging met min of meer autonome terroristische ‘slapende cellen’ over de hele wereld verspreid en zonder centraal leiderschap.

Deze eindverhandeling heeft getracht een comparatieve analyse uit te voeren tussen het klassiek terrorisme en Al-Qaeda. De conclusies die uit deze analyse werden getrokken, wijzen er nogmaals op dat een adequaat preventief en pro-actief antiterrorismebeleid een noodzakelijk kwaad is in de huidige moderne samenleving en verder dient te gaan dan wat de ‘war on terror’ tot op de dag van vandaag verwezenlijkt heeft. Hedendaagse terrorisme zal zich immers niet gestopt weten door de enkele op het nippertje vrijdelde terroristische aanslagen, integendeel zelfs. Een grondige, bij de bron startende aanpak lijkt de enige juiste manier om het fenomeen van het terrorisme een halt toe te roepen, voor zover dat zelfs al mogelijk zou zijn.



## Bibliografie

X, *Over Leven: analyse van de zelfmoordterrorist*, Canvas, 12/03/2006 (Documentaire).

X, "Saudi executives give funds to Osama Bin Laden" in *USA Today*, 29/10/1999, xx-xx.

X, "The mad bomber?" in *Current Events*, 97, (1997), 13, pp. 1-3.

ADAMS J., *The financing of terror*, Londen, New English Library, 1986, 369 p.

ALLISON G., "How to stop nuclear terror" in *Foreign Relations*, 83, (2004), 1, pp. 64-74.

ALTER P., "Traditions of violence in the Irish National Movement", in MOMMSEN W. J. en HIRSCHFELD G., *Social protest, violence and terror in nineteenth- and twentieth century Europe*, Londen, St. Martin's Press, pp. 137-154.

AL-AZM S. / KUYPERS J. en DE MOOR P., *Moslimterroristen hebben geen succes*, Antwerpen, 05/05/2004 (Interview in Knack: Dossier Terrorisme).

ARQUILLA J. en RONFELDT D., "The advent of netwar: analytic background" in *Studies in Conflict and Terrorism*, 22, (1999), 3, pp. 193-207.

ASCH S. E., "Opinions and social pressure" in *Scientific American*, 193, (1955), x, pp. 31-35.

ASCH S. E., "Effects of group pressure upon the modification and distortion of judgments" in GUETZKOW H. (ed.), *Groups, leadership and men*, New York, Russel & Russel, pp. 177-190.

ATRAN S., "Genesis of suicide terrorism: supporting online material" in *Science*, 299, (2003), 5612, pp. 1534-1539.

AUBREY S. M., *Combating Al-Qaeda and the Jihadi ideology*, Paper gepresenteerd op Fellow, Weatherhead Center for International Affairs, Massachusetts, Harvard University, 08/2005, 46 p.

BARNABY F., *The role and control of weapons in the 1990s*, Londen, Routledge, 1992, 208 p.

BASILE M., “Going to the source: why Al Qaeda’s financial network is likely to withstand the current war on terrorist financing” in *Studies in Conflict and Terrorism*, 27, (2004), x, pp. 169-185.

BAUDRILLARD J., *The spirit of terrorism*, Londen, Verso, 2002, 120 p.

BECKER J., *Hitler’s Children: the story of the Baader-Meinhof Gang*, Londen, Panther Books, 1978, 415 p.

BENNET J., “Rash of new suicide bombers exhibit no patterns or ties” in *The New York Times*, 21/06/2002, p. A1.

BERGEN P., *Holy terror, Inc.: Inside the secret world of Osama Bin Laden*, New York, Free Press, 2001, 320 p.

BERGEN P., *Holy War, Inc.*, New York, Simon and Schuster, 2002, 304 p.

BLACK C. J., *Testimony before the House International Relations Committee: Al-Qaida: the threat to the United States and its allies*, Washington D.C., U.S. Department of State, 2004 (05/04/2006, U.S. Department of State: <http://www.state.gov/s/ct/rls/rm/2004/31018.htm>).

BODANSKY Y., *Bin Laden: the man who declared war on America*, Rocklin, Forum Publishing, 1999, 464 p.

BRITISH BROADCASTING CORPORATION NEWS, *Saddam’s Iraq: key events*, Londen, BBC, 2002 (17/02/2006, BBC: [http://news.bbc.co.uk/1/shared/spl/hi/middle\\_east/02/iraq\\_events/html/ceasefire.stm](http://news.bbc.co.uk/1/shared/spl/hi/middle_east/02/iraq_events/html/ceasefire.stm)).

BRITISH BROADCASTING CORPORATION NEWS, *Soldiers die in Warrenpoint massacre*, Londen, BBC, 1979 (27/02/2006, BBC: [http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/august/27/newsid\\_3891000/3891055.stm](http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/august/27/newsid_3891000/3891055.stm)).

BRITISH BROADCASTING CORPORATION NEWS, *Websites spread Al-Qaeda message*, Londen, BBC, 2002 (17/03/2006, BBC: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/technology/2566527.stm>).

BURKE J., “Evil’s advocate” in *India Today*, 07/01/2002, p. 39.

CABLE NEWS NETWORK, *Al Jazeera offers accounts of 9/11 planning*, Atlanta, Time Warner, 2002, (29/03/2006, Time Warner: <http://archives.cnn.com/2002/WORLD/meast/09/12/alqaeda.911.claim/index.html>).

CABLE NEWS NETWORK, *ETA threatens tourists*, Atlanta, Time Warner, 2001, (20/03/2006, Time Warner: <http://archives.cnn.com/2001/WORLD/europe/03/30/spain.eta.02/index.html>).

CABLE NEWS NETWORK, *Transcript of Osama bin Laden videotape*, Atlanta, Time Warner, 2001, (01/03/2006, Time Warner: <http://edition.cnn.com/2001/US/12/13/tape.transcript/>).

CAMERON G., “Multi-track microproliferation: lessons from Aum Shinrikyo and Al-Qaeda” in *Studies in Conflict and Terrorism*, 22, (1999), 4, pp. 277-309.

CELSO A., “The tragedy of Al-Andalus: the Madrid terror attacks and the islamization of Spanish politics” in *Mediterranean Quarterly*, 16, (2005), 3, pp. 86-101.

CHALK P., “The evolving dynamic of terrorism in the 1990’s” in *Australian Journal of International Affairs*, 53, (1999), 2, pp. 151-168.

CLARKE R., *Tegen alle vijanden: hoe Amerika Al-Qaeda onderschatte*, Amsterdam, Bert Bakker, 2004, 348 p.



COLVIN M., GREY S., CAMPBELL M. e.a., “Clinton gambles all on revenge” in *Sunday Times*, 23/08/1998, xx-xx.

COMMITTEE ON BANKING, HOUSING AND URBAN AFFAIRS en SUBCOMMITTEE ON INTERNATIONAL TRADE AND FINANCE, *Hawala and underground terrorist financing mechanisms: hearing before the subcommittee on international trade and finance*, Paper gepresenteerd op 107de Congres 1ste sessie, x, American Congress, 14/11/2001, xx-xx.

COOLSAET R., “Al-Qaeda: tussen mythen en realiteit” in *Internationale Spectator*, 58, (2004), 11, pp. 523-530.

COOLSAET R., *De mythe Al-Qaeda: terrorisme als symptoom van een zieke samenleving*, Leuven, Van Halewyck, 2004, 107 p.

COUNCIL ON FOREIGN RELATIONS, *Al-Qaeda*, New York, Council on Foreign Relations, 2005 (28/03/2005, CFR: <http://www.cfr.org/publication/9126/#7>).

CRAYTON J. W., “Terrorism and the psychology of the self” in FREEDMAN L. Z. en ALEXANDER Y., *Perspectives on terrorism*, Wilmington, Scholarly Resources, 1983, pp. 33-41.

CRELINSTEN R. D. en SZABO D., *Hostage-taking*, Lexington, Lexington Books, 1979, 163 p.

CRENSHAW M., “Suicide terrorism in comparative perspective” in CRENSHAW M. (ed.), *Countering suicide terrorism: an international conference (Herzliya, Israel)*, The International Policy Institute for Counter-Terrorism, 2001, 168 p.

CRENSHAW M., “Thoughts on relating terrorism to historical contexts” in CRENSHAW M. (ed.), *Terrorism in context*, University Park, Pennsylvania University Press, 1995, pp. 3-21.

CRONIN A. K., “Terrorists and suicide attacks” in *CRS Report RL 32058*, x, (2003), x, pp. 1-25.

CRONIN A. K., "Terrorist motivations for chemical and biological weapons use: placing the threat in context" in *CRS Report RL 31831*, x, (2003), x, pp. 1-11.

DE CEULAER J., "De jacht op de daders. Al-Qaeda: van organisatie tot beweging" in *Knack: Dossier terrorisme*, 13/07/2005, xx-xx.

DAVIES B., *Terrorism: inside a world phenomenon*, Londen, Virgin Books Ltd., 2003, 280 p.

DICK J., "Religieus fundamentalisme" in PATTYN B. en WOUTERS J., *Schokgolven: terrorisme en fundamentalisme*, Leuven, Davidsfonds, 2002, pp. 208-213.

DICKEY C., "Car bombs : a potent weapon of fear" in *Newsweek*, 121, (1993), 10, pp. 29-32.

DINGLEY J., "The bombing of Omagh, 15 August 1998: the bombers, their tactics, strategy and purpose behind the incident" in *Studies in Conflict and Terrorism*, 24, (2001), x, pp. 451-465.

DISHMAN C., "The leaderless nexus: when crime and terror converge" in *Studies in Conflict and Terrorism*, 28, (2005), x, pp. 237-252.

DOLLARD J., *Frustration and aggression*, New Haven, Yale University Press, 1939, 209 p.

DRAKE C. J. M., "The role of ideology in terrorists' target selection" in *Terrorism and political violence*, 10, (1998), 2, p. 53-87.

DUFFY J., *Rich friends in New York*, Londen, BBC News, 2001 (07/03/2006, BBC News: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/americas/1563119.stm>).

DUITSLAND INSTITUUT AMSTERDAM, *Rote Armee Fraktion*, Amsterdam, Duitsland Instituut Amsterdam, 2005, (22/02/22/2006, Duitsland Instituut Amsterdam: [http://www.duitslandweb.nl/dossiers/RAF/Historie/Eerste\\_generatie.html](http://www.duitslandweb.nl/dossiers/RAF/Historie/Eerste_generatie.html)).

DUISSLAND INSTITUUT AMSTERDAM, *Rote Armee Fraktion*, Amsterdam, Duitsland Instituut Amsterdam, 2005, (22/02/2006, Duitsland Instituut Amsterdam: [http://www.duitslandweb.nl/dossiers/RAF/Historie/Tweede\\_generatie.html](http://www.duitslandweb.nl/dossiers/RAF/Historie/Tweede_generatie.html)).

DUISSLAND INSTITUUT AMSTERDAM, *Rote Armee Fraktion*, Amsterdam, Duitsland Instituut Amsterdam, 2005, (22/02/2006, Duitsland Instituut Amsterdam: [http://www.duitslandweb.nl/dossiers/RAF/Historie/Derde\\_generatie.html](http://www.duitslandweb.nl/dossiers/RAF/Historie/Derde_generatie.html)).

DURKHEIM E., *Suicide: a study in sociology*, New York, Free Press, 1951, 416 p.

EDELSTEIN D. M., "Occupational hazards: why military occupations succeed or fail" in *International Security*, 29, (2004), 1, pp. 49-91.

EHRENFELD R., *Funding evil: how terrorism is financed and how to stop it*, Chicago, Bonus Books, 2003, 267 p.

ELLIOT M., "Rush hour terror" in *Time*, 166, (2005), 3, pp. 26-37.

ELLIS J. D., "The best defense: counterproliferation and U. S. national security" in *Washington Quarterly*, 26, (2003), 2, pp. 115-133.

ERDMANN A. P. N., *Future challenges in the war on terrorism*, Washington, United States Department of State, 2002 (25/11/2004, U.S. D.O.D.: <http://www.state.gov/s/p/rem/15554.htm>).

EUROPEAN COMMISSION, "Iraq and peace in the world" in *Eurobarometer*, x, (2003), x, pp. 1-11.

FALK R. A., "Definitions of terrorism" in DAVIES B., *Terrorism: inside a world phenomenon*, Londen, Virgin Books Ltd., 2003, p. 14.

FEDERAL BUREAU OF INVESTIGATION, *Terrorism in the United States 1999*, Washington D.C., U.S. Department of Justice, 1999, 62 p.

FEDERAL BUREAU OF INVESTIGATION, *The FBI ten most wanted fugitives*, Washington D.C., U.S. Department of Justice, 2005 (07/11/2005, U.S. Department of Justice: <http://www.fbi.gov/mostwant/topten/fugitives/fugitives.htm>).

FIELDS R. M., "Child terror victims and adult terrorists", in *Journal of Psychohistory*, 7, (1979), 1, pp. 70-77.

FOUDA J. en FIELDING N., *Masterminds of terror*, New York, Arcade Publishing, 2003, 208 p.

FRIEDMAN J., "Impaired Empire" in *Anthropological Quarterly*, 75, (2001), 1, pp. 95-104.

GOHR A., *Rote Armee Fraktion*, Berlijn, x, 2006, (22/02/2006, x: <http://www.rafinfo.de/hist/kap09.php>).

GREENFELD L., *Nationalism: five roads to modernity*, Cambridge, Harvard University Press, 1992, 400 p.

GRISSET P. L. en MAHAN S., *Terrorism in perspective*, Thousand Oaks, Sage Publications, 2003, 431 p.

GUELKE A., "The greatest tragedy" in *Fortnight*, x, (1998), 373, pp. 10-11.

GUNARATNA R., *Inside Al-Qaeda: global network of terror*, Londen, Hurst & Company, 2002, 240 p.

HARNDEN T., "Attacks on US were blessed, says bin Laden in new video", in *Daily Telegraph*, 27/12/2001, p. 4.

HEARTS D., "Publicity key element of strategy" in *Guardian*, 31/07/1990, xx-xx.

HOFFMAN B., "Europe soft on terrorism?" in *Foreign Policy*, x, (1999), 115, pp. 62-76.

HOFMANN B. en McCORMICK G. H., "Terrorism, signaling and suicide attack" in *Studies in Conflict and Terrorism*, 27, (2004), 4, pp. 243-281.

HOFFMAN B., "Terrorist targeting: tactics, trends and potentialities" in GEARTY C. (ed.), *Terrorism*, Aldershot, Dartmouth, 1996, pp. 337-354.

HOFFMAN B., "Terrorism trends and prospects" in LESSER I. O., HOFFMAN B. en ARQUILLA J. (eds.), *Countering the new terrorism*, Santa Monica, RAND Corporation, 1999, pp. 7-38.

HORCHEM H. J., "West Germany's Red Army Anarchists" in GUTTERIDGE W. (ed.), *The new terrorism*, Londen, Mansell Publishing Limited, 1986, pp. 199-217.

HORGAN J. en TAYLOR M., "The Provisional Irish Republican Army: command and functional structure" in *Terrorism and Political Violence*, 9, (1997), 3, p. 1-32.

HUBAND M., "Inside Al-Qaeda. Bankrolling Bin Laden" in *Financial Times*, 29/11/2001, xx-xx.

HUDSON M. A., *The sociology and psychology of terrorism: who becomes a terrorist and why?*, Washington D. C., Federal Research Division, Library of Congress, 1999, 178 p.

HUNTINGTON S. P., "The clash of civilizations" in *Foreign Affairs*, 72, (1993), 3, pp. 22-49.

IMMELMAN A., *The personality profile of September 11 hijack ringleader Mohamed Atta*, Collegeville, Saint John's University, 2001, 30 p.

JENKINS B. M., "International terrorism: a new mode of conflict", in CARLTON D. en SHAERF C., *International terrorism and world security*, Londen, Croom Helm, 1975, p. 15.

JONES L., "Europe is scared after Madrid attacks" in *Washington Report on Middle East Affairs*, 23, (2004), 4, pp. 36-38.

JONGMAN A. J., "Trends in international and domestic terrorism in Western Europe, 1968-1988" in *Terrorism and political violence*, 4, (1992), 4, pp. 26-76.

JUERGENSMEYER M., *Terror in the mind of God: the global rise of religious violence*, Berkeley, University of California Press, 2000, 336 p.

KELLEY M., KOMAROW S. en STONE A., "Bombings similar to Al-Qaeda attacks in Madrid" in *USA Today*, 08/07/2005, p. 5.

KHASHAN H., "Collective Palestinian frustration and suicide bombing" in *Third World Quarterly*, 24, (2003), 6, pp. 1049-1067.

KIBBLE D. G., "The attacks of 9/11: evidence of a clash of religions?" in *Parameters: US Army War College*, 32, (2002), 3, pp. 34-46.

KRONENWETTER M., *Terrorism: a guide to events and documents*, Westport, Greenwood Press, 2004, 298 p.

KRUEGER A. B. en MALECKOVA J., "Education, poverty, political violence and terrorism: is there a causal connection?" in *Journal of Economic Perspectives*, 17, (2003), 4, pp. 119-144.

KUSHNER H. W., *Encyclopedia of terrorism*, Londen, Sage Publications, 2003, 523 p.

LAFREE G., DUGAN L. en FRANKE D., "The interplay between terrorism, nonstate actors and weapons of mass destruction: an exploration of the Pinkerton database" in *International Studies Review*, 7, (2005), 1, p. 155-158.

LAQUEUR W., "Postmodern terrorism", in *Foreign Affairs*, 75, (1996), 5, pp. 24-36.

LAQUEUR W., *The new terrorism*, New York, Oxford University Press, 1999, 312 p.

LAZARUS-YAFEH H., "Contemporary fundamentalism – Judaism, Christianity, Islam" in *The Jerusalem Quarterly*, x, (1988), 47, pp. 27-39.

LEIKEN R. S., "Europe's immigration problem, and ours" in *Mediterranean Quarterly*, 15, (2004), 4, pp. 203-218.

LEGAL INFORMATION INSTITUTE, *Annual country reports on terrorism*, Ithaca, LII, 2004 (04/04/2005 LII: <http://www4.law.cornell.edu/uscode/22/2656f.html>).

LEVITT M. A., "War on terrorism scorecard" in *Middle East Quarterly*, 9, (2002), 3, pp. 39-52.

LINZER D., "U.S. misled allies about nuclear export" in *The Washington Post*, 20/03/2005, p. A01.

LUTZ J. M. en LUTZ B. J., *Global terrorism*, Londen, Routledge, 2004, 336 p.

LYMAN N. P. en MORRISON J. S., "The terrorist threat in Africa" in *Foreign Affairs*, 83, (2004), 1, pp. 75-86.

MALKA H., "Must innocents die? The Islamic debate over suicide attacks" in *Middle East Quarterly*, 10, (2003), 2, pp. 19-29.

MALTHANER S. en WALDMANN P., "Terrorism in Germany: old and new problems" in VAN LEEUWEN M. (ed.), *Confronting terrorism: European experiences, threat perceptions and policies*, Den Haag, Kluwer Law International, 2003, pp. 111-125.

MARGOLIN J., "Psychological perspectives in terrorism", in ALEXANDER Y. en FINGER S. M., *Terrorism: interdisciplinary perspectives*, New York, John Jay, 1977, pp. 273-274.

MARTIN G., *Understanding terrorism: challenges, perspectives, and issues*, Thousand Oaks, Sage Publications, 2004, 512 p.

MASLOW A. H., "A theory of human motivation" in *Psychological Review*, 50, (1943), x, pp. 370-396.

McALLISTER B., "Al-Qaeda and the innovative firm: demythologizing the network" in *Studies in Conflict and Terrorism*, 27, (2004), 4, pp. 297-319.

McGRORY D., "UK muslim volunteers for Kashmir war" in *The Times*, 28/12/2000, xx-xx.

McGUINNESS M., *We still need Irish American help*, New York, Irish Northern Aid, x (07/03/2006, Irish Northern Aid: <http://www.inac.org/>).

McKENNA F. en MELAUGH M., *Significant violent incidents during the Northern Ireland conflict*, Derry, University of Ulster, Magee Campus, 2006 (27/02/2006, University of Ulster, Magee Campus: <http://cain.ulst.ac.uk/issues/violence/majinc.htm#3>).

MELAUGH M., *Main events surrounding the bomb in Omagh, Saturday 15 August 1998*, Derry, University of Ulster, Magee Campus, 2006 (27/02/2006, University of Ulster, Magee Campus: <http://cain.ulst.ac.uk/events/omagh/events.htm>).

MENKE F., "Blutiger deutscher Herbst 1977" in *WESTDEUTSCHER FUNDFUNK KÖLN*, 25/09/2002, xx-xx.

MICKLETHWAIT J. en WOOLDRIDGE A., *The right nation: why America is different*, Londen, Allen Lane Penguin Books, 2004, 464 p.

MILGRAM S., *Obedience to authority: an experimental view*, New York, Harper & Row, 256 p.

MILGRAM S., "Some conditions of obedience and disobedience to authority" in *Human Relations*, 18, (1965), x, pp. 57-75.

MILLER J. en GERTH J., "Trade in honey is said to provide money and cover for Bin Laden" in *New York Times*, 11/10/2001, xx-xx.

MOGHADAM A., "Palestinian suicide terrorism in the Second Intifada: motivations and organizational aspects" in *Studies in Conflict and Terrorism*, 26, (2003), x, pp. 65-92.



MOORE M. en ANDERSON J. W., "Suicide bombers give an edge to Palestinians" in *International Herald Tribune*, 19/08/2002, xx-xx.

MORGAN M. J., "The origins of new terrorism" in *Parameters*, 34, (2004), 1, pp. 29-43.

MUELLER J., "Harbinger or aberration?" in *The National Interest*, x, (2002), 69, pp. 45-51.

MULLER H., "Terrorism, proliferation: a European assessment" in *Chaillot Papers*, x, (2003), 58, p. 1-105.

NAYLOR R. T., *Wages of crime: black markets, illegal finance, and the underworld economy*, Ithaca, Cornell University Press, 2002, 381 p.

NAPOLEONI L., *Modern jihad: tracing the dollars behind the terror networks*, Sterling, Pluto Press, 2003, 336 p.

NAPOLEONI L., *NV Terreur: de nieuwe economie van de terreur*, Amsterdam/Antwerpen, De Arbeiderspers, 2004, 416 p.

NATIONAL COMMISSION ON TERRORISM, *Countering the changing threat of international terrorism*, Washington D.C., USGPO, 2000, 64 p.

NATIONAL MEMORIAL INSTITUTE FOR THE PREVENTION OF TERRORISM , *Terrorism knowledge base: incident analysis wizard*, Oklahoma City, MIPT, 2006 (15/02/2006, MIPT: <http://www.tkb.org/ChartModule.jsp>).

OTTE T. G., "Red Army Faction: the Baader-Meinhof Gang" in CRENSHAW M. en PIMLOTT J. (eds.), *Encyclopedia of world terrorism*, New York, Armonk, 1997, pp. 552-556.

PALLISTER D. en BOWCOTT O., "Banks to shut doors on Saudi royal cash" in *Guardian*, 17/07/2002, xx-xx.

PALLISTER D., "Provo's seek to play havoc with British nerves and lifestyle" in *Guardian*, 31/07/1990, xx-xx.

PAPE R. A., *Dying to win: the strategic logic of suicide terrorism*, New York, Random House, 2005, 352 p.

PEKELDER J., "Klassiek terrorisme kinderspel" in *Utrechts Nieuwsblad*, 24/03/2004, xx-xx.

PLUCHINSKY D. A., "An organizational and operational analysis of Germany's Red Army Faction terrorist group (1972-1991)" in ALEXANDER Y. en PLUCHINSKY D. A. (eds.), *European terrorism: today and tomorrow*, Washington DC, Brassey's, 1992, pp. 3-92.

POLICY WORKING GROUP ON THE UNITED NATIONS AND TERRORISM, *Report of the Policy Working Group on the United Nations and Terrorism*, New York, United Nations Security Council, 2002, xx-xx.

POST J. M., "Current understanding of terrorist motivation and psychology: implications for a differentiated antiterrorist policy", in *Terrorism*, 13, (1990), 1, pp. 65-71.

POST J. M., "Notes on a psychodynamic theory of terrorist behaviour", in *Terrorism: An international journal*, 7, (1984), 3, pp. 242-256.

PRAGER D., *Pro-Israel lobby is not why America supports Israel*, Medford, Creators Syndicate Inc., 2002 (17/02/2006, Creators Syndicate Inc.:  
[http://www.worldnetdaily.com/news/article.asp?ARTICLE\\_ID=28152](http://www.worldnetdaily.com/news/article.asp?ARTICLE_ID=28152)).

PRESSMAN J., "Leaderless resistance: the next threat?" in *Current History*, 102, (2003), 668, pp. 422-425.

RAND CORPORATION, *Patterns of global terrorism 2001*, St. Andrews, U.S. Department of State, 2001, xx-xx.

REEVE S., *The new jackals: Ramzi Yousef, Osama bin Laden and the future of terrorism*, Londen, Northeastern University Press, 1999, 294 p.

REINARES F. , “Democratization and state responses to protracted terrorism in Spain”, in VAN LEEUWEN M., *Confronting terrorism: European experiences, threat perceptions and policies*, Den Haag, Kluwer Law International, 2003, pp. 57-70.

REINARES F. , “Nationalist separatism and terrorism in comparative perspective”, in BJORGO T., *Root causes of terrorism: myths, reality and ways forward*, Londen, Routledge, 2005, pp. 122-131.

RICHARDSON L., “Global rebels” in *Harvard International Review*, 20, (1998), 4, pp. 52-56.

ROBBINS J. S., “Bin Laden’s war”, in HOWARD R. D. en SAWYER R. L., *Terrorism and Counterterrorism: understanding the new security environment, readings and interpretations*, Guilford, McGraw-Hill/Duskin, 2002, pp. 354-366.

ROOX I., “ETA legt definitief wapens neer” in *De Standaard*, 23/03/2006, pp. 14-15.

ROTELLA S., “The world, jihad’s unlikely alliance, muslim extremists who attacked Madrid funded the plot by selling drugs, investigators say” in *Los Angeles Times*, 23/05/2004, xx-xx.

RUFFORD N., LEPPARD D. en EDDY P., “Nuclear mystery: crashed plane’s target may have been reactor” in *Sunday Times*, 21/10/2001, xx-xx.

SAGEMAN M., *Understanding terror networks*, Philadelphia, 2004, University of Pennsylvania Press, 220 p.

SCHEUER M., *Through our enemies’ eyes: Osama Bin Laden, radical Islam and the future of America*, Washington D.C., Brassey’s Inc., 2002, 408 p.

SCHMID A. P. en JONGMAN A. J., *Political terrorism: a new guide to actors, authors, concepts, databases, theories and literature*, Amsterdam, North-Holland, 1988, 585 p.

SECURITY COUNCIL MONITORING GROUP, Report to the UN Security Council by the Security Council Monitoring Group: S/2003/669, New York, United Nations, 2003, 42 p.

SETHI R., *Kidnapping of the mind: the Stockholm Syndrome examined*, Paper gepresenteerd op Trauma Seminar - Koopman, 06/06/2001, 11 p.

SHEIKH YUSSUF AL QARADHAWI geciteerd in S. ATRAN, "Genesis of suicide terrorism" in *Science*, 299, (2003), x, p. 6.

SIMON S., "The new terrorism: securing the nation against a messianic foe" in *Brookings Review*, 21, (2003), 1, pp. 18-24.

SILKE A., "Rebel's dilemma: the changing relationship between the IRA, Sinn Fein and paramilitary vigilantism in Northern Ireland" in *Terrorism and political violence*, 11, (1999), 1, pp. 55-93.

SNELL D., DE R., KIM H., e.a., *Overview of the enemy: Staff Statement No. 16*, Washington D. C., National Commission on Terrorist Attacks upon the United States, 2004 (03/04/2006, National Commission on Terrorist Attacks upon the United States: [http://www.9-11commission.gov/staff\\_statements/staff\\_statement\\_16.pdf](http://www.9-11commission.gov/staff_statements/staff_statement_16.pdf)).

STEIN L. en ING D., "Mayhem in Madrid" in *U.S. News and World Report*, 136, (2004), 10, pp. 22-27.

STERN J., "Pakistan's jihad culture" in *Foreign Affairs*, 79, (2000), 6, pp. 115-126.

STERN J., *Terror in the name of God: why religious militants kill*, New York, Harper Collins Publishers, 2003, 400 p.

TAHERI A., *Holy terror: the inside story of Islamic terrorism*, Londen, Hutchinson, 1987, 310 p.

TAYLOR P. , *The new Al-Qaeda: the drug dealer, the estate agent and the telephone man*, Canvas, 12/03/2006 (Documentaire).

TELLIS A. J., "Assessing America's war on terror: confronting insurgency, cementing primacy" in *NBR Analysis*, 15, (2004), 4, pp. 1-100.

TEMPLETON T. en LUMLEY T., "9/11 in numbers" in *Guardian*, 18/08/2002, xx-xx.

THOMAS T. L., "Al-Qaeda and the Internet: the danger of 'cyberplanning'" in *Parameters*, 33, (2003), 1, pp. 112-123.

TREMLET G., "Massacre in Madrid" in *Guardian*, 12/03/2004, xx-xx.

U.S. DEPARTMENT OF STATE, *Background on foreign terrorist organizations*, Washington, U.S. Department of State, 1999 (28/03/2006 U.S. Department of State: <http://www.state.gov/s/ct/rls/rpt/fto/2801.htm>).

U.S. DEPARTMENT OF STATE, *Patterns of global terrorism*, Washington, U.S. Department of State, 2003 (16/02/2006 U.S. Department of State: <http://www.state.gov/s/ct/rls/pgtrpt/2003/c12153.htm>).

U.S. DEPARTMENT OF STATE, *Patterns of Global Terrorism: 1998*, Washington, U.S. Department of State, 1999 (06/11/2005 U.S. Department of State: <http://www.state.gov/www/global/terrorism/1998Report/1998index.html>).

U.S. STATE DEPARTMENT, *Patterns of global terrorism 2001*, Washington D.C., U.S. State Department, 2001, xx-xx.

VAUGHN B., CHANLETT-AVERY E., CRONIN R., e.a., "Terrorism in Southeast Asia" in *CRS Report RL 31672*, x, (2005), x, pp. 1-64.

VAN LEEUWEN M., "Trends in terrorism", in *Atlantisch Perspectief*, 25, (2001), 6, pp. 1-8.

VAN STERKENBURG P. G. J., *Van Dale Handwoordenboek Hedendaags Nederlands*, Utrecht/Antwerpen, Van Dale Lexicografie, 1996, p. 1004.

VON HIPPEL K., "The roots of terrorism: probing the myths", in *Political Quarterly*, 73, (2002), 4, pp. 25-39.

VON TWINCKEL N., "Ein Foto geht um die Welt: Schleyer Entführung" in *Stern*, 10/10/2002, xx-xx.

WALDMAN P., "Social-revolutionary terrorism in Latin-America and Europe", in BJORGO T., *Root causes of terrorism: myths, reality and ways forward*, Londen, Routledge, 2005, pp. 151-160.

WALKER C., "Policy options and priorities: British perspectives" in VAN LEEUWEN M. (ed.), *Confronting terrorism: European experiences, threat perceptions and policies*, Den Haag, Kluwer Law International, 2003, p. 3-19.

WALSH D., "Irish experiences and perspectives" in M. VAN LEEUWEN (ed.), *Confronting terrorism: European experiences, threat perceptions and policies*, Den Haag, Kluwer Law International, 2003, pp. 25-40.

WALLIS R., *Lockerbie: the story and lessons*, Westport, Praeger, 2001, 200 p.

WARDE I., *Islamic finance in the global economy*, Edinburgh, Edinburgh University Press, 2000, 256 p.

WHINER M., *The new terrorism*, Herzliya, The Institute for Counter-Terrorism, 2002 (30/03/2006, ICT, <http://www.ict.org.il/articles/articleDet.cfm?articleid=427>).

WHITE R., *Provisional Irish Republicans: an oral and interpretive history*, Westport, Greenwood Press, 1993, 224 p.

WHITELAW K., "Terror on the Tames" in *U.S. News and World Report*, 139, (2005), 2, pp. 21-30.

WILLIAMS P., "Transnational criminal networks" in ARQUILLA J. en RONFELDT D. (eds.), *Networks and netwars*, Santa Monica, RAND Corporation, 2001, pp. 39-84.

WILLIAMS D., “Where Palestinian ‘martyrs’ are groomed: West Bank City of Jenin emerges as suicide bomb capital” in *The Washington Post*, 15/08/2001, p. A1.

WINN D., *The manipulated mind: brainwashing, conditioning, and indoctrination*, Cambridge, Malor Books, 2000, 217 p.

WOODWORTH P., “The war against terrorism: the Spanish experience from ETA to Al-Qaeda” in *International Journal of Iberian Studies*, 17, (2004), 3, pp. 169-183.